

وزارت معارف

معینیت نصاب تعلیمی، تربیة معلم و مرکز ساینس
ریاست عمومی اکتشاف نصاب تعلیمی و تألیف کتب درسی

رہنمای معلم تعلیم و تربیہ اسلامی

صنف دوازدهم (مذهب جعفری)

رہنمای معلم تعلیم و تربیہ اسلامی صنف دوازدهم (مذهب جعفری)

کتاب‌های درسی متعلق به وزارت معارف بوده خرید و فروش آن
جداً ممنوع است. با متخلفین برخورد قانونی صورت می‌گیرد.

moe.curriculum@gmail.com

وزارت معارف

معینیت انکشاف نصاب تعلیمی، تربیه معلم و مرکز ساینس
ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تألیف کتب درسی

کتاب معلّم راهنمای تدریس تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازدهم (فقه جعفری)

سال چاپ: ۱۳۹۲ هـ. ش.

مؤلفان:

- مؤلف سید محمد حسین فرهنگ

ایدیت علمی و مسلکی: مؤلف محمد باقر حلیمی

ایدیت زبانی: سید محمود خلیق

کمیته دینی، سیاسی و فرهنگی:

- محمد آصف کوچی

- حبیب الله راحل مشاور وزارت معارف در ریاست انکشاف نصاب تعلیمی

کمیته نظارت

- دوکتور اسدالله محقق معین انکشاف نصاب تعلیمی، تربیہ معلم و مرکز ساینس
- دوکتور شیر علی ظریفی رئیس پروژه انکشاف نصاب تعلیمی.
- معاون سرمؤلف عبدالظاهر گلستانی رئیس عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تألیف کتب درسی

دیزاین: محمد علی نظری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، کوچري دي پامېریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیري لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

پیام وزیر معارف

استادان و معلمان محترم،

تعلیم و تربیه اساس انکشاف و توسعه همه کشورهای جهان را تشکیل می‌دهد، نصاب تعلیمی یکی از عناصر بنیادی و اولیه تعلیم و تربیه بوده که مطابق انکشافات علمی و نیازمندی‌های جامعه وضع می‌گردد، واضح است که انکشافات علمی و ضرورت‌های جامعه همواره در حال تطوّر می‌باشد؛ بناءً لازم است نصاب تعلیمی نیز به صورت علمی و دقیق مطابق ایجابات عصر و زمان انکشاف نماید؛ البته نباید نصاب تعلیمی تابع تغییرات سیاسی، نظریات و تمایلات اشخاص گردد.

کتاب رهنمای معلم که امروز در دسترس شما قرار دارد بنابر همین مشخصات تهیه و ترتیب گردیده است، با تکیه بر میتودهای جدید تدریس، فعالیت‌هایی در آن اضافه شده که فعال نگاه داشتن شاگردان در عملیۀ تدریس جزء پلان درسی گردیده است.

امیدوارم محتویات این کتاب که با استفاده از روش‌های آموزش فعال مطابق رهنمودها و پلان تعلیمی تعیین شده صورت گرفته مورد استفاده شما استادان عزیز قرار گیرد، و از اولیای محترم شاگردان نیز تقاضا به عمل می‌آید که در تعلیم و تربیه با کیفیت دختران و پسران خود همکاری متداوم نمایند، تا اهداف و آرزوهای نظام معارف برآورده گردیده، نتایج و دست آوردهای خوبی برای آنان و کشور ما داشته باشد.

باور دارم که استادان و معلمان گرانقدر ما در تطبیق مؤثر نصاب تعلیمی رسالت و مسؤولیت بزرگ خویش را اداء می‌نمایند. وزارت معارف همواره تلاش می‌نماید تا نصاب تعلیمی معارف مطابق اساسات دین مبین اسلام، حس وطن دوستی و معیارهای علمی با در نظر داشت نیازمندی‌های مُبرم جامعه ما انکشاف نماید.

در این عرصه از تمام شخصیت‌های علمی و دانشمندان تعلیم و تربیه کشور و اولیای محترم شاگردان تمنا دارم، تا با ارائه نظریات و پیشنهادات سالم و مفید خویش مؤلفان ما را در بهبود و غنای غنای هرچه بیشتر تألیف کتب درسی و رهنمای معلم یاری رسانند.

از همه دانشمندانی که در تهیه و ترتیب این کتاب سهم گرفته اند، و از مؤسسات محترم ملی و بین المللی و سایر کشورهای دوست که در تهیه و تدوین نصاب تعلیمی جدید و طبع و توزیع کتب درسی و رهنمای معلم همکاری نموده اند صمیمانه اظهار امتنان و قدردانی می‌نمایم.

و من الله التوفیق

فاروق «وردک»

وزیر معارف جمهوری اسلامی افغانستان

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
کلیات و معرفی برنامهٔ درسی	۲
اهداف عمومی تعلیم و تربیت در افغانستان	۳
الف- اهداف اعتقادی و اخلاقی	۳
ب- اهداف علمی و آموزشی	۴
ج - اهداف فرهنگی و هنری	۴
د- اهداف مدنی و اجتماعی	۴
هـ- اهداف اقتصادی	۵
و - اهداف عمومی دوره لیسسه از صنف (۱۰-۱۲)	۶
ضرورت	۶
اهداف کلی کتاب	۷
معرفی کتاب درسی	۷
شیوه‌های تدریس	۸
۱- شیوهٔ تفکر استقرایی (سیر از جزء به کل)	۹
۲- تمثیل	۹
۴- کنفرانس دانش آموزی	۹
۵- روش مناظره	۹
۶- روش شفاهی (سخنرانی یا لکچر)	۱۰
۳- روش مقایسه	۱۰
۵- روش پرسش و پاسخ	۱۱
۶ - روش تمرین دادن	۱۱
۷- روش حل مسأله	۱۱
۸- روش کار (فردی - گروهی)	۱۲
۹- روش عمومی تدریس	۱۲
پلان سالانهٔ درسی	۱۳
قدرت الهی	۱۵
رحمانیت و رحیمیت	۱۷
قیومیت خداوند ﷻ	۱۹
حکمت ختم نبوت	۲۱
ابعاد ولایت پیامبر اسلام	۲۴
گسترهٔ رسالت پیامبر اسلام ﷺ	۲۷
مهدویت یا حکومت جهانی اسلام	۲۹
توسل	۳۲

۳۶	دعا و نیایش
۳۹	معاد (۱)
۴۲	معاد (۲)
۴۷	رهن
۴۹	ضمانت و کفالت
۵۱	ودیعه (امانت)
۵۳	مزارعه
۵۶	اجاره
۵۸	غصب
۶۰	وقف
۶۲	میراث (۱)
۶۴	میراث (۲)
۶۶	میراث (۳)
۶۸	یمین (سوگند و احکام آن)
۷۰	(سربردن حیوان) (۱)
۷۲	(سربردن حیوان) (۲)
۷۴	خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها
۷۷	حقوق والدین
۸۰	حقوق فرزندان
۸۲	حقوق خویشان
۸۵	حقوق همسایه
۸۷	حقوق بزرگسالان
۹۰	موضوع درس: حقوق حیوانات
۹۳	حقوق رعیت بر حکومت (۱)
۹۶	حقوق رعیت بر حکومت (۲)
۱۰۱	محیط زیست
۱۰۴	موضوع درس: حق نصیحت کننده
۱۰۶	ربا خواری
۱۰۹	موضوع درس: اعتدال و میانه روی
۱۱۳	موضوع درس: عدالت اجتماعی (۱)
۱۱۶	عدالت اجتماعی (۲)
۱۱۹	حلم و برد باری (۱)
۱۲۲	حلم و برد باری (۲)

یشگفتار

رهنمای معلم کتابی است که معلمان محترم را با اهداف عمومی تعلیم و تربیت، اهداف دوره تعلیمی، پلان درسی و شیوه تدریس یک درس و عملی ساختن دقیق برنامه درسی در صنف رهنمایی می‌کند.

این رهنما در دو فصل تنظیم شده است. فصل اول تحت عنوان کلیات و معرفی برنامه درسی و فصل دوم تحت عنوان رهنمای تدریس می‌باشد. فصل اول شامل دو قسمت است مقدمه و آشنایی با برنامه درسی. در قسمت مقدمه، معلمان با مقاصد تعلیم و تربیت و رسالت معلمی آشنا می‌شوند، آنها آگاه می‌شوند که اهداف نظام تعلیم و تربیت کشور عزیز ما افغانستان در ساحات مختلف اعتقادی و اخلاقی، علمی و تعلیمی، فرهنگی و هنری، مدنی، اجتماعی و اقتصادی چه مقاصدی را دنبال می‌کند. موضوعات درسی مختلف، برای تحقق این اهداف طراحی شده است و معلمان در صنوف مختلف باید تلاش کنند که از طریق ارائه محتوا و روش‌های جذاب تدریس زمینه تحقق این اهداف را فراهم سازند.

در قسمت دوم فصل اول معلمان عزیز با اهمیت موضوعات درسی، اهداف کلی آموزش هر درس، محتوای برنامه (درسی)، نوع ارتباط عمودی موضوعات آموزشی در صنوف مختلف، روش‌های تدریس و شیوه ارزیابی از معلومات و مهارت‌های شاگردان و مواد ممد برنامه درسی آشنا می‌شوند. روش‌های تدریس که در هر رهنما معرفی شده است، متناسب با موضوع درس است، برای مثال روش‌های تدریس توصیه شده در درس ریاضی با درس علوم دینی، اجتماعیات و یا آموزش زبان فرق می‌کند؛ وجه اشتراک این روش‌ها تأکید آن‌ها بر فعال بودن شاگردان در جریان تدریس تحت نظر معلم است.

فصل دوم این رهنما به برنامه ریزی سالانه (پلان سالانه) برای مناطق سردسیر و گرمسیر، نحوه تدریس هر درس (پلان روزانه) و منابع و مآخذی که برای تألیف رهنما از آن‌ها استفاده شده اختصاص یافته است. باور نویسندگان این رهنما بر این بوده است که معلمان گاه به دلیل نداشتن وقت کافی ممکن است که فرصت تهیه پلان روزانه را نداشته باشند و یا این که هر کدام استنباط‌های خاص از اهداف درس داشته باشند، در نتیجه تدریس خوب لازم به تذکر است که شیوه تدریس توصیه شده مانع از آن نیست که معلمان نتوانند از روش‌هایی که خود در طی سال‌ها تدریس تجربه کرده اند استفاده نکنند. بدون شک بهترین روش تدریس، روشی است که در آن آموزش (ایجاد تغییر مثبت در شاگردان) صورت گیرد.

قسمت دیگری از پلان روزانه به پاسخ‌های متن درس، سؤالات آخر درس و یا بخش، اختصاص داده شده است. به منظور توسعه معلومات بیشتر معلمان در اخیر هر پلان درسی معلومات اضافی برای آن‌ها

آورده شده است. معلمان محترم با ارسال نظرات خود به ریاست انکشاف نصاب تعلیمی می‌توانند به بهتر شدن این رهنما کمک کنند.

در آخر، موفقیت همه معلمان گرامی را در تربیت افراد صالح، با ایمان، وطن دوست و مسؤول در برابر کشور عزیز ما افغانستان از بارگاه خداوند عز و جل خواهانیم.

فصل اول

کلیات و معرفی برنامه درسی

اهمیت تعلیم و تربیت و رسالت معلمی

دانشمندان هر کدام تعلیم و تربیت را به شکل‌های مختلف تعریف کرده‌اند. عده‌یی تعلیم و تربیت را انتقال علم و دانش، ارزیابی و توسعه میراث فرهنگی گذشته‌گان می‌دانند. عده‌یی نیز تعلیم و تربیت را تشکیل نهایی، صفات و قابلیت‌های معین در فرد خوانده‌اند. برخی هم تعلیم و تربیت را آشکار ساختن استعدادهای نهفته در فرد یا به بیان روشنتر رشد توانایی و استعدادهای فرد می‌شمارند. برخی از دانشمندان، تعلیم و تربیت را آماده کردن فرد برای زنده‌گی در اجتماع و آشنا ساختن وی با آداب، رسوم، عقاید و افکار خاص می‌پندارند. امروز نظریات مفیدی در باره ماهیت تعلیم و تربیت به وسیله دانشمندان بزرگ ابراز شده است که نقل آن‌ها در این مقدمه از اهمیت خاصی برخوردار است.

بعضی از دانشمندان، تعلیم و تربیت را رهنمایی جنبه‌های متعدد ابعاد وجودی فرد؛ یعنی جنبه‌های جسمانی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی، کاری، معنوی، هنری و اخلاقی می‌دانند.

همه تعاریف فوق از جهاتی درست‌اند؛ اما به تنهایی بسنده نیستند. دانشمندان علوم تربیتی در جریان تعلیم و تربیت از شاگردان انتظارات زیادی دارند. آن‌ها از شاگردان انتظار دارند که در کنار فراگیری علم و هنر با فرهنگ، آداب و رسوم کشور خود آشنا شده، به منظور سازگاری با جامعه و ورود موفقانه به اجتماع، دانش، مهارت‌ها و ذهنیت‌های خاصی را کسب کنند، تا در نتیجه شکوفایی استعداد بتوانند قابلیت‌های خود را بروز دهند. مهارت‌های کاری و شغلی مورد نیاز را جهت کسب معاش و تأمین نیازهای اقتصادی جامعه یاد بگیرند. از سوی دیگر انتظار می‌رود ابعاد وجودی شاگردان که توسط زیست‌شناسان، روانشناسان، جامعه‌شناسان، فلاسفه و علمای اخلاق شناسایی شده است، از طریق تعلیم و تربیت رهنمایی، رشد و توسعه یابد.

نظام تعلیم و تربیت مطلوب، پرورش همگان را مورد توجه قرار می‌دهد و به تحقق همه اهداف آن می‌پردازند. از سوی دیگر معلم آگاه و وارد به مبانی صحیح همه دوره‌های تعلیمی به تحقق تمام اهداف تعلیم و تربیت از طریق فعالیت‌های مختلف درسی و نصاب تعلیمی توجه دارد.

شاگردان در دوره نوجوانی دارای ویژه‌گی‌های خاصی اند. که از لحاظ فیزیکی وارد مرحله جدیدی از تغییرات جسمانی می‌شوند. ارتباط شاگردان با یکدیگر و گروه هم سالان در این دوره شکل مخصوص به خود می‌گیرد. آماده‌گی شاگردان در این دوره برای انجام کارهای اجتماعی و شناخت آداب و رسوم مردم و اقوام مختلف زیاده‌تر از دوره کودکی آنان است. نوجوانان در این دوره به لحاظ عاطفی از همکاری با دیگران و انجام کارهای خوب و کمک به دیگران احساس خوشی میکنند. آن‌ها دوست دارند که خود به طور مستقل بسیاری از امور مربوط به خویش را انجام دهند. ذوق هنری و حس زیبایی شناسی نوجوانان در این دوره بیش از دوره کودکی است. نوجوانان علاقه دارند که خود را به شکل‌های مختلف نشان دهند. آن‌ها فرصت‌های مختلفی را برای آموزش فراهم می‌کنند. فرصت‌ها همواره متعادل و خوشایند برای معلم نیست؛ اما از اهمیت تربیتی خاصی برخوردار اند. یک معلم آگاه توجه دارد که از این فرصت‌ها برای رشد ابعاد وجودی شاگردان خود در زمینه‌های مختلف علمی، اجتماعی، اخلاقی، عاطفی، دینی، جسمانی و عقلانی استفاده نماید.

اهداف عمومی تعلیم و تربیت در افغانستان

اهداف عمومی تعلیم و تربیت در افغانستان و انکشاف همه جانبه علم و دانش در جهت تعلیم و تربیت برای همه ضروری پنداشته می‌شود. نکات آتی شاخص‌های تعلیم و تربیت می‌باشد:

الف - اهداف اعتقادی و اخلاقی

- تقویة ایمان و اعتقاد به اساسات دین مقدس اسلام، توسعه بینش اسلامی عاری از افراط و تفریط مبتنی بر تعلیم قرآن مجید و سنن پیامبر ﷺ.
- ایجاد روحیة خود شناسی به منظور خدا شناسی.
- تقویة روحیة اعتماد به نفس و الزام به سجایای اخلاقی.
- ایجاد روحیة دسیلین پذیری و رعایت ارزش‌های قبول شده.
- تقویة روحیة درک مسؤولیت در برابر ارزش‌های تعلیمی، تربیتی و اجتماعی.

ب- اهداف علمی و آموزشی

- در نتیجهٔ پروسه‌های آموزشی که به وسیلهٔ نصاب تعلیمی و سایر فعالیت‌های که ماورای نصاب تعلیمی صورت می‌گیرد، شاگردان دانش اساسی و لازمی را کسب و مهارت‌های عالی فکری را انکشاف خواهند داد؛ بنابراین اهداف مهم علمی و آموزشی زیر در نظر گرفته شده است:
- کسب و تقوئهٔ مهارت‌های آموزشی از قبیل: شنیدن، سخن گفتن، خواندن، نوشتن، در فراگیری زبان‌های رسمی و خارجی.
 - در فراگیری مهارت‌های آموزشی: انکشاف استعدادها برای ارزیابی خودی در پروسه‌های آموزش و نتایج حاصله از آن.
 - تقویت قابلیت تفکر، تعمق، مطالعه، تحقیق و ابتکار در زمینه‌های علمی، فرهنگی، فنی و مسلکی.
 - آموزش علوم، فنون، تکنالوجی معاصر و کسب مهارت‌های فردی و اجتماعی مورد نیاز.
 - کسب مهارت جهت حل معضلات و مشکلات فردی و اجتماعی.

ج - اهداف فرهنگی و هنری

- شناخت فرهنگ و هنر (صنایع دستی، سوزن دوزی، خامکدوزی، بافت، انجیری، رسامی، نقاشی، خطاطی، تزیین خانه) و هنرهای سالم جهانی، پرورش و رهنمایی ذوق و استعدادهاى هنرى و زیبایى شناسی.
- آگاهی از تاریخ، فرهنگ، تمدن ملی و اسلامی افغانستان و جهان.
- حفظ اصالت و انکشاف فرهنگ، آداب و سنن پسندیدهٔ جامعهٔ افغانستان.
- انکشاف مهارت‌های هنری از طریق تمرین و فعالیت‌های انفرادی و جمعی.

د- اهداف مدنی و اجتماعی

- تعقیب اهداف ذیل در انکشاف موقت شاگردان به حیث اعضای یک خانواده، محل، منطقه، اجتماع ملی و بین المللی کمک خواهد کرد:
- تقوئهٔ روحیهٔ حفاظت از نوامیس ملی، تحکیم بنیاد روابط خانوادگی بر پایهٔ تساوی حقوق و اخلاق اسلامی.
 - تقوئهٔ روحیهٔ برادری، تعاون، صلح، عدالت اجتماعی، همبسته‌گی ملی و بین المللی.
 - انکشاف حس خیر خواهی و ارتقای فضایل اخلاقی، ضدیت با جنگهای غیر مشروع و مبارزه با مواد مخدر.
 - تقوئهٔ روحیهٔ احترام به قانون و رعایت آن، حمایت از حقوق قانونی همه گان بدون در نظر داشت قوم، جنس، سن، موقف اقتصادی، اجتماعی و وابسته‌گی سیاسی و امثال این‌ها.

- انکشاف روحیه مشارکت در فعالیت‌های دینی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی.
- تقویۀ روحیه انتقاد و انتقاد پذیری، حوصله مندی و احترام به آراء، اندیشه‌ها و افکار دیگران.
- رشد و انکشاف روحیه احترام به شخصیت افراد، کرامت انسانی و رعایت آداب معاشرت در روابط اجتماعی.
- ایجاد روحیه حل مسالمت آمیز اختلافات و منازعات به طور صلح آمیز و سازنده.
- ایجاد روحیه فرهنگ شکیبایی و همدیگر پذیری.
- تقویۀ روحیه استفاده از تجارب و دستاوردهای علمی و تخیلی جامعه بین المللی.
- تقویت روحیه احترام به کرامت انسانی و دانستن اساسات حقوق بشر.
- رشد و انکشاف روحیه احترام به مقام والای زن و حمایت از حقوق آنان.
- رعایت حقوق بزرگان، همسایه گان و موازین جامعه مدنی.

هـ- اهداف اقتصادی

- درک ضرورت انکشاف اقتصادی جامعه و ارتباط آن با اقتصاد خانواده.
- درک ارزش و اهمیت کار و روحیه اشتغال در مشاغل مفید.
- ایجاد روحیه صرفه جویی، قناعت، پرهیز از اسراف و تجمل گرایی.
- شناخت منابع اقتصادی کشور و شیوه‌های مناسب استخراج و استفاده از آنها و پرورش و رشد روحیه حراست از اموال عامه.

و - اهداف عمومی دوره لیسه از صنف (۱۰-۱۲)

- شاگردانی که دوره متوسطه را مؤفّقانه سپری نمایند، شامل این دوره تعلیمی و تربیتی می‌شوند.
- هدف کلی این دوره انتخاب مسیرهای مختلف زنده‌گی مطابق با استعداد و علاقه شاگردان و با در نظر داشت ضرورت‌ها و امکانات کشور می‌باشد و اهداف این دوره را قرار ذیل می‌توان در نظر گرفت:
- ۱- تقویت دستاوردهای تعلیمی و تربیتی دوره‌های گذشته و آماده‌گی برای تحصیلات عالی.
 - ۲- توسعه معلومات و تعمیق تربیت دوره‌های گذشته و آماده‌گی برای تحصیلات عالی.
 - ۳- انکشاف روحیه خود شناسی به منظور معرفت بیشتر به خداوند جلّ جلاله.
 - ۴- تشخیص استعدادهای شاگردان در رشته‌های مختلف علوم.
 - ۵- گسترش معلومات و انکشاف حس کنجکاوی شاگردان در باره محیط زیست، قوانین طبیعت، علوم و تجارب پیشرفته بشری که با مفاهیم، وسایل و اساسات ساینس استوار باشد.
 - ۶- انکشاف متوازن آموزش زبان‌های رسمی کشور، تقویه زبان‌های مادری و زبان‌های خارجی و انکشاف سوئه علمی شاگردان در افاده اهداف به صورت تحریری و شفاهی.
 - ۷- انکشاف روحیه اخوت، تعاون، صلح و همبسته‌گی ملی، ضدیت با جنگ‌های ناروا، مبارزه با مواد مخدر و نفی انواع تبعیض و تعصب و سمت دهی شاگردان در راستای رقابت سالم در کارهای شایسته.
 - ۸- رشد مهارت تصمیم‌گیری شاگردان برای انتخاب شغل مطابق با ذوق، علاقه و استعدادهای آنها.
 - ۹- رشد روحیه مسؤولیت‌پذیری و انکشاف معلومات شاگردان در فعالیت‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی.
 - ۱۰- رشد علاقه شاگردان به کار رسمی در جهت فراهم ساختن زمینه‌های علمی آن.
 - ۱۱- انکشاف مهارت سنجش خودآزمایی در پروسه‌های آموزشی.
 - ۱۲- مواظبت از وضع صحی خویش.

ضرورت

در حدیث شریف آمده است که روزی پیامبر بزرگوار اسلام از روی منبر خطاب به صحابه کرام چنین فرمود: (وَيْلٌ لِّأَبَاءِ أَوْلَادِ آخِرِ الزَّمَانِ) وای بر پدران اولاد آخر زمان، صحابه عرض کردند یا رسول الله مگر آن پدران به دین یهود اند؟ فرمود: نه گفتند: مگر آن پدران آخر الزمان نصاری اند؟ فرمود: نه، آنان مسلمان اند ولی برای اولاد شان چیزی از علوم واجبه یاد نمیدهند (وَلَكِنْ لَا يَتَعَلَّمُونَهُمْ شَيْئاً مِنَ الْفَرَائِضِ) بعد پیامبر صلی الله علیه و آله جمله فرمود که ضرورت واقعی تدوین و تدریس این مضمون را نشان میدهد، چنین فرمود:

من از آنان (آن پدران اولاد آخر زمان) بیزارم و آنان از من بیزارند (أَنَا بَرِيءٌ مِنْهُمْ وَ هُمْ بَرِيءٌ مِنِّي). در حدیث دیگر علوم فریضه را توضیح داده که همین سه مضمون عقاید وفقه و اخلاق است. این از یکطرف و از طرف دیگر، شرایط کشور ما بعد از مرارت های طولانی مردم و مهاجرت های برخی از هموطنان به داخل و خارج کشور شرایطی را پیش آورد که ضرر آن به تعلیم و تربیه فرزندان وطن، وارد آمد، بعد از آن اندک شرایط تعلیم و تربیه بهتر شد، زمینه تعلیم و تعلم در بیشتر موارد به وجود آمد. اما باز هم برای رسیدن به شرایط مطلوب فاصله زیاد است. در نتیجه تمام این اوضاع و احوال و شرایط استثنایی ضرورت تدوین و تالیف این کتاب را مضاعف و چندین برابر کرده است.

– اهداف کلی کتاب

۱ – آشنا شدن متعلمین از طریق معلمین شان با اصول عقاید اسلامی وفقه و احکام و اخلاق اسلامی
۲ – توسعه معلومات و تعمق در مسایل دینی، اخلاقی و مبانی اعتقادی و آشنایی مزید به دانش اسلامی.

۳ – تقویت دستاوردهای تعلیمی و تربیتی دوره های گذشته و آماده گی برای دوره بعدی.

۴ – با فهم درست اصول تعلیم و تربیه دینی در عرصه های گوناگون زندگی اعتقاد پیدا کنند.

۵ – انکشاف روحیه خود شناسی به منظور معرفت بیشتر به خداوند جل جلاله و فراگیری اوامر و احکام خداوند جل جلاله راجع به احکام و معرفت و اخلاق اسلامی.

۶ – توانائی پیدانمودن متعلمین برای انتقال آموخته های مربوط به تعلیم و تربیت اسلامی از خود به دیگران.

۷ – مهارت پیدا کردن در تدریس و تبیین و بازگو کردن برخی قواعد ضروری مضامین تعلیم و تربیت اسلامی. و همچنین پرورش روحیه مسئولیت پذیری و انکشاف معلومات شاگردان در فعالیت های دینی، فرهنگی و اجتماعی و جهت دهی شاگردان در راستای رقابت های سالم در کارهای شایسته و همچنین پرورش علاقه شاگردان به کار و سعی در جهت فراهم ساختن زمینه های علمی آن. و همچنین انکشاف مهارت های سنجش خود در مراحل آموزشی و غیره.

معرفی کتاب درسی

کتاب درسی تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازدهم در ۳ بخش و ۴۱ درس براساس مباحث عقاید وفقه و اخلاق چنین تدوین گردیده است:

بخش اول از درس اول تا درس ۱۱ درباره عقاید اسلامی و بخش دوم شامل دروس ۱۲ تا درس ۲۵ در باره فقه اسلامی و از آن به بعد تا درس چهل و یکم در باره اخلاق که بر گرفته از سیره و حدیث شریف یعنی اخلاق با الگو گیری از سیره عملی و بیان پیامبر بزرگ اسلام ادامه یافته است. قسمت عمده درسها در بخش سوم در باره حقوق گوناگون انسانها و حیوانات و حفظ محیط زیست و نباتات است که تا هنوز در کتابهای صنوف پائین به صورت مجزا مورد بحث قرار نگرفته بود، بحث شده است و چهار درس آخری در باره برخی اوصاف اخلاق معاشرتی استثنائی، سخن بمیان آمده است. و در هر دو قسمت با استفاده از سیره عملی و قولی پیامبر بزرگوار اسلام بحث صورت گرفته است که عنوان هر درس در فهرست مطالب ذکر شده است.

شیوه‌های تدریس

انسانها چه در فعالیتهای عادی و چه در تحقیقات علمی و چه در جریان تعلیم و تربیه از خود اهدافی دارد و وظایفی برای خود تعیین میکند. اما در پهلوی آن مسئله ای بسیار مهم پیدا کردن راه درست، مناسب و تعیین شیوه کار عملی که برای رسیدن به این اهداف و اجرای وظایف است.

در حقیقت همین مجموعه موازین روش ها و شیوه ها است که از آن برای تحقیق تئوریکی و فعالیت های پراکتیکی (عملی) استفاده میشود.

و اهمیت روش تدریس در آن است که روش تدریس چه عکس العمل را تولید میکند و این عکس العمل چقدر مهم است. زیرا از آن برای انتقال واقعیت ها استفاده میشود. غرض اصلی از تدریس این است که تغییرات مطلوبی در وجود و رفتار شاگرد ایجاد شود و به عبارت دیگر یادگیری صورت گیرد.

یادگیری وقتی آسان و موثر است که معلم در وقت تدریس از روش تدریس های صحیح استفاده کند. از طرف دیگر هر معلم دارای عقاید، افکار و استعداد های متفاوت است. از این جهت چگونگی استفاده از روش تدریس ها نیز بر حسب شخصیت هر معلم فرق میکند. شاید یک معلم از استعمال یک روش تدریس نتیجه مثبت بگیرد ولی برای معلم دیگر این روش تدریس سودمند نباشد.

همانطوریکه اطلاع از هر روش تدریس در کیفیت کار معلم موثر است، شخصیت و ابتکار و ذوق هر معلم نیز در طرز استفاده از روش تدریس ها نقش اساسی دارد. باید دانست که منظور از روش تدریس، مقید ساختن معلم به انجام کارهای یک نواخت و راهنمایی در انجام کارهای جزئی نیست، بلکه در واقع هر روش تدریس به منزله مکتبی در تعلیم و تربیه است که همه معلمان باید از آن آگاه باشند.

اینک به چند اصل از اصول و یا میتودها که در سیستم های تعلیم و تربیه از آن استفاده میشود و شکل عمومیت بخود گرفته است اشاره میشود:

لازم است معلّمین محترم توجّه داشته باشند که موفّقیت آنها در این است که در هر درسی از روشهای که به آنها اشاره می گردد به صورت تلفیقی استفاده نمایند. برای آگاهی به چند روش به طور اختصار اشاره می شود.

۱- شیوه تفکر استقرایی (سیر از جزء به کل)

طبق این شیوه معلم با طرح سؤالهای هدفمند شاگردان را به سمت اهداف درس رهنمایی می کند. این عمل باعث میشود که اذهان شاگردان سیر از جزء به کل را دنبال کند و تا پایان درس از مفاهیم مورد نظر آگاهی و اطمینان یابد.

۲- تمثیل

استفاده از این روش در امر آموزش یکی از شیوه های بسیار معمول و رائج است با استفاده از این شیوه به راحتی می توان مفاهیم را به شاگردان منتقل کرد. کما این که خداوند در قرآن در موارد گوناگون برای تفهیم پیام آیات از مثل استفاده کرده است برای موفّقیت در تدریس این کتاب یکی از بهترین روش، استفاده از تمثیل است. مخصوصاً در مسائل تبیین آثار و عواقب اوصاف و ملکات.

۳- روش تحقیق و مطالعه

برای این که توانائی علمی متعلّمین را بالا ببریم باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند برای موفّقیت آنها در مطالعه لازم است نحوه درست مطالعه کردن را به آنها یاد داد.

۴- کنفرانس دانش آموزی

شاگردان نیاز به اعتماد به نفس دارد و یکی از وظایف معلّم هم این است که اعتماد به نفس را در شاگرد خود تقویت کند بنا بر این لازم است از بین شاگردان افرادی را به نوبت انتخاب نمایند تا در یک موضوع معین مطالعه کرده در صنف صحبت کنند (لکچر بدهد) که این کار دو فایده مهم دارد هم در بالا بردن دانش آنها کمک می کند و هم باعث رقابت مثبت بین محصلین می گردد.

۵- روش مناظره

در روش مناظره برخلاف روش کنفرانس معمولاً از بیش از دو نفر استفاده می گردد بنا بر این لازم است معلّم موضوعاتی را برای شاگردان معین کرده از آنها بخواهد در دو گروه با هم، نخست، خوب موضوع را مورد مطالعه قرار دهند آنگاه با هم مناظره نمایند. اما در بیان مسایل اخلاقی این روش آن قدر جالب نیست.

۶- روش شفاهی (سخنرانی یا لکچر)

میتودیا روش شفاهی آنست که معلم برای شرح و توضیح مطالب خود آن را برای شاگردان بیان کند. اساس این میتود لکچر است. تعریف امروزی آن اینطور است: **لکچر** آن روش درس دادن است که معلم توسط آن اساسات، مفاهیم و حقایق را به قسم شفاهی به شاگردان یا شنوندگان تقدیم می کند. این میتود یا روش پنج جنبه دارد:

- ۱- داشتن هدف مشخص: معلم حتما بداند که چه چیز را درس میدهد.
- ۲- انکشاف دادن موضوع: فهرست موضوعات و موادی را که معلم می خواهد تدریس نماید، باید ترتیب دهد.
- ۳- بررسی موضوع: بعد از تشریح معلم باید با خود معلوم کند که شاگردان موضوع را فهمیده است یا نه.
- ۴- یکجا نمودن معلومات: وقتی که معلم مطمئن گردید که شاگردانش بالای موضوع تسلط یافته اند، آنها را تشویق نماید که معلومات جدید را با ذخیره علمی خود یکجا سازند.
- ۵- موارد استعمال موضوع: معلم به قسمی از اقسام موضوع جدید را بیان نموده و درس خود را پایان دهد.

۳- روش مقایسه

یکی از روش هایی که در آموزش نگارش نقش مؤثر و فعال دارد، روش مقایسه است؛ برای مثال: می خواهیم "نگارش" و "نگارش ادبی" را آموزش دهیم. ابتدا نمونه یی از یک نوشته علمی و ادبی را ارائه می دهیم:

- قید در جمله معمولاً مقدار صفت یا مسند را نشان می دهد. گاه قید در باره فعل جمله توضیح میدهد یا تمام جمله را مقید میکند. این توضیح ممکن است گسترده باشد... (نوشته علمی)
- کلبه گلی آنان روی خاک نمناک و نم کشیده کنار رود خانه خمیده بود و گویا پنجه های خود را به خاک فرو برده بود و در سرایشی آنجا را به زور روی تپه نگه می داشت. باران سر و روی آن را شسته بود. (نوشته ادبی)

- در نوشته اول، کلمات هر یک معنای دقیقی دارند؛ اما در نوشته دوم، کلمه ها با معنای چند پهلوی انتخاب شده اند.

- در نوشته اول پیام در کمترین کلمات، ارائه شده؛ اما در نوشته دوم به چگونه گی ارائه پیام وجنبه های ادبی آن توجه شده است.

استفاده از شیوه مقایسه برای تدریس و انتقال این روش به شاگردان، جهت تشریح یک پدیده، مناسب است. با استفاده از مقایسه تفاوت ها و شباهت های دو یا چند پدیده یا مسأله، موضوع را به راحتی می توانیم بیان کنیم.

۵- روش پرسش و پاسخ

در جریان تدریس یک مهارت می تواند از طریق پرسش و پاسخ عملی گردد. این روش سابقه ی طولانی دارد. سقراط در قرن پنجم قبل از میلاد از این روش استفاده کرد. معلم می تواند مفاهیم اساسی درس را روی تخته صنف بنویسد و با کمک شاگردان به پرسش ها پاسخ دهد.

پرسش ها باید روان، ساده و در بر گیرنده مفاهیم اصلی درس باشند؛ پیوسته گی منطقی در آن ها دیده شود؛ بحث صنف و ذهن شاگردان را جهت دهد. بین پاسخ های ارائه شده شاگردان توافق به وجود آید؛ به همه شاگردان سهم فعال داده شود و پرسش ها از ساده به مشکل تنظیم گردد.

۶- روش تمرین دادن

معلم پس از آن که یکی از مهارت های نگارشی را تدریس نمود، با یک یا چند تمرین شاگردان را به تکرار و استعمال این مهارت ها و ادار می سازد؛ برای مثال: پس از آموزش نشانه گذاری و عملی ساختن هر یک و استفاده از آن یک متن به شاگردان سپرده شود تا آن را علامت گذاری کنند یا هنگامی که بند (پاراگراف) درس داده میشود، متنی که در آن بندها مشخص نشده اند، به دانش آموزان داده شود تا آن بندها را از هم جدا کنند.

معلم می تواند از این روش در کنار سایر روش ها به طور مستمر استفاده کند.

۷- روش حل مسأله

در این روش، تفکر منطقی تقویت می شود و از این طریق می توان به شاگردان آموخت تا بین پدیده ها روابط تازه کشف کنند. این روش به شاگرد یاد می دهد که با اتکا به خود و استفاده از تفکر منطقی در باره موضوع مورد نظر تحلیل نماید و یا دست به نگارش یک مقاله بزند؛ معلم گرامی می تواند با معرفی مراحل پنجگانه عملاً به شاگرد نشان می دهد که چگونه موضوع را تحلیل نموده و به صورت یک کار تحقیقی آماده سازد.

- ۱- مشخص کردن مسأله.
- ۲- حدس زدن یا مشخص کردن علل مسأله.
- ۳- در نظر گرفتن راه حل های ممکن.
- ۴- انتخاب بهترین راه حل.
- ۵- عملی کردن راه حل انتخابی.

۸- روش کار (فردی - گروهی)

در این روش شاگرد فرا تر از یک مستمع با رهنمایی معلم و همکاری گروه می تواند آموخته های خود را تعمق بخشد و آن ها را به صورت مهارتی و عملی در آورد. در روش یاد شده، شاگرد کاملاً فعال است و از حد اکثر وقت صنف استفاده میکند. مهارتهایی چون تهیه و ترین دیواری، نقد و بررسی نوشته، مقایسه،.. با روش واحد قابل اجرا است.

معلم پس از ارائه توضیحات لازم پیرامون یک درس میتواند به هر یک از گروه های کار، موضوعی را واگذار نماید تا انجام دهند و در پایان وقت گروه ها نتایج کار خود را به وسیله نماینده گروه ارائه دهند. حتی جریان تدریس نیز میتواند به صورت گروهی انجام گیری.

۹- روش عمومی تدریس

روش عمومی تدریس در واقع نوع درس است که عناصر مهم در پیکره آن پیش بینی می شود. روش های تدریس بر حسب فعالیت شاگردان به دودسته فعال و غیر فعال تقسیم می شوند در روش تدریس فعال، شاگرد خود در جریان آموزش شرکت می کند و محور اوست (شاگرد محوری) ولی در روش غیر فعال، معلم پیوسته سخن می گوید و عمل می کند و شاگرد ساکت و بی حرکت می ماند (معلم محوری)؛ یا اینکه معلم و شاگرد هر یک به کار خود می پردازند و در کار همدیگر دخالت نمی کنند. نوع دیگری از آموزش فعال (مشارکتی) است که این روش نتیجه مثبت را به همراه داشته است.

فصل دوم

رهنمای تدریس

در فصل اول این رهنما شما معلمان محترم با کلیات برنامه درسی، روش‌های تدریس آشنا شدید، در این فصل با پلان سالانه و روش تدریس هر درس آشنا خواهید شد.

پلان سالانه درسی

نشان می‌دهد که محتوای یک کتاب درسی را در طول یک سال چگونه تقسیم بندی کنید. در کشور ما شروع سال تعلیمی برای ولایات سردسیر و گرمسیر فرق می‌کند. در ولایات گرمسیر سال تعلیمی از اول خزان شروع می‌شود و دو هفته ماه جدی به امتحان اختصاص داده شده و در هفته آخر شاگردان رخصت می‌شوند. در پایان فصل بهار یعنی جوزا، دو هفته اول به امتحان شاگردان و سه ماه به رخصتی اختصاص داده شده است.

در ولایات سردسیر سال تعلیمی از اول ماه حمل آغاز می‌شود. امتحانات چهارنیم ماهه در دو هفته آخر ماه سرطان آغاز شده، شاگردان در دو هفته اول ماه اسد پس از امتحانات رخصت می‌شوند. امتحانات سالانه در اول ماه قوس شروع می‌شود و الی دو هفته ادامه می‌یابد. پس از آن شاگردان برای سه ماه رخصتی زمستانی دارند. سال تعلیمی در مجموع ۲۸ هفته است. برای تنظیم پلان سالانه تعداد صفحات کتاب درسی را بر عدد ۲۸ تقسیم می‌کنیم. عدد به دست آمده نشان می‌دهد که شما در هر هفته چه تعداد صفحاتی از کتاب درسی را باید تدریس کنید.

پلان سالانه مخصوص ولایات گرمسیر

فصل	ماه	هفته اول	هفته دوم	هفته سوم	هفته چهارم
خزان	میزان				
	عقرب				
	قوس				
زمستان	جدی	امتحانات	امتحانات	رخصتی	رخصتی
	دلو				
	حوت				
بهار	حمل				
	ثور				
	جوزا	امتحانات	امتحانات	رخصتی	رخصتی

پلان سالانه مخصوص ولایات سردسیر

فصل	ماه	هفته اول	هفته دوم	هفته سوم	هفته چهارم
بهار	حمل				
	ثور				
	جوزا				
تابستان	سرطان			امتحانات	امتحانات
	اسد	رخصتی	رخصتی		
	سنبله				
خزان	میزان				
	عقرب				
	قوس	امتحانات	امتحانات	رخصتی	رخصتی

منابع برای معلّم و شاگردان

- ۱- اعتقادنا نوشته ناصر مکارم شیرازی.
- ۲- عقاید مرحوم محمدرضا مظفر.
- ۳- عقاید از شهید مطهری.
- ۴- اصول عقاید از قرائتی.
- ۵- اصول عقاید از جواد آملی.

موضوع درس: قدرت الهی

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با معنای قدرت، قدرت بی پایان خداوند ﷻ، جلوه‌های قدرت الهی آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان معنا و مفهوم معنای قدرت، قدرت بی پایان خداوند ﷻ، جلوه‌های قدرت الهی را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به معنای قدرت، قدرت بی پایان خداوند ﷻ، جلوه‌های قدرت الهی باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالانی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- قدرت: توانایی
- ۲- قدیر یا قادر: توانا
- ۳- عجز: ناتوانی
- ۴- اوصاف: جمع صفت، ستایش‌ها
- ۵- استطاعت: توانایی و قدرت داشتن
- ۶- عالم تکوین: عالم ایجاد و خلقت
- ۷- عالم تشریع: عالم قانون گذاری و قانون و نظم
- ۸- دنیا: نزدیک، زندگی نزدیک، زندگی با بدن مادی
- ۹- آخرت: زندگی دور، زندگی در عالم برزخ و قیامت و بهشت.

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسشی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم، راجع به معنای قدرت، قدرت بی پایان خداوند ﷻ، جلوه‌های قدرت الهی توضیح داده و مثال‌هایی را بیان می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تادربار «معنای قدرت، قدرت بی پایان خداوند ﷻ» و شاگرد دیگری «جلوه‌های قدرت الهی را» توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا راجع به نمونه‌هایی از جلوه‌های قدرت الهی در نظام تشریع و جهان آخرت را در آیات قرآن کریم یافته و برای دوستان خود بخوانند.

معلومات تکمیلی

معنای قدرت، قدرت بی پایان خداوند ﷻ، جلوه‌ای قدرت الهی

أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُّوا^(۹۹) قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا^(۱۰۰)^۱

ترجمه:

آیا ندیدند خدایی که آسمانها و زمین را آفرید قادر است مثل آنها را بیافریند (و به زندگی جدید بازشان گرداند) و برای آنها سرآمدی قطعی قرار داد اما ظالمان جز کفر و انکار را پذیرا نیستند. آیات فوق از روشترین آیات مربوط به اثبات معاد جسمانی است و منتهای قدرت پروردگار را نشان می‌دهد که تمام بشریت دوباره با همین اجسام شان زنده شده و وارد عرصات محشر شوند.

^۱ - سورة الإسراء آیات ۹۹ و ۱۰۰

موضوع درس: رحمانیت و رحیمیت

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با معنای رحمت، جلوه‌های رحمت الهی در آفرینش و تشریع و آخرت، همچنین رحمت عام و خاص الهی و غلبه رحمت بر غضب، آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سئوالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کارخانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتاب‌های درسی کتاب‌های دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات:

- ۱- رحمانیت: صفت مهربان بودن خدای متعال بر مطلق بشر
- ۲- رحیمیت: صفت مهربان بودن خدای متعال بر مسلمانان ۳
- ۳- اسرار خلقت: پوشیده‌های آفرینش
- ۴- الهی: خدایی
- ۵- رحمت عام: صفت رحمانیت خدای متعال
- ۶- رحمت خاص: صفت رحیمیت خدای متعال
- ۷- توبه: بازگشت
- ۸- رحم: مهربانی
- ۹- اعتصام: چنگ زدن، توسل جستن.

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم، راجع به معنای رحمت، جلوه‌های رحمت الهی در آفرینش، در تشریع و در آخرت، رحمت عام و خاص الهی و غلبه رحمت بر غضب توضیحات داده و مثالهایی را بیان می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تادربار «معنا و جلوه‌های رحمت الهی» و شاگرد دیگری «رحمت عام و خاص الهی و غلبه رحمت بر غضب» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	با توجه قرار داده و یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا در مورد جلوه‌های رحمت الهی در آیات این درس را در ۷ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

دو روایت درباره صفت‌های رحمان و رحیم و سخنی پیرامون آن

و در اصول کافی و کتاب توحید، و کتاب معانی، و تفسیر عیاشی، از امام صادق علیه السلام روایت شده که در حدیثی فرمود: **اللَّهُ، اله هر موجود، و رحمان رحم کننده تمامی مخلوقات خود، و رحیم رحم کننده به خصوص مومنین است.** از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: **رحمان اسم خاص است به صفت عام، و رحیم اسم عام است به صفت خاص.** روشن است که چرا رحمان عام است، و مؤمن و کافر را شامل می‌شود، ولی رحیم خاص است، و تنها شامل حال مؤمن می‌گردد، و اما اینکه در حدیث بالا فرمود رحمان اسم خاص است به صفت عام، و رحیم، اسم عام است به صفت خاص، گویا مرادش این باشد که رحمان هر چند مؤمن و کافر را شامل می‌شود، ولی رحمتش خاص دنیا است، و رحیم هر چند عام است، و رحمتش هم دنیا را می‌گیرد، و هم آخرت را، ولی مخصوص مؤمنین است، و بعبارتی دیگر رحمان مختص است به افاضه تکوینی، که هم مؤمن را شامل می‌شود، و هم کافر را، و رحیم هم افاضه تکوینی را شامل است و هم تشریعی را، که بابش باب هدایت و سعادت است، و مختص است به مؤمنین، برای اینکه ثبات و بقاء مختص به نعمت‌هایی است که به مؤمنین افاضه می‌شود، همچنانکه فرمود: **والعاقبة للمتقين.**

موضوع درس: قیومیت خداوند ﷻ

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با خصوصیات مشترک موجودات عالم، رابطه هستی و خداوند ﷻ، قیومیت در قرآن کریم. آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مباحث فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مفهوم مباحث فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **قیوم:** قائم به خود و نگهدارنده موجودات
- ۲- **صمد:** بی همتا
- ۳- **احد:** یکتا
- ۴- **حی:** دارنده حیات، زنده.
- ۵- **موجودات:** هست‌ها.
- ۶- **کائنات:** هست شده‌ها
- ۷- **غنی:** بی نیاز.
- ۸- **حمید:** ستوده

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم، راجع به خصوصیات مشترک موجودات عالم، رابطه هستی و خداوند <small>ﷻ</small> ، قیومیت در قرآن کریم توضیحات داده و با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درباره «خصوصیات مشترک موجودات عالم، رابطه هستی و خداوند <small>ﷻ</small> و شاگرد دیگری «قیومیت در قرآن کریم» توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در باره صفت قیومیت خداوند <small>ﷻ</small> تحقیق نموده در ۸ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

معنای قیومیت خدای متعال

به این دو روایت توجه شود:

۱- موسی و سخن گفتن با خدا

روزی حضرت موسی علیه السلام عرض کرد خدایا! آیا تاکنون تورا چرت گرفته است؟ ندا رسید موسی جامی آب بدست بگیر. حضرت موسی علیه السلام جامی آب بدست گرفت. بعد از مدتی کوتاه موسی را چرت گرفت و آب ریخت. حضرت موسی علیه السلام متوجه نشد. ندا رسید ای موسی! آب را چرا ریختی؟ عرض کرد چرت مرا گرفت! ندا آمد که تو یک آن به چرت رفتی، جام آب ریخت. قدرت من است که تمام موجودات آسمان و زمین و خود آسمان و زمین را نگه می‌دارد. اگر مرا چرت بگیرد تمام موجودات از هم می‌پاشد. «الله لا اله الا هو الحي القيوم لا تأخذه سنة ولا نوم...»^۱ خداوند نیست خدائی جز او و او زنده و زنده نگه دارنده است و هرگز دچار چرت و خواب نمی‌شود.

۲- چوپان خداشناس

روزی رسول خدا ﷺ در بیابان از چوپانی پرسید چگونه خدا را شناختی؟ گفت بوسیله این گوسفندان. که بدون نگه دارنده نمی‌شوند پس چگونه این آسمان و زمین و ستارگان و افلاک بدون نگه دار می‌مانند؟ حضرت فرمود خدایت را خوب شناختی.

^۱ - بقره ۲۵۴

موضوع درس: حکمت ختم نبوت

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با معنای ختم نبوت، تکامل بشر، رشد بشر و ختم نبوت. آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان موضوعات فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مفهوم موضوعات فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات^۱

- ۱- ختم: انتها، پایان
- ۲- خاتم: پایان دهنده
- ۳- حکمت: فلسفه پوشیده، راز نهفته.
- ۴- جاوید: همیشگی
- ۵- منتفی شدن: بی‌مورد و بی‌موضوع و بی‌دلیل شدن

^۱ - لغتنامه دهخدا

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت‌برمی‌دارند.	معلم، راجع به معنای ختم نبوت، تکامل بشر، رشد بشر و ختم نبوت توضیحات داده و با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درباره «معنای ختم نبوت، تکامل بشر» و شاگرد دیگری درباره «رشد بشر و ختم نبوت» توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در باره حکمت ختم نبوت تحقیق نموده در ۶ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی - معنای ختم نبوت

ما كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَ كَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا؛ ترجمه: محمد پدر هیچیک از مردان شما نبود، ولی رسول خدا و خاتم و آخرین پیامبران است و خداوند به هر چیز آگاه است.

نکات این آیه

۱- این آیه رسالت و خاتمیت را اثبات می‌نماید، این نکته نیز قابل توجه است که خاتم انبیاء بودن، به معنی «خاتم المرسلین» بودن نیز هست، و اینکه بعضی از دین‌سازان عصر ما برای مخدوش کردن مساله خاتمیت به این معنی چسبیده‌اند که قرآن پیامبر اسلام ﷺ را خاتم انبیاء شمرده، نه «خاتم رسولان» این یک اشتباه بزرگ است، چرا که اگر کسی خاتم انبیاء شد به طریق اولی خاتم رسولان نیز هست، زیرا مرحله «نبوت» مرحله‌ای است فراتر از مرحله «رسالت» است (دقت کنید).

این سخن درست به این می‌ماند که بگوئیم: فلان کس در سرزمین حجاز نیست، چنین کسی مسلماً در مکه نخواهد بود، اما اگر بگوئیم در مکه نیست، ممکن است در نقطه دیگری از حجاز باشد، بنا بر این اگر پیامبر را «خاتم المرسلین»

می‌نامید ممکن بود «خاتم انبیاء» نباشد، اما وقتی می‌گوید او «خاتم انبیاء» است، مسلماً «خاتم رسولان» نیز خواهد بود، و به تعبیر مصطلح نسبت «نبی» و «رسول» نسبت «عموم و خصوص مطلق» است (باز هم دقت کنید).

۲- دلایل خاتمیت پیامبر اسلام ﷺ

آیه فوق گرچه برای اثبات این مطلب کافی است، ولی دلیل خاتمیت پیامبر اسلام ﷺ منحصر به آن نمی‌باشد، چه اینکه هم آیات دیگری در قرآن مجید به این معنی اشاره می‌کند، و هم روایات فراوانی در این باره وارد شده است. از جمله در آیه ۱۹ سوره انعام می‌خوانیم: **وَأَوْحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ**: این قرآن بر من وحی شده تا شما و تمام کسانی را که این قرآن به آنها می‌رسد انذار کنم (و به سوی خدا دعوت نمایم). وسعت مفهوم تعبیر و من بلغ (تمام کسانی که این سخن به آنها می‌رسد) رسالت جهانی قرآن و پیامبر اسلام را از یک سو و مساله خاتمیت را از سوی دیگر روشن می‌سازد.

آیات دیگری که عمومیت دعوت پیامبر اسلام ﷺ را برای جهانیان اثبات می‌کند مانند **تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا**؛ جاوید و پر برکت است خداوندی که قرآن را بر بنده‌اش نازل کرد تا تمام اهل جهان را انذار کند»^۱

و مانند **وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا**؛ ما تو را جز برای عموم مردم به عنوان بشارت و انذار نفرستادیم»^۲

و آیه **قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا**؛ بگو: ای مردم! من فرستاده خدا به همه شما هستم»^۳

با توجه به وسعت مفهوم «عالمین» و «ناس» و «کافه» نیز مؤید این معنی است از این گذشته اجماع علماء اسلام از یک سو و ضروری بودن این مساله در میان مسلمین از سوی دیگر، و روایات فراوانی که از پیامبر و دیگر پیشوایان اسلام رسیده از سوی سوم مطلب را روشنتر می‌سازد که به عنوان نمونه به ذکر چند روایت زیر قناعت می‌کنیم!

۱- در حدیث معروفی از پیامبر ﷺ می‌خوانیم که فرمود: **حلالی حلال الی یوم القیامه و حرامی حرام الی یوم القیامه**: «حلال من تا روز قیامت حلال است و حرام من تا روز قیامت حرام» این تعبیر بیانگر ادامه این شریعت تا پایان جهان می‌باشد.

^۱ - (فرقان آیه ۱).

^۲ - (توبه آیه ۲۸).

^۳ - (اعراف آیه ۱۵۸).

موضوع درس: ابعاد ولایت پیامبر اسلام

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با معنای قوانین، ولایت در امور امنیتی و قضایی، ولایت در بُعد اجتماعی و اداری و انعقاد پیمان صلح، آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **ابعاد:** گوشه‌ها
- ۲- **ولایت:** حکومت
- ۳- **معصوم:** غیر گناه کار
- ۴- **زعامت:** رهبری
- ۵- **وضع قوانین:** قانون گذاری
- ۶- **دیات:** دیه‌ها، (عوض روح‌های ضایع شده).

فعالیت تدریس

فعالیت‌های شاگردان	زمان	فعالیت‌های معلم
توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه	معلم، راجع به معنای قوانین، ولایت در امور امنیتی و قضایی، ولایت در بُعد اجتماعی و اداری و انعقاد پیمان صلح و با ذکر مثالها، لکچر می‌دهد.
شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
همه گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تادرباره «قوانین، ولایت در امور امنیتی و قضایی» و شاگرد دیگری درباره «ولایت در بُعد اجتماعی و اداری و انعقاد پیمان صلح.» توضیح داده و مطالب را با مثال واضح سازند.
مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	۵ دقیقه	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در باره نحوه حکومت داری پیامبر ﷺ در ۸ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

گستره اختیارات پیامبر گرامی اسلام

از این آیه مبارکه بخوبی روشن می‌شود:

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا^۱

پیامبر نسبت به مؤمنان از خود آنها اولی است، و همسران او مادران آنها (مؤمنان) محسوب می‌شوند، و خویشاوندان نسبت به یکدیگر از مؤمنان و مهاجران در آنچه خدا مقرر داشته اولی هستند، مگر اینکه بخواهید نسبت به دوستانشان نیکی کنید (و سهمی از اموال خود به آنها بدهید) این حکم در کتاب الهی نوشته شده است.

و اگر می‌بینیم در بعضی از روایات اسلامی، اولویت به مساله «حکومت» تفسیر شده، در حقیقت بیان یکی از شاخه‌های این اولویت است^۱

^۱ - سوره احزاب، آیه ۶.

لذا باید گفت: پیامبر اسلام ﷺ هم در مسائل اجتماعی و هم فردی و خصوصی، هم در مسائل مربوط به حکومت، و هم قضاوت و دعوت، از هر انسانی نسبت به خودش اولی است، و اراده و خواست او، مقدم بر اراده و خواست وی می‌باشد.

از این مساله نباید تعجب کرد چرا که پیامبر ﷺ معصوم است و نماینده خدا جز خیر و صلاح جامعه و فرد را در نظر نمی‌گیرد، هرگز تابع هوی و هوس نیست، و هیچگاه منافع خود را بر دیگران مقدم نمی‌شمرد، بلکه به عکس برنامه او در تضاد منافع همواره ایثارگری و فداکاری برای امت است.

این اولویت در حقیقت شاخه‌ای از اولویت مشیت الهی است، زیرا ما هر چه داریم از خدا است. اضافه بر این انسان هنگامی می‌تواند به اوج ایمان برسد که نیرومندترین علاقه او یعنی عشق به ذات خود را تحت الشعاع عشق به ذات خدا و نمایندگان او قرار دهد.

لذا در حدیثی می‌خوانیم که فرمود: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ؛ هیچیک از شما به حقیقت ایمان نمی‌رسد مگر زمانی که خواست او تابع آنچه من از سوی خدا آورده‌ام باشد!»

و نیز در حدیث دیگری چنین آمده: «و الذی نفسی بیده لا یؤمن احدکم حتی اکون احب الیه من نفسه و ماله و ولده و الناس اجمعین؛ قسم به آن کسی که جانم در دست او است، هیچیک از شما به حقیقت ایمان نمی‌رسد مگر زمانی که من نزد او محبوبتر از خودش و مالش و فرزندش و تمام مردم باشم».

و باز از خود آن حضرت نقل شده که فرمود:

«مَآ مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَأَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ؛ هیچ مؤمنی نیست مگر اینکه من در دنیا و آخرت از او نسبت به خودش اولی هستم» قرآن نیز در آیه ۳۶ سوره (احزاب) می‌گوید: «مَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ؛ هیچ مرد با ایمان و زن با ایمانی نمی‌تواند هنگامی که خدا و پیامبرش حکمی کند در برابر آن از خودشان اختیاری داشته باشند».

باز تاکید می‌کنیم این سخن مفهومش این نیست که خداوند بندگانش را در بست تسلیم تمایلات یک فرد کرده باشد، بلکه با توجه به اینکه پیامبر ﷺ دارای مقام عصمت است و به مصداق «مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ»^۱ هر چه می‌گوید سخن خدا است، و از ناحیه او است.

این اولویت در حقیقت در مسیر منافع مردم، هم در جنبه‌های حکومت و تدبیر جامعه اسلامی، و هم در مسائل شخصی و فردی است.

به همین دلیل بسیار می‌شود که این اولویت، مسئولیت‌های سنگینی بر دوش پیامبر می‌گذارد، لذا در روایت معروفی که در منابع شیعه و اهل سنت وارد شده می‌خوانیم: پیامبر ﷺ فرمود: «أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ؛ من از هر مؤمنی نسبت به او اولی هستم».

^۱ - این روایات در «اصول کافی» و کتاب «علل الشرائع» آمده است (به تفسیر نور الثقلین جلد ۴ صفحه ۲۳۸ و ۲۳۹ مراجعه فرمائید).

^۲ - (نجم-۳ و ۴)

موضوع درس: گستره رسالت پیامبر اسلام ﷺ

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با معنای گستره مکانی رسالت رسول گرامی اسلام ﷺ، گستره زمانی رسالت رسول گرامی اسلام ﷺ، رمز جاودانگی اسلام آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به آموخته‌های فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سئوالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- نذیر: بیم دهنده
- ۲- گستره: پهنا، وسعت
- ۳- مقتضا: خواست
- ۴- مبعوث: بر انگیزخته، به حرکت درآورده شده
- ۵- انذار: بیم دادن
- ۶- اجابت: قبول کردن

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم، گستره مکانی رسالت رسول گرامی اسلام ﷺ، گستره زمانی رسالت رسول گرامی اسلام ﷺ، رمز جاودانگی اسلام را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تادرباره «گستره مکانی و زمانی رسالت رسول گرامی اسلام ﷺ» و شاگرد دیگری درباره «رمز جاودانگی اسلام» توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در باره اهمیت دین مقدس اسلام در ۸ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

گستره رسالت پیامبر بزرگ اسلام ﷺ

از این احادیث شریف روشن می‌شود

حدیثی در درس چهارم بیان شد که دین پیامبر تا قیامت باقی است گاهی حدیث فوق به صورت «حَلَالٌ مُحَمَّدٌ حَلَالٌ أَبَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَحَرَامُهُ حَرَامٌ أَبَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا يَكُونُ غَيْرُهُ وَلَا يَجِيءُ غَيْرُهُ» نیز نقل شده است حلال محمد همیشه تا روز قیامت حلال است و حرام او همیشه تا قیامت حرام است، غیر آن نخواهد بود و غیر او نخواهد آمد»

۳- در ذیل حدیث دیگری آن می‌خوانیم: «جِئْتُ فَخَتَمْتُ الْأَنْبِيَاءَ آمَدَمُ وَبِإِمْبِرَانِ رَا بِأَيَانِ دَادَمُ»^۱ و نیز در صحیح بخاری (کتاب المناقب) و مسند احمد حنبل، و صحیح ترمذی، و نسایی و کتب دیگر نقل شده، و از احادیث بسیار معروف و مشهور است و مفسران شیعه و اهل سنت مانند طبرسی در مجمع البیان و قرطبی در تفسیرش ذیل آیه مورد بحث آورده‌اند.

۴- در بسیاری از خطبه‌های نهج البلاغه نیز خاتمیت پیامبر اسلام ص صریحا آمده است از جمله در خطبه ۱۷۳ در توصیف پیامبر اسلام ﷺ چنین می‌خوانیم: «أَمِينٌ وَحِيَهُ وَخَاتَمُ رُسُلِهِ وَبَشِيرٌ رَحْمَتِهِ وَنَذِيرٌ نِقْمَتِهِ» او (محمد) امین و وحی خدا، و خاتم پیامبران، و بشارت دهنده رحمت و انذار کننده از عذاب او بود.» و در خطبه ۱۳۳ چنین آمده است: «أَرْسَلُهُ عَلَى حِينِ فِتْرَةِ الرُّسُلِ، وَتَنَازُعِ مِنَ اللَّاسُنِ، فَقَفَى بِهِ الرُّسُلِ وَخَتَمَ بِهِ الْوَحْيِ؛ او را پس از یک دوران فترت بعد از پیامبران گذشته فرستاد به هنگامی که میان مذاهب مختلف نزاع در گرفته بود به وسیله او سلسله نبوت را تکمیل کرده و وحی را با او ختم نمود.»

^۱ - صحیح مسلم جلد ۴ صفحه ۱۷۹۰ و ۱۷۹۱ (باب ذکر کونه (ص) خاتم النبیین از کتاب الفضائل).

موضوع درس: مهدویت یا حکومت جهانی اسلام

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با معنای مهدویت، ویژه گی های حکومت جهانی اسلام آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه های تدریس مناسب

- ۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می شود و گزاره های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می شود و سپس تمرین می کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می شود و از شاگردان نیز سوال می شود تا جواب بدست آید.
- ۴- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتاب های درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- مهدویت: اعتقاد به ظهور حضرت مهدی (عج)
- ۲- تعلقات مادی: وابستگی های دنیوی
- ۳- توحید محوری: با مرکزیت یکتا پرستی
- ۴- فطری: آمیخته با خلقت و آفرینش
- ۵- خصوصیات: ویژه گی ها

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند.	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت بر می‌دارند	معلم، مهدویت، ویژه گی‌های حکومت جهانی اسلام را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تادرباره «مهدویت» و شاگرد دیگری در باره «ویژه گی‌های حکومت جهانی اسلام» شرح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در باره حکومت جهانی اسلام تحقیق نموده در ۸ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

قرآن و حکومت جهانی اسلام

آیات فراوان در این زمینه وارد شده است و از جمله این آیه: «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا»^۱ (او (خدای متعال) کسی است که رسولش را با هادیان و دین حق فرستاده، تا آن را بر همه ادیان پیروز کند، و کافی است که خدا شاهد این موضوع باشد).

نخست می‌گوید: «او کسی است که رسولش را با هادیان و دین حق فرستاد، تا آن را بر همه ادیان غالب گرداند، و کافی است که خدا شاهد و گواه این موضوع باشد» (هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا).

این وعده‌ایست صریح و قاطع، از سوی خداوند قادر متعال، در رابطه با غلبه اسلام بر همه ادیان. چرا دین حق غالب نشود در حالی که محتوای دعوت رسول الله هدایت است (ارسله بالهدی) و آئین او حق است (و دین الحق) و هر ناظر بی طرفی می‌تواند حقانیت آن را در آیات این قرآن، و احکام فردی و اجتماعی، و قضایی، و سیاسی اسلام، و همچنین تعلیمات اخلاقی و انسانی آن بنگرد، و از پیشگویی‌های دقیق و صریحی که از آینده دارد و درست به وقوع می‌پیوندد ارتباط این پیامبر ﷺ را به خدا به طور قطع بداند.

^۱ - سورة الفتح (۴۸): آیات ۲۸ تا ۲۹

آری منطق نیرومند اسلام، و محتوای غنی و پر بار آن، ایجاب می‌کند که سرانجام ادیان شرک‌آلود را جاروب کند و از بین ببرد، و ادیان آسمانی تحریف یافته را در برابر خود به خضوع وا دارد، و با جاذبه عمیق خود دلها را به سوی این آئین خالص جلب و جذب کند.

در اینکه منظور از این پیروزی «پیروزی منطقی» است یا پیروزی نظامی؟

در میان مفسران گفتگو است:

«جمعی» معتقدند این پیروزی تنها «پیروزی منطقی و استدلالی» است، و این امر حاصل شده است، چرا که اسلام از نظر قدرت منطق و استدلال بر همه آئینه‌ای موجود برتری دارد.

در حالی که «جمعی دیگر» پیروزی را به معنی «غلبه ظاهری» و غلبه قدرت گرفته‌اند، و موارد استعمال این کلمه (یظهر) نیز دلیل بر غلبه خارجی است، و به همین دلیل می‌توان گفت: علاوه بر مناطق بسیار وسیعی که امروز در شرق و غرب و شمال و جنوب عالم در قلمرو اسلام قرار گرفته، و هم اکنون بیش از ۵۰ کشور اسلامی با جمعیتی حدود یک و نیم میلیارد نفر زیر پرچم اسلام قرار دارند، زمانی فرا خواهد رسید که همه جهان رسماً زیر این پرچم قرار می‌گیرد، و این امر به وسیله قیام «مهدی» (ارواحنا فداه) تکمیل می‌گردد.

موضوع درس: توسل

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

عناوین این درس عبارت است از: عالم اسباب و مسببات، معنای توسل، قرآنکریم و توسل.

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با معنای عالم اسباب و مسببات، معنای توسل، قرآنکریم و توسل آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مفاهیم فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی** + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- توسل: وسیله پیدا کردن.
- ۲- ابتغاء: جستجو کردن.
- ۳- استغفار: طلب آمرزش و بخشیده شدن.
- ۴- التماس دعا: خواهش برای دعای خیر کردن.
- ۵- خاطی: گنهکار.
- ۶- شفیع: شفاعت کننده، خیر خواه.
- ۷- تبرک: عملی را به نیت مبارک واقع شدن آن انجام دادن.
- ۸- استشفاع: طلب شفاعت کردن.

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند.	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت‌ها برمی‌دارند.	معلم، عالم اسباب و مسببات، معنای توسل، قرآنکریم و توسل آشنائی را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درباره «عالم اسباب و مسببات، معنای توسل» و شاگرد دیگری درباره «قرآنکریم و توسل» توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در باره در باره توسل به دعای پیامبران و توجه قرآنکریم مقاله‌ای در ۵ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

۱- مساله توسل در اسلام

مساله «توسل» نیز شبیه مساله «شفاعت» است، این مساله به صاحبان مشکلات معنوی و مادی اجازه می‌دهد که دست به دامان اولیاء الله بزنند تا به اذن الله تعالی حل مشکلاتشان را از خدا بخواهند، یعنی از یکسو خود به درگاه خدا روی می‌آورند و از سوی دیگر اولیاء الله را وسیله قرار می‌دهند: «وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاؤُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا» اگر آنها هنگامی که به خود ستم می‌کردند (و مرتکب معصیت می‌شدند) به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می‌کردند، و رسول خدا ﷺ نیز برای آنها طلب آمرزش می‌نمود خدا را توبه پذیر و مهربان می‌یافتند.

و نیز در داستان برادران یوسف علیهما السلام می‌خوانیم: «آنها به پدرشان متوسل شدند و گفتند: «يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ، ای پدر! برای ما، از خدا آمرزش بخواه، چرا که ما خطا کار بودیم!» پدر پیر (یعقوب پیامبر) این پیشنهاد را از

آنها پذیرفت و به آنان وعده مساعد داد و گفت: «قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ»^۱؛ به زودی برای شما از پیشگاه پروردگارم طلب آمرزش می‌کنم». اینها گواه بر این است که «توسل» در امتهای پیشین بوده و هست. ولی نباید از این حد منطقی فراتر رفت، و اولیاء الله را مستقل در تاثیر و بی نیاز از اذن خدا دانست که سبب «شرک و کفر» خواهد شد و نیز نباید توسل به صورت عبادت اولیاء الله در آید که آن هم «شرک و کفر» است، زیرا آنها در ذات خود و بدون اذن پروردگار مالک سود و زیانی نیستند: «قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ»^۲؛ بگو: من (حتی) برای خودم مالک سود و زیانی نیستم مگر آنچه خدا بخواهد» و غالباً در میان گروهی از عوام از همه فرق اسلامی همیشه افراط و تفریطهایی در مسأله توسل دیده می‌شود که باید آنها را ارشاد و هدایت کرد.

۱- جایگاه توسل و تبرک در بین مسلمین

توسل به نبی ﷺ و تبرک به آثار او

حقیقت توسل عبارت است از تبرک کردن خود را به آثار پیامبر ﷺ و امامان معصوم علیهم السلام و طلب شفاعت از آنان است تا دعای خیر انجام دهند. در این باره احادیث و سیره فراوانی از منابع شیعه و سنی وارد شده است که می‌توان آن را به چند دسته قرار زیر تقسیم کرد:

الف - توسل به نبی ﷺ و تبرک به آثار پیامبر در زمان حیات و بعد از رحلت.

الف) تبرک به آثار نبی ﷺ: این نوع تبرک و توسل در زمان حیات و بعد از رحلت پیامبر قرار زیر است:

۱- تبرک به آب دهن نبی ﷺ: بخاری شریف نقل کرده که: آب دهن پیامبر در جنگ خیبر شفا بخشید چشم علی علیه السلام واقع شد.^۳ این خبر را همه شیعه و سنی نقل کرده اند.

۲- تبرک بوضوء نبی ﷺ: بخاری شریف نقل کرده که آب وضوی پیامبر ﷺ باعث برکت و سبب شد که اصحاب حاضر همه صاحب وضو شوند.^۴

۳- تبرک به موی نبی ﷺ: اسدالغابه و صحیح مسلم نقل کرده اند که موی سر مبارک پیامبر را بعد از حلق (تراشیدن) در منای مکه اصحاب برای تبرک قسمت کردند.^۵

۴- تبرک به لباس نبی ﷺ: صحیح مسلم نقل کرده که برای شفا بخشیدن درد صحابه لباس پیامبر را از ام المومنین عایشه بدست آورده پوشیده و شفا یافته اند.^۶ زیارت خرقه حضرت در قندهار و همچنین زیارت موی حضرت از این قبیل اند.

۵- تبرک به تیر نبی ﷺ: بخاری شریف نقل کرده در حدیث از جای تیر پیامبر ﷺ صحابه لب تشنه آب پیدا کرده و نوشیدند و سیراب شدند.^۷

^۱ - سوره یوسف، آیه ۹۸.

^۲ - سوره اعراف لا آیه ۱۹۸

^۳ - صحیح البخاری، باب دعاء النبی الی الاسلام ۲ / ۱۰۷.

^۴ - صحیح البخاری، کتاب الوضوء، باب التماس الوضوء اذا حانت الصلاة ۳۱/۱

^۵ - صحیح مسلم، کتاب الحج، باب بیان ان السنة يوم النحر ان یرمی ثم ینحر ثم یحلق، والابتداء

^۶ - صحیح مسلم: ۳ / ۱۶۴۱ کتب اللباس و الزینة باب تحريم استعمال اناء الذهب و الفضة.

^۷ - صحیح البخاری، کتاب الشروط، باب الشروط فی الجهاد و المصالحة مع اهل الحرب و کتابه

۶- تبرک بموضع کف النبی ﷺ: مسند احمد و... نقل کرده اند کسی که سرش معیوب بوده و خود را در معرض دست کشیدن پیامبر ﷺ قرار داده و عیب سر خود را بر طرف کرده است.^۱

ب - استشفاع به رسول الله ﷺ

مستدرک حاکم نقل کرده است که خلیفه دوم (رض) روایت کرده که آدم علیه السلام قبل از خلقت پیامبر ﷺ متوسل به پیامبر ﷺ شده و توبه اش قبول شد.^۲

ج - استشفاع و توسل بقبر نبی ﷺ

سنن دارمی، ووفاء الوفاء سمهودی نقل کرده اند که مردم مدینه از قحطی برام المومنین عایشه شکایت کردند، ایشان فرمودند به قبر رسول خدا ﷺ متوسل شوند، سپس همه متوسل شدند تا قحطی برطرف شد.^۳

د - استشفاع به عباس عم نبی ﷺ و توسل به آن حضرت

صحیح بخاری نقل نموده است که قحطی در مدینه آمد و خلیفه دوم (رض) از عباس عموی پیامبر خواست که کاری کند، او و مومنین حاضر به قبر پیامبر ﷺ متوسل شدند، باران نازل شد.^۴

ه - استشفاع به ردای نبی ﷺ کنز العمال، اسد الغابه و اصابه و نقل نموده اند که فاطمه بنت اسد مادر علی علیه السلام از دنیا رفت، پیامبر ﷺ برای کم کردن فشارقبر، ردای نبوت را کفن تن فاطمه کرد و فرمود این ردا یکی از حله های بهشتی شده و فشارقبر را بر فاطمه آسان کرد^۵

^۱- مسند احمد ۵ / ۶۸، وتفصیله بترجمه حنظله بن حذیم بن حنیفه التیمی فی الاصابه

^۲- مستدرک الحاکم، کتاب التاریخ فی آخر کتاب البعث ۲ / ۶۱۵. و مجمع الزوائد ۸ / ۲۵۳.

^۳- سنن الدارمی: ۱ / ۴۳-۴۴ وفاء الوفاء: ۲ / ۵۴۹.

^۴- صحیح البخاری، کتاب الاستسقاء، باب سؤال الناس الامام الاستسقاء اذا قحطوا.

^۵- کنز العمال: ۱۲ / ۱۴۷ رقم الحديث ۳۴۴۲۴، والاصابة: ۸ / ۱۶۰، واسد الغابة: ۵ / ۵۱۷.

موضوع درس: دعا و نیایش

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با نیایش، نیایش صادقان، تربیت شده گان قرآنکریم آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات^۱

- ۱- ذنوب: گناهان
- ۲- دعا: طلب خیر کردن با زبان نیایش
- ۲- فقیر: ندار
- ۳- عرش اعلا: تخت بالاتر، کنایه از مقام الوهیتی
- ۵- صادقان: راست گویان، درست کاران.

^۱ - لغتنامه دهخدا

فعالیت تدریس

فعالیت معلم	فعالیت شاگرد	زمان
سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می نویسد و معنای هریک را از شاگردان می پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می نویسد.	گوش می دهند و می نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم، نیایش، نیایش صادقان، تربیت شده گان قرآن کریم را با ذکر مثالها تفهیم می کند.	گوش داده و یادداشت بر میدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می دهد.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می خواهد تادرباره «نیایش صادقان» و شاگرد دیگری درباره «تربیت شده گان قرآن کریم» توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند	۵ دقیقه
کارخانگی: معلم از شاگردان می خواهد تا شاگردان کتاب مفاتیح الجنان یا کتاب ادعیه دیگر را پیدا نموده دعای عرفه را دو باره بخوانند.	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را در کتابچه های شان یادداشت می کنند...	۱۰ دقیقه

معلومات تکمیلی

اهمیت دعا و آثار و شرایط استجاب

خدای متعال فرموده: **وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ**^۱ ترجمه: پروردگار شما گفته است مرا بخوانید تا (دعای) شما را اجابت کنم، کسانی که از عبادت من تکبر می ورزند به زودی با ذلت وارد دوزخ می شوند. بسیاری از مفسران دعا و خواندن را در اینجا به همان معنی معروفش تفسیر کرده اند، و جمله «أَسْتَجِبْ لَكُمْ» و همچنین روایات متعددی که در ذیل این آیه در زمینه دعا و ثوابهای آن آمده است. روایات متعددی که از پیغمبر گرامی اسلام ﷺ و سایر پیشوایان بزرگ علیّه نقل شده اهمیت دعا را کاملاً روشن می سازد:

۱- در حدیثی از پیغمبر گرامی اسلام ﷺ آمده است: «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ» دعا عبادت است^۲

۲- در حدیث دیگری از امام صادق علیّه می خوانیم: یکی از یارانش سؤال کرد: چه می فرمایید در باره دو نفر که هر دو وارد مسجد شدند یکی نماز بیشتری بجا آورد، و دیگری دعای بیشتری، کدامیک از این دو افضلند؟ فرمود: هر دو

^۱ - غافر، آیه ۶۰

^۲ - مجمع البیان جلد ۸ صفحه ۵۲۸

خوبند سؤال کننده مجدداً عرض کرد: «قَدْ عَلِمْتُ، وَ لَكِنْ أَيُّهُمَا أَفْضَلُ؟» می‌دانم هر دو خوبند ولی کدامیک افضل است.

امام فرمود: «أَكْثَرُهُمَا دُعَاءٌ، أَمَا تَسْمَعُ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى أَدْعُونِي أُسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ» آن کس که بیشتر دعا می‌کند افضل است، مگر سخن خداوند متعال را نشنیده‌ای که می‌فرماید: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ... سپس افزود «هِيَ الْعِبَادَةُ الْكُبْرَى» دعا عبادت بزرگ است.^۱

۳- در حدیث دیگری از امام باقر علیه السلام نقل شده است که در جواب این سؤال که کدام عبادت افضل است؟ فرمود: «چیزی نزد خدا افضل از این نیست که از او تقاضا کنند و از آنچه نزد او است بخواهند، و هیچکس مبعوض تر و منفورتر نزد خداوند از کسانی که از عبادت او تکبر می‌ورزند و از مواهب او تقاضا نمی‌کنند نیست!»^۲

۴- در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است: «مقاماتی نزد خداوند است که راه وصول به آن تنها دعا است؛» ترجمه حدیث چنین است: نزد خدا مقامی است که جز با دعا و تقاضا نمی‌توان به آن رسید، و اگر بنده‌ای دهان خود را از دعا فرو بندد و چیزی تقاضا نکند چیزی به او داده نخواهد شد، پس از خدا بخواه تا به تو عطا شود، چرا که هر دری را بکوبید و اصرار کنید سرانجام گشوده خواهد شد.^۳

۵- در بعضی از روایات دعا کردن حتی از تلاوت قرآن هم افضل شمرده شده، چنان که از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده که فرمودند: «الدُّعَاءُ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ»^۴ در یک تحلیل کوتاه می‌توان به عمق مفاد این احادیث رسید، زیرا دعا از یک سو انسان را به شناخت پروردگار (معرفه الله) که برترین سرمایه هر انسان است دعوت می‌کند و از سوی دیگر سبب می‌شود که خود را نیازمند او ببیند و در برابرش خضوع کند، و از مرکب غرور و کبر که سرچشمه انواع بدبختی‌ها و مجادله در آیات الله است فرود آید، و برای خود در برابر ذات پاک او موجودیتی قائل نشود. از سوی سوم نعمتها را از او ببیند، و به او عشق ورزد، و رابطه عاطفی او از این طریق با ساحت مقدسش محکم گردد. از سوی چهارم چون خود را نیازمند و مرهون نعمت‌های خدا می‌بیند موظف به اطاعت فرمانش می‌شمرد. از سوی پنجم چون می‌داند استجاب این دعا بی‌قید و شرط نیست، بلکه خلوص نیت و صفای دل و توبه از گناه و بر آوردن حاجات نیازمندان و دوستان از شرائط آن است خودسازی می‌کند و در طریق تربیت خویش گام بر می‌دارد. از سوی ششم دعا به او اعتماد به نفس می‌دهد، و از یاس و نومیدی باز می‌دارد، و به تلاش و کوشش بیشتر دعوت می‌کند. «نکته مهمی» که در پایان یاد آوری شود این است که دعا طبق روایات اسلامی مخصوص مواردی است که تلاش‌ها و کوشش‌های انسان اثری نبخشد، و یا به تعبیر دیگر آنچه انسان در توان دارد انجام دهد، و بقیه را از خدا بخواهد. بنا بر این اگر انسان دعا را جانشین تلاش و کوشش کند قطعاً مستجاب نخواهد شد.

^۱ - مجمع البیان جلد ۸ صفحه ۵۲۹

^۲ - کافی جلد ۲ "باب فضل الدعاء و الحث علیه" صفحه ۳۳۸

^۳ - کافی جلد ۲ "باب فضل الدعاء و الحث علیه" صفحه ۳۳۸

^۴ - "مکارم الاخلاق" طبق نقل "المیزان" جلد ۲ صفحه ۳۴ (ذیل آیه ۱۸۶ بقره)

موضوع درس: معاد (۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با یاد قیامت و رحمت خدا در قیامت و همچنین حیات جاوید و جاویدانگی مجازات و مکافات، آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- طاغوت: طغیان گران در مقابل انبیاء، عصیان گران، گمراهان
- ۲- خَطِیئَةُ: گناهان
- ۳- مجازات: کیفرها
- ۴- مکافات: پاداشها
- ۵- خلود: همیشگی
- ۶- سیئه: گناهان، بدی‌ها
- ۷- عقوبت: کیفر

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند.	معلم یاد قیامت و رحمت خدا در قیامت و همچنین حیات جاوید و جاویدانگی مجازات را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تادرباره «یاد قیامت و رحمت خدا در قیامت» و شاگرد دیگری درباره «حیات جاوید و جاویدانگی مجازات» توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانه‌گی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در باره معاد و اهمیت ایمان به آن ۸ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

معاد، یعنی روز تجسم اعمال

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ترجمه: در آن روز مردم به صورت گروه‌های مختلف از قبرها خارج می‌شوند تا اعمالشان به آنها نشان داده شود پس هر کس به اندازه سنگینی ذره‌ای کار خیر انجام داده آن را می‌بیند و هر کس به اندازه ذره‌ای کار بد مرتکب شده آن را می‌بیند.

تفسیر: آن روز که انسان تمام اعمالش را می‌بیند!

در آن روز مردم به صورت گروه‌های مختلف از قبرها خارج شده، در عرصه محشر وارد می‌شوند، تا اعمالشان به آنها نشان داده شود! (يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ).

«اشتات» جمع «شت» (بر وزن شط) به معنی متفرق و پراکنده است، این اختلاف و پراکندگی ممکن است به خاطر این باشد که اهل هر مذهبی جداگانه وارد عرصه محشر می‌شوند، یا اهل هر نقطه‌ای از مناطق زمین جدا وارد می‌شوند، و یا اینکه گروهی با صورتهای زیبا و شاد و خندان، و گروهی با چهره‌های عبوس و تیره و تاریک در محشر گام می‌نهند. یا هر امتی همراه امام و رهبر و پیشوایشان هستند، همانگونه که در آیه ۷۱ سوره اسراء آمده: يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ «روزی که هر گروهی را با پیشوایشان فرا می‌خوانیم» و یا اینکه مؤمنان با مؤمنان و کافران با کافران محشر می‌شوند.

جمع میان این تفسیرها کاملاً ممکن است زیرا مفهوم آیه گسترده است.

«یصدر» از ماده «صدر» (بر وزن صبر) به معنی خارج شدن شتران از آبگاه است که به صورت انبوه و هیجان زده بیرون می آیند به عکس «ورود» که به معنی داخل شدن آنها در آبگاه است و در اینجا کنایه از خروج اقوام مختلف از قبرها و آمدنشان در محشر برای حسابرسی است. این احتمال نیز داده شده که منظور خروجشان از محشر و حرکت به سوی جایگاهشان در بهشت و دوزخ است.

معنی اول با آیات گذشته تناسب بیشتری دارد.

منظور از جمله لیروا اعمالهم: «تا اعمالشان را به آنها نشان دهند» مشاهده جزای اعمال است.

یا مشاهده نامه اعمال که هر نیک و بدی در آن ثبت است.

یا مشاهده باطنی به معنی معرفت و شناخت چگونگی اعمالشان است.

و یا به معنی «تجسم اعما» و مشاهده خود اعمال است.

تفسیر اخیر با ظاهر آیه از همه موافقتر است و این آیه یکی از روشنترین آیات بر مساله تجسم اعمال محسوب می شود که در آن روز اعمال آدمی به صورتهای مناسبی تجسم می یابد و در برابر او حضور پیدا می کند و همنشینی با آن مایه نشاط یا رنج و بلا است.

سپس به سرانجام کار هر یک از این دو گروه مؤمن و کافر، نیکوکار و بدکار، اشاره کرده می فرماید: «پس کسی که به اندازه سنگینی ذره ای کار خیر انجام داده آن را می بیند» (فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ).

«و هر کس به اندازه سنگینی ذره ای کار بد انجام داده آن را می بیند!» (وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ).

باز در اینجا تفسیرهای مختلفی ذکر شده که آیا جزای اعمال را می بیند و یا نامه اعمال را مشاهده می کند و یا خود عمل را.

ظاهر این آیات نیز تاکید مجددی است بر مساله «تجسم اعمال» و مشاهده خود عمل، اعم از نیک و بد در روز قیامت که حتی اگر سر سوزنی کار نیک یا بد باشد در برابر صاحب آن مجسم می شود و آن را مشاهده می کند.

«مثقا» در لغت هم به معنی ثقل و سنگینی آمده، و هم ترازویی که با آن سنگینی اشیاء را می سنجند، و در اینجا به همان معنی اول است.

برای «ذرة» نیز در لغت و کلمات مفسران تفسیرهای گوناگونی ذکر شده است: گاه به معنی مورچه کوچک، و گاه گرد و غباری که وقتی دست را بر زمین بگذاریم و برداریم به آن می چسبد، و گاه به معنی ذرات بسیار کوچک غبار که در فضا معلق است و به هنگامی که آفتاب از روزه ای به اطاق تاریک می تابد آشکار می گردد تفسیر شده است.

می دانیم امروز کلمه «ذره» را به «اتم» نیز اطلاق می کنند و بمب اتمی را «القنبلة الذرية» می گویند، «اتم» به قدری کوچک است که نه با چشم عادی، و نه با دقیقترین میکروسکوپها قابل مشاهده نیست، و تنها آثار آن را مشاهده می کنند، و حجم و وزن آن با محاسبات علمی قابل سنجش است، و به قدری کوچک است که چند میلیون روی نوک سوزنی جای می گیرد!

مفهوم ذره هر چه باشد منظور در اینجا کوچکترین و زنها است.

به هر حال این آیه از آیاتی است که پشت را می لرزاند و نشان می دهد که حسابرسی خداوند در آن روز فوق العاده دقیق و حساس است، و ترازوهای سنجش عمل در قیامت آن قدر ظریف است که حتی کوچکترین اعمال انسانی را وزن می کنند و به حساب می آورند.

موضوع درس: معاد (۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با مفاهیم بهشت و جهنم آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات^۱

- ۱- غَسَّاق: چرک آبه
- ۲- حمیم: آب گرم
- ۳- ذوق: چشیدن
- ۴- حسرت: افسوس خوردن
- ۵- تلویحی: ضمنی

^۱ - لغتنامه دهخدا

فعالیت تدریس

فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم	زمان
توجه کرده و جواب می‌دهند.	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری.	۵ دقیقه
گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	۵ دقیقه
گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم مفاهیم بهشت و جهنم با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.	۱۵ دقیقه
شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	۵ دقیقه
گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تادرباره «مفهوم بهشت» و شاگرد دیگری درباره «مفهوم جهنم» توضیح داده و با مثال واضح سازند.	۱۰ دقیقه
مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در این باره که بهشت و جهنم هر کدام چند نام دارد؟ با کمک از دیگران برشمارند و بنویسند.	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

جهنم و صراط

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا (۷۱) ثُمَّ نُنْجِي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًا^۱ «ترجمه: ۷۱- و همه شما (بدون استثنا) وارد جهنم می‌شوید، این امری است حتمی و فرمانی است قطعی از پروردگارتان!!» سپس آنها را که تقوا پیشه کردند از آن رهایی می‌بخشیم، و ظالمان را در حالی که (از ضعف و ذلت) به زانو در آمده‌اند در آن رها می‌کنیم.

تفسیر:

همه وارد جهنم می‌شوند؟! آیات فوق نیز ادامه بحث در ویژگیهای رستاخیز و پاداش و کیفر است. نخست به مطلبی که شاید شنیدنش برای غالب مردم شگفت‌انگیز باشد اشاره کرده می‌گوید: «همه شما بدون استثنا وارد جهنم می‌شوید» (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا). «این امری است حتمی و فرمانی است قطعی از پروردگارتان» (كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا). «سپس آنها را که تقوی پیشه کردند از آن نجات می‌دهیم، و ظالمان و ستمگران را در حالی که از ضعف و ذلت به زانو در آمده‌اند در آن رها می‌کنیم» (ثُمَّ نُنْجِي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًا).

^۱- [سوره مریم (۱۹): آیات ۷۱ تا ۷۲]

در تفسیر این دو آیه در میان مفسران گفتگوی دامنه‌داری است، بر اساس اینکه منظور از «ورود» در جمله «إِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا» چیست؟

بعضی از مفسران معتقدند که «ورو» در اینجا به معنی نزدیک شدن و اشراف پیدا کردن است، یعنی همه مردم، خوبان و بدان، بدون استثنا برای حسابرسی یا برای مشاهده سرنوشت نهایی بدکاران، به کنار جهنم می‌آیند، سپس خداوند پرهیزگاران را رهایی می‌بخشد و ستمگران را در آن رها می‌کند.

آنها برای این تفسیر به آیه ۲۳ سوره قصص استدلال می‌کنند وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ... «هنگامی که موسی کنار آب مدین رسید...» که در اینجا نیز ورود به همان معنی است.

تفسیر دومی که اکثر مفسران آن را انتخاب کرده‌اند این است که «ورود» در اینجا به معنی دخول است و به این ترتیب همه انسانها بدون استثناء، نیک و بد، وارد جهنم می‌شوند، منتها دوزخ بر نیکان سرد و سالم خواهد بود همانگونه که آتش نمرود بر ابراهیم (یا نار کونی برداً و سلاماً علی ابراهیم) چرا که آتش با آنها سنخیت ندارد گویی از آنان دور می‌شود و فرار می‌کند، و هر جا آنها قرار می‌گیرند خاموش می‌گردد، ولی دوزخیان که تناسب با آتش دوزخ دارند همچون ماده قابل اشتعالی که به آتش برسد فوراً شعله‌ور می‌شوند.

قطع نظر از اینکه فلسفه این کار چیست که بعداً به خواست خدا شرح خواهیم داد بدون شک ظاهر آیه فوق با تفسیر دوم هماهنگ است، زیرا معنی اصلی ورود، دخول است و غیر آن نیاز به قرینه دارد، علاوه بر این جمله «ثُمَّ تُنْجِي الَّذِينَ اتَّقَوْا» (سپس پرهیزگاران را نجات می‌دهیم) همچون جمله نَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا (ستمگران را در آن وا می‌گذاریم) همه شاهد برای این معنی است.

بعلاوه روایات متعددی در تفسیر آیه رسیده است که این معنی را کاملاً تقویت می‌کند:

از جمله از «جابر بن عبد الله انصاری» چنین نقل شده که شخصی از او در باره این آیه پرسید، جابر با هر دو انگشت به دو گوشش اشاره کرد و گفت: مطلبی با این دو گوش خود از پیامبر ﷺ شنیدم که اگر دروغ بگویم هر دو کر باد! می‌فرمود: «ورود در اینجا به معنی دخول است هیچ نیکوکار و بدکاری نیست مگر اینکه داخل جهنم می‌شود، آتش در برابر مؤمنان سرد و سالم خواهد بود، همانگونه که بر ابراهیم بود، تا آنجا که "آتش" - "یا جهنم" - (تردید از جابر است) از شدت سردی فریاد می‌کشد، سپس خداوند پرهیزگاران را رهایی می‌بخشد و ظالمان را در آن ذلیلانه رها می‌کند.»^۱

در حدیث دیگری از پیامبر ﷺ می‌خوانیم: «آتش به فرد با ایمان روز قیامت می‌گوید زودتر از من بگذر که نورت، شعله مرا خاموش کرد!» این معنی از بعضی دیگر از روایات نیز استفاده می‌شود.

تعبیر پر معنایی که در باره پل صراط در روایات آمده که آن بر روی جهنم کشیده شده، از موباریکتر و از شمشیر تیزتر است نیز شاهد و گواه دیگری بر این تفسیر است^۲

^۱ - نور الثقلین جلد ۳ صفحه ۳۵۳ - ۳۵۳

^۲ - تفسیر نور الثقلین جلد ۵ صفحه ۵۷۲ ذیل آیه إِنَّ رَبَّكَ كِبَارُ مِرْصَادٍ (فجر - ۱۴).

اما اینکه بعضی می‌گویند: آیه ۱۰۱ سوره انبیاء **أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ**: «آنها (مؤمنان) از آتش دور خواهند بود» دلیل بر تفسیر اول است صحیح به نظر نمی‌رسد، زیرا این آیه مربوط به جایگاه دائمی و قرارگاه همیشگی مؤمنان است، حتی در آیه بعد از آن می‌خوانیم **لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا**: «مؤمنان حتی صدای شعله‌های آتش را نمی‌شنوند». اگر ورود در آیه مورد بحث به معنی نزدیک شدن باشد نه با کلمه «مبعدون» سازگار است و نه با جمله **«لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا»**.

پاسخ به یک سؤال [فلسفه ورود همه در جهنم]

تنها سؤالی که در اینجا باقی می‌ماند این است که فلسفه این کار از نظر حکمت پروردگار چیست؟ بعلاوه آیا مؤمنان از این کار آزار و عذابی نمی‌بینند؟

پاسخ این سؤال که از هر دو جنبه در روایات اسلامی وارد شده است، با کمی دقت روشن می‌شود:

در حقیقت مشاهده دوزخ و عذابهای آن، مقدمه‌ای خواهد بود که مؤمنان از نعمتهای خداداد بهشت حد اکثر لذت را ببرند، چرا که «قدر عافیت را کسی داند که به مصیبتی گرفتار آید» (و بالاضداد تعرف الاشياء) در اینجا مؤمنان گرفتار مصیبت نمی‌شوند، بلکه تنها صحنه مصیبت را مشاهده می‌کنند و همانگونه که در روایات فوق خواندیم آتش بر آنها سرد و سالم می‌شود و نور آنها شعله آتش را تحت الشعاع قرار می‌دهد.

بعلاوه آنها چنان سریع و قاطع از آتش می‌گذرند که کمترین اثری در آنها نمی‌تواند داشته باشد، همانگونه که در حدیثی از پیامبر ﷺ نقل شده است که فرمود: «مردم همگی وارد آتش (دوزخ) می‌شوند سپس بر حسب اعمالشان از آن بیرون می‌آیند، بعضی همچون برق، سپس کمتر از آن همچون گذشتن تندباد، بعضی همچون دویدن شدید اسب، بعضی همچون سوار معمولی، بعضی همچون پیاده‌ای که تند می‌رود، و بعضی همچون کسی که معمولی راه می‌رود».^۱ و از این گذشته دوزخیان نیز از مشاهده این صحنه که بهشتیان با چنان سرعتی می‌گذرند و آنها می‌مانند، مجازات بیشتری می‌بینند، و به این ترتیب پاسخ هر دو سؤال روشن می‌شود.

^۱ - نور الثقلین ج ۳ ص ۳۵۳.

صفحه کتاب: از صفحه ۱- کتاب

اهداف بخش:

از شاگردان انتظار می‌رود در ختم این بخش به اهداف ذیل برسند.

۱- آشنائی با احکام رهن، ضمانت و كفالت، ودیعه (امانت)، مزارعه، اجاره، غصب، وقف، میراث، یمین (سوگند و احکام آن)، (سربردن حیوان) خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها، جمعا ۱۱ باب از ابواب فقه.

۲- باورمند و علاقمند شدن شاگردان به مطالب ابواب متذکره فوق.

۳- توانائی پیدا کردن شاگردان جهت انتقال معلومات و باورمندی‌های خود در باره ابواب فقهی فوق الذکر به

دیگران.

این بخش کتاب از این نظر مهم است که یازده باب از ابواب ۴۸ گانه فقه اسلامی را شامل می‌شود و بسیاری این ابواب در زندگی روزمره مسلمانان با آن‌ها مواجه می‌باشد که لازم است باید مسایل آن را بدانند اگر معلم بتواند خصوصا مسایل خوردن و آشامیدن و ذبح و میراث و معاملات را به شاگردان تفهیم بتواند و شاگردان آن را به آسان‌ترین شیوه یادگیرند، بدون شک آن معلم معلمی خیلی موفق خواهد بود.

معلومات عمومی

ابواب این مضمون عمدتاً عقود و احکام محض و ایقاعات را شامل می‌شود. یعنی ابواب وقف، ضمانت و كفالت، ودیعه (امانت)، مزارعه، اجاره و رهن از ابواب عقود است که دوطرف ایجاب و قبول را لازم دارد و ابواب از قبیل: ارث و میراث، غصب، سربردن حیوان، خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها از جمله احکام محض است که نه ایجاب می‌خواهد و نه قبول و سوگند خوردن (یمین) تنها بابی است که مربوط به ایقاعات است که فقط یک ایجاب می‌خواهد.

روشهای تدریس

الف - سخنرانی: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته می‌ایند

ب- تمثیل: موضوعاتی که در این بخش در نظر گرفته شده به گونه‌ای که یکی از بهترین روش‌ها در تدریس موفقیت آمیز آن استفاده از مثال است.

ج- قصه و داستان: روش دیگری که بر موفقیت معلم در تدریس درس‌های این بخش کمک می‌کند توضیح و تبیین آن با استفاده از داستان و خصوصاً داستان‌های از سرگذشت گذشتگان مبتلا به این رذایل بایستی صورت بگیرد.

د - پرسش و پاسخ: روش دیگری که در این بخش مناسب است پرسش از محصلین است.

ه - کنفرانس: از دیگر روش‌های که به معلم کمک می‌کند تا بهتر بتواند مطالب را برای شاگردان تفهیم نماید کنفرانس دادن خود شاگردان است.

منابع برای معلم و شاگردان

۱- تمام کتب توضیح المسایل از هر مجتهدی که باشد در این بخش از دروس کاربرد دارد.

موضوع درس: رهن

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با تعریف و احکام رهن آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف و احکام رهن را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به تعریف و احکام رهن فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** در هر مورد سؤال یا سئوالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **رهن:** گرو
- ۲- **سقیه:** کم عقلی که نفع و ضرر خود را تشخیص داده نتواند.
- ۳- **تصرف:** خرچ کردن، استهلاک کردن، بکار بردن.
- ۴- **مطالبه:** پس خواستن
- ۵- **تبادل:** بدل کردن با دیگری

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم تعریف و احکام رهن را با ذکر مثال‌ها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «مفهوم رهن» و شاگرد دیگری درباره «احکام رهن» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در باره رهن بنویسند.

معلومات تکمیلی

موضوع رهن در کتاب‌های فقهی تحت عنوان کتاب الرهن. رهن یعنی گرو. احکام گرو گذاشتن و گرو گرفتن بیان می‌شود. رهن عبارت است از وثیقه (یعنی چیزی که بوسیله آن اطمینان بوصول دین پیدا شود) برای دین که رهن دهنده آن را برای مرتهن یعنی رهن گیرنده می‌گذارد. رهن، عقد است که از طرف راهن لازم است، و از طرف مرتهن جایز است. معنای لزوم از طرف راهن این است که تا وقتی که وی دین خود را به مرتهن نپرداخته یا دیگری تبرعا دین او را ادا نکرده یا مرتهن او را بریء الذمه نکرده باشد، راهن نمیتواند عقد را بهم بزند. شرط است که رهن، دائمی باشد، و اگر رهن را بمدتی مقید کند، عقد رهن باطل است. البته میتوان، تصرف کردن در رهن را به مدت معین مقید کنند، و معنای جواز از طرف مرتهن (رهن گیرنده) این است که وی هر وقت میتواند رهن را بهم بزند، و در این صورت دین او بدون رهن در ذمه راهن باقی می‌ماند.

موضوع درس: ضمانت و كفالت

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با تعریف و شرایط و احکام ضمانت و كفالت آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف و احکام ضمانت و كفالت را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به احکام شرعی ضمانت و كفالت باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **ضمانت:** ضامن شدن کسی
- ۲- **كفالت:** كفیل شدن کسی، در جای کسی عهده دار امری شدن
- ۳- **ضمان:** ضمانت
- ۴- **مدعی:** طرف مقابل در دعوا
- ۵- **مكلف:** کسی که به سن و شرایط تكلیف رسیده باشد.

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم تعریف و شرایط و احکام ضمانت و کفالت را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «تعریف و شرایط و احکام ضمانت» و شاگرد دیگری درباره «تعریف و شرایط و احکام کفالت» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در باره رهن بنویسند.

معلومات تکمیلی

«ضمان» همان چیزی است که در عرف امروز فارسی زبانان «ضمانت» نامیده می‌شود. یعنی کسی در برابر یک نفر طلبکار یا مدعی طلبکاری عهده‌دار دین او می‌شود و از او به اصطلاح ضمانت می‌کند. درباره حقیقت «ضمان» میان فقه شیعه با فقه سنی اختلاف است. از نظر فقه شیعه ضمان «نقل دین از ذمه مدیون به ذمه ضامن» است، یعنی پس از ضمان، شخص طلبکار حق مطالبه از مدیون اولی را ندارد، فقط حق دارد از ضامن مطالبه کند. البته ضامن اگر به تقاضای مدیون ضمانت کرده باشد می‌تواند پس از پرداخت به طلبکار، از مدیون استیفا کند (بدست آورد). ولی از نظر فقه اهل تسنن، ضمان «ضم عهده‌ای بر عهده دیگر» است، یعنی پس از ضمان، طلبکار حق دارد که از مدیون اولی مطالبه کند و یا از ضامن. «محقق» در ضمن «کتاب ضمان» احکام باب حواله و باب کفاله را هم ذکر کرده است.

کفالت ضمان در نفس است و عبارت است از اینکه کسی متعهد شود که دیگری را در وقت معین یا هر وقت که صاحب حق بخواهد، احضار کند، آن کس را کفیل نامند، و آن دیگری را مکفول، و صاحب حق را مکفول له گویند.

کفالت ملتزم شدن کفیل است، که مکفول را هر وقت مکفول له بخواهد، احضار کند. کفالت عقدی لازم است میان کفیل و مکفول له. ایجاب از طرف کفیل و قبول از طرف مکفول له، و رضایت آن دو شرط است، نه رضایت مکفول.

کفالت بدون مدت، و مدت دار ب مدت معلوم صحیح است. وقتی مکفول سر موعد مقرر حاضر شود، یا مکفول بمیرد، یا مکفول له از حق خود صرف نظر کند، کفالت، ساقط خواهد شد.

موضوع درس: ودیعه (امانت)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با تعریف و مسایل ودیعه (امانت) آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف و مسایل ودیعه (امانت) را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به احکام شرعی و مسایل ودیعه (امانت) باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** در هر سؤال یا سئوالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- ودیعه: امانت، عقد امانت
- ۲- مجانی: رایگان، بدون عوض و بدل
- ۳- مودع: امانت دهنده
- ۴- مستودع: امانت گیرنده
- ۵- وارث: ارث برنده

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند.	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم تعریف و مسایل ودیعه (امانت) را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «تعریف (امانت)» و شاگرد دیگری «مسایل ودیعه» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام شاگردان توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۶ سطر در باره ودیعه یا امانت بنویسند.

معلومات تکمیلی

امانت داری و امانت گذاری تحت عنوان کتاب الودیعه می‌خوانند. ودیعه نائب گرفتن کسی است دیگری را در حفظ و حراست از مال. به عبارت دیگر به موجب ودیعه، یک نفر مال خود را به دیگری می‌سپارد برای آنکه آن را مجاناً و بلا عوض نگهداری کند. ودیعه عقدی است جایز و به ایجاب و قبول نیازمند است و در قبول آن فعل کفایت میکند مثلاً عملاً مال را تحویل بگیرد و در جای امن بگذارد. نگهداری مال بر ودیعه گیرنده واجب است، و اگر تلف شود در حالیکه در حفظ آن سهل انگاری و بی‌مبالاتی نکرده باشد، ضامن نیست. ودیعه گذار را مودع و ودیعه گیرنده را مستودع و ودعی می‌گویند.

موضوع درس: مزارعه

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با تعریف، شرایط و مسایل مزارعه آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف، شرایط و مسایل مزارعه را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به دستورات شرعی و شرایط و مسایل مزارعه باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات^۱

- ۱- **مزارعه:** عقدی باهم کشت و کار کردن
- ۲- **ربع:** چهار یک
- ۳- **ثلث:** سه یکم
- ۴- **مشاع:** مشترک
- ۵- **باطل:** عقد یا عملی که صحیح واقع نشود

^۱ - لغتنامه دهخدا

تقسیم اوقات تدریس: در ۴۵ دقیقه

فعالیت‌های شاگردان	زمان	فعالیت‌هایی معلم
توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه	معلم تعریف، شرایط و مسایل مزارعه را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا تعریف، شرایط و وشاگرد دیگری «مسایل مزارعه» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	۵ دقیقه	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در باره مزارعه بنویسند.

معلومات تکمیلی

باب مزارعه را در فقه تحت عنوان کتاب المزارعه و المساقات. مزارعه و مساقات دو نوع شرکت است شبیه مضاربه، یعنی هر دو از نوع شرکت کار و سرمایه است، با این تفاوت که مضاربه شرکت کار و سرمایه برای کسب و تجارت است ولی مزارعه شرکت کار و سرمایه برای زراعت کاری است، به این معنی که صاحب آب و زمین با فردی دیگر قرارداد زراعت منعقد می‌کند و توافق می‌کنند که محصول زراعت به نسبت معین میان آنها تقسیم شود؛ و مساقات شرکت کار و سرمایه در امر باغداری است که صاحب درخت میوه با یک کارگر، قراردادی منعقد می‌کند که عهده‌دار عملیات باغبانی از قبیل آب دادن و سایر کارها که در به ثمر رساندن میوه مؤثر است بشود و به نسبت معین که با یکدیگر توافق خواهند کرد، هر کدام از مالک و کارگر سهمی می‌برد.

این نکته لازم است یادآوری شود که در شرکت سرمایه و کار، خواه به صورت مضاربه و خواه به صورت مزارعه یا مساقات، نظر به اینکه سرمایه به مالک تعلق دارد، هر گونه خطر و زیانی که متوجه سرمایه شود از مال صاحب سرمایه

است. و از طرف دیگر سود سرمایه قطعی نیست. یعنی ممکن است سود کمی عاید شود و ممکن است هیچ سودی عاید نشود. صاحب سرمایه تنها در صورتی که سودی عاید شود، چه کم و چه زیاد، در همان سود سهم و شریک خواهد شد. این است که سرمایه‌دار نیز مانند عامل ممکن است سودی نبرد و ممکن است احياناً سرمایه‌اش تلف شود و از بین برود و به اصطلاح ورشکست شود.

ولی در جهان امروز بانکداران به صورت ربا منظور خود را عملی می‌سازند و در نتیجه سود معین در هر حال می‌برند. خواه عملیات تجاری یا زراعت یا صنعتی که با آن سرمایه صورت می‌گیرد سود داشته باشد. و خواه نداشته باشد. فرضاً سود نداشته باشد، عامل (مباشر) مجبور است ولو با فروختن خانه خود آن سود را تأمین نماید. و همچنین در این نظام هرگز سرمایه‌دار ورشکست نمی‌شود، زیرا بر اساس نظام ربوی سرمایه‌دار سرمایه خود را در ذمه عامل و مباشر به صورت قرض قرار داده است و در هر حال دین خود را مطالبه می‌کند هر چند تمام سرمایه از بین رفته باشد. در اسلام استفاده از سرمایه به صورت ربا یعنی اینکه سرمایه‌دار پول خود را به صورت قرض به عامل و مباشر بدهد و دین خود را به علاوه مقداری سود در هر حال بخواهد اکیدا و شدیداً ممنوع است.

موضوع درس: اجاره

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با تعریف اجاره، شرایط موجر و مستأجر و یا اجیر، شرایط مالی که اجاره می‌دهند، آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مباحث فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به احکام مباحث فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- اجاره: کرایه
- ۲- موجر: کرایه دهنده
- ۳- مستأجر: کرایه کننده
- ۴- اجیر: کرایه کار شونده
- ۵- صیغه: ساختار عقد در قالب الفاظ مخصوصه شرعی
- ۶- مستعیر: عاریه دهنده

تقسیم اوقات تدریس: در ۴۵ دقیقه

فعالیت‌های شاگردان	زمان	فعالیت‌های معلم
توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه	معلم تعریف اجاره، شرایط موجر و مستأجر و یا اجیر، شرایط مالی که اجاره می‌دهند، را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
شاگردان سوال می‌کنند.	۵ دقیقه	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب می‌دهند.
گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «تعریف، شرایط و شاگرد دیگری «مسایل اجاره» را توضیح و با مثال واضح سازند.
با توجه وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	۵ دقیقه	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه و ۸ سطر در باره اجاره بنویسند.

معلومات تکمیلی

در فقه اجاره و کرایه کردن را تحت عنوان «کتاب الاجاره» مطالعه می‌کنند. اجاره دو نوع است: یا به این نحو است که انسان منافع مال خود را در مقابل پولی که آن را مال الاجاره می‌نامند به دیگری واگذار می‌کند، مثل اینکه انسان طبق معمول، خانه یا اتومبیل و یا لباس خود را اجاره می‌دهد، و یا به این نحو است که انسان خود اجیر می‌شود یعنی متعهد می‌شود که در مقابل انجام عملی خاص نظیر دوختن لباس، اصلاح سر و صورت، بنائی و غیره مزدی دریافت نماید. اجاره و بیع از یک جهت شبیه یکدیگرند و آن اینکه در هر دو مورد، معاوضه در کار است. چیزی که هست در بیع، معاوضه میان یک عین خارجی و پول است، و در اجاره میان منافع عین و پول است. عوضین را در بیع، «مبیع» و «ثمن» می‌نامند، و در اجاره «عین موجره» و «مال الاجاره». اجاره وجه مشترکی با عاریه دارد و آن اینکه مستأجر و مستعیر هر دو از منافع استفاده می‌کنند. اما تفاوتشان در این است که مستأجر به حکم اینکه مال الاجاره می‌پردازد مالک منافع عین است ولی مستعیر مالک منافع نیست فقط حق انتفاع دارد.

موضوع درس: غصب

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با تعریف و مسایل غصب آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف و مسایل غصب را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به احکام شرعی و مسایل غصب باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **استیلا:** تسلط و دست یافتن
- ۲- **غصب:** به زور گرفتن مال کسی را
- ۳- **تلف شدن:** نابود شدن
- ۴- **معامله:** خرید و فروش کردن

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	با توجه جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
۵ دقیقه	گوش داده می‌نویسند و در توضیح کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند.	معلم تعریف و مسایل غصب را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا تعریف غصب و دیگری مسایل غصب را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در باره غصب بنویسند.

معلومات تکمیلی

موضوع غصب را در کتابهای فقهی تحت عنوان «کتاب الغصب» مطالعه می‌کنند.

غصب یعنی استیلاى جابرانه بر مال غیر. غصب اولاً حرام است، ثانياً موجب ضمان است، یعنی اگر در حالى که مال در دست غاصب است تلف شود، هر چند تقصیری در حفظ مال نکرده باشد، غاصب و ضامن است. انسان هر تصرفی در مال غصبی بکند حرام است. وضوى با آب غصبی و نماز با لباس غصبی و در مکان غصبی باطل است. ضمناً باید دانست همانطور که غصب یعنی استیلاى عدوانی موجب ضمان است، اتلاف نیز موجب ضمان است. مثلاً اگر کسی با سنگ شیشه کسی را بشکند ضامن است هر چند آن شیشه تحت تسلط عدوانی او نیامده است. تسبیب نیز موجب ضمان است. یعنی اگر کسی مباشرتاً مال کسی را تلف نکند ولی موجباتی فراهم کند که منجر به خسارتی بشود ضامن است. مثلاً اگر کسی در معبر عمومی شیء لغزنده‌ای (مثلاً پوست خربزه) بیندازد و عابری در اثر آن بلغزد و خسارتی مالی بر او وارد شود ضامن است. راجع به نما (رشد) مالهای مغضوب که مال مغضوب منه (از کسی غصب کرده شده) اختلافی نیست مثلاً گوسفندی غصب شده وزیر دست غاصب برّه زائیده بره و مادرش هر دو مال مغضوب منه است ولی در نماهای منفصل غیر متعارف اختلاف است مثلاً تخم‌های مرغ را غصب کرده و غاصب زحمت کشیده آن تخم‌ها حالا به گله‌های مرغ تبدیل شده است در این مورد یک عدّه فقهاء می‌گویند که این گله‌های مرغ مال مغضوب منه است غاصب فقط حق دارد که اجرت المثل کار و زحمت خود را بگیرد. یک عدّه دیگر فقهاء می‌گویند برعکس مرغ‌ها همه مال غاصب است و برای مغضوب منه قیمت تخم‌های مرغ با اجرت المثل تعلق می‌گیرد.

موضوع درس: وقف

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با تعریف و مسایل وقف آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف و مسایل وقف را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به تعریف و مسایل وقف باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- وقف: منحصر کردن عین یا منفعت چیزی را
- ۲- موقوف: چیز وقف شده
- ۳- واقف: وقف کننده
- ۴- موقوف له یا لهم: کس و یا کسانی که وقف برای آنان است.
- ۵- موقوف علیه یا علیهم: کس و یا کسانی که متولی وقف اند.

فعالیت تدریس

فعالیت‌های شاگردان	زمان	فعالیت‌های معلم
توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه	معلم تعریف و مسایل وقف را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا تعریف وقف و دیگری مسایل وقف را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
با توجه قرار داده و وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	۵ دقیقه	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام از توضیح المسایل مرجع خود ۸ سطر در باره وقف بنویسند.

معلومات تکمیلی

تعریف وقف و فرق آن با حبس

موضوع وقف را در کتب فقهی تحت عنوان کتاب الوقوف و الصدقات مطالعه می‌کنند. وقف یعنی اینکه مال خود را از ملک خود خارج کند و خالص برای یک مصرف قرار دهد. در تعریف وقف گفته‌اند: تحبیس العین و تسبیل المنفعه یعنی نگهداشتن عین و غیر قابل انتقال کردن آن و آزاد ساختن منافعش. در اینکه در وقف قصد قربت شرط هست یا نه، اختلاف است. علت اینکه «محقق» آن را در باب عقود ذکر کرده نه در باب عبادات، این است که قصد قربت را شرط نمی‌داند.

چیزی مشابه به وقف، حبس و یا تحبیس است که عبارت از حبس کردن عین است برای کسی و یا کسانی. فرق بین وقف و حبس این است که در وقف موجب زوال ملکیت واقف است، یا موجب ممنوعیت او از جمیع تصرفات و سلب هر گونه سلطنت از اوست. ولی در حبس عین ملک حبس شده، در ملکیت حبس کننده باقی است و به ارث، به ورثه منتقل می‌شود.

موضوع درس: میراث (۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

عناوین این درس عبارت است از: تعریف ارث و مسایل ارث دسته اول.

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با تعریف ارث و مسایل ارث دسته اول..آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف ارث و مسایل ارث دسته اول..را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به احکام شرعی ارث و مسایل ارث دسته اول..باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **میراث:** میراث گاهی بر موروث اطلاق می‌شود یعنی اموال و حقوقی که از میت مانده و به ارث میرود و گاه به عنوان مصدر بکار میرود و به معنای استحقاق پیدا کردن حق است.
- ۲- **موروث:** مال و حقوقی است که به ارث برده می‌شوند.
- ۳- **ارث:** مقدار مال و حقوقی که از متوفا به و ارث و وراثت میرسد.
- ۴- **ماترک:** آنچه که از متوفی مانده از قبیل مبلغ‌ها و خانه و زمین و غیره.
- ۵- **سهام:** حصه‌های وارث.
- ۶- **وارث:** کسانی که از متوفا ارث می‌برند.
- ۷- **وراث:** جمع وارث.

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت بر میدارند	معلم تعریف ارث و مسایل ارث دسته اول را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا (تعریف ارث) و شاگرد دیگری «مسایل ارث دسته اول» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در باره ارث دسته اول بنویسند.

معلومات تکمیلی

مسایل میراث را در فقه تحت عنوان (کتاب الفرائض) یا کتاب المیراث مطالعه می‌کنند. مقصود از کتاب الفرائض همان کتاب الارث است. اما چرا فرائض؟ می‌دانیم که در اسلام قانون ارث هست. قانون ارث در اسلام اختیاری نیست، یعنی مورث حق ندارد که از پیش خود را برای ورثه سهم معین کند و یا همه ثروت خود را به یک نفر اختصاص دهد. مال مورث میان ورثه شکسته و تقسیم می‌شود.

وراث از نظر اسلام طبقات مختلفی را تشکیل می‌دهند، با وجود طبقه قبلی نوبت به طبقه بعدی نمی‌رسد.

طبقه اول والدین و فرزندان و نواسه‌ها (در صورت نبودن فرزندان) می‌باشند.

طبقه دوم اجداد و جدات و برادران و خواهران (و اولاد برادران و خواهران در صورت فقدان خود آنها) هستند.

طبقه سوم عموها و عمه‌ها و ماماها و خاله‌ها و اولاد آنها می‌باشند.

البته آنچه گفته شد مربوط به وراث نسبی بود، و ارث غیر نسبی هم داریم. زوج و زوجه وارث غیر نسبی می‌باشند و با همه طبقات ارث می‌برند. اما اینکه هر یک از طبقات نسبی و یا زوج و زوجه چه قدر ارث می‌برند مسائل زیادی دارد که مستقلاً در فقه باید بخوانید.

موضوع درس: میراث (۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با سهام و مسایل ارث دسته دوم و ارث زن و شوهر آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان سهام و مسایل ارث دسته دوم و ارث زن و شوهر را به خوبی تشخیص و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به سهام و مسایل ارث دسته دوم و ارث زن و شوهر باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: در هر سؤال یا سئوالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **جد:** پدر بزرگ
- ۲- **جده:** مادر بزرگ
- ۳- **جد پدری:** پدر پدر
- ۴- **جد مادری:** پدر مادر
- ۵- **برادر و خواهر پدری:** برادر و خواهریکه فقط از طرف پدر یکی باشد
- ۶- **برادر و خواهر مادری:** برادر و خواهریکه فقط از طرف مادریکی باشد

فعالیت تدریس

فعالیت‌های شاگردان	زمان	فعالیت‌های معلم
توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه	معلم سهام و مسایل ارث دسته دوم و ارث زن و شوهر را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.
شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب می‌دهند.
گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا (سهام مسایل ارث دسته دوم) و شاگرد دیگری «ارث زن و شوهر» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را در کتابچه‌های شان یادداشت می‌کنند..	۵ دقیقه	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در باره ارث دسته دوم بنویسند.

معلومات تکمیلی

بعد از آنکه روح از بدن انسان مفارقت کرد، ملکیت او از مال خودش قطع می‌شود، در آن وقت وصی متوفی در صحنه میاید و ماترک میت و همچنین دیون و بدهی‌های او را حساب می‌کند در قدم دوم شروع به تقسیم اموال می‌کند. اول دیون میت را از اصل مال خارج میکند و بعد از آن شروع می‌کند به خارج کردن واجبات مالی مانند هزینه مکه رفتن (اگر مستطیع بوده) و همچنین زکات و خمس و قیمت کفن میت را از اصل مال بیرون می‌کشد، بعد شروع می‌کند به سه حصه کردن بقیه اموال که یک حصه آن حق خود میت است و دو حصه آن حق ورثه. قضای نماز و روزه و بقیه واجبات غیر مالی و تجهیز و خیرات میت را از حصه خود میت می‌دهد بعد از آن شروع می‌کند به تقسیم کردن دوثلث دیگر. از آن دوثلث اول حصه زوجه میت (اگر میت زن بود حصه شوهر) را می‌دهد و بعد باقی اموال را اگر وراثت داشته اول وجود داشت به آنان می‌دهد و اگر وراثت از دسته اول حتی یک نفر هم موجود نبود، مال را به وراثت دسته دوم تقسیم می‌کند که در این درس خوانده شد، و اگر وراثت دسته دوم موجود نبود بقیه دوثلث را به وراثت طبقه سوم تقسیم میکند که در درس آینده خوانده می‌شود.

موضوع درس: میراث (۳)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با سهام و مسایل ارث دسته سوم و مسایل متفرقه ارث آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان سهام و مسایل ارث دسته سوم و مسایل متفرقه ارث را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به احکام و مسایل ارث دسته سوم و مسایل متفرقه ارث باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سؤال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- حَبَوَه: چهار چیزیکه از میان به پسر بزرگتر میّت متوفا داده می‌شود.
- ۱- عمه: خواهر پدر
- ۲- عمو: برادر پدر
- ۳- عمو و عمه پدر مادری: برادر و خواهریکه با پدر متوفا از یک مادر و پدر باشند.
- ۴- خاله و مامای پدر مادری: برادر و خواهریکه با مادر متوفا از یک مادر و پدر باشند.

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرس و گرفتن حضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.

۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمیدارند	معلم سهام و مسایل ارث دسته سوم و مسایل متفرقه ارث را با ذکر مثالها تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می خواهد تا «سهام و مسایل ارث دسته سوم» و شاگرد دیگری «ومسایل متفرقه ارث» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	کارخانگی: معلم از شاگردان می خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در باره ارث دسته سوم بنویسند.

معلومات تکمیلی

طبقه سوم وراثت عموها و عمه ها و ماماها و خاله ها و اولاد آنها می باشند. که مربوط به وراثت نسبی بوده ولی وراثت سببی زوج و زوجه در هر طبقه و یا دسته ارث خویش را می برند.

توارث همسران

- ۱- زن و شوهر در صورتی از یکدیگر ارث می برند که عقد آنها دائمی باشد.
- ۲- اگر زن بمیرد، شوهر او از تمام اموال وی ارث می برد (چه منقول و چه غیر منقول) ولی اگر شوهر بمیرد، همسر وی از زمین، از ساختمان، درخت و کشتزار وی ارث نمی برد فقط از قیمت آن ارث می برد و از اصل آن ارث نمی برد.

۳- اگر شوهر بمیرد

- الف: میت فرزندی ندارد: یک چهارم به همسر، سه چهارم به سایر ورثه می رسد.
- ب: میت فرزندی دارد: یک بر هشت به همسر و هفت بر هشت به سایر ورثه می رسد.

۴- اگر زن بمیرد

- الف: میت فرزندی ندارد: یک بر دو به شوهر و یک بر دو به سایر ورثه می رسد.
- ب: میت فرزندی دارد: یک بر چهار به شوهر و سه بر چهار به سایر ورثه می رسد.

موضوع درس: یمین (سوگند و احکام آن)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با تعریف قَسَم و مسایل قسم خوردن آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف قَسَم و مسایل قسم خوردن را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به احکام شرعی قَسَم و مسایل قسم خوردن باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **ایمان:** جمع یمین به معنای سوگندها.
- ۲- **بِالله:** قسم به الله عَلَّاه
- ۳- **وَالله:** قسم به الله عَلَّاه
- ۴- **تَالله:** قسم به الله عَلَّاه
- ۵- **قرینه:** دلیل، شاهد صدق
- ۶- **کفار:** جبران کردن
- ۷- **حنث:** تخلف از قسم و سوگند.

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت‌برداری می‌کنند	معلم تعریف قَسَم و مسایل قسم خوردن را تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «تعریف قَسَم» و شاگرد دیگری «مسایل قسم خوردن» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در باره ارث دسته‌سوم بنویسند.

معلومات تکمیلی

مسایل قسم خوردن را در فقه تحت عنوان «کتاب الایمان» مطالعه می‌کنند. ایمان (به فتح الف) جمع یمین است که به معنی سوگند است. اگر انسان سوگند بخورد که فلان کار را خواهم کرد، آن کار بر او واجب می‌گردد، یعنی سوگند، تعهد آور است، اما به شرط اینکه سوگند به نام خدا باشد (علیهذا سوگند به نام پیغمبر یا امام یا قرآن شرعا تعهد آور نیست)، دیگر آنکه آن کار جایز باشد، پس سوگند برای انجام کاری که حرام یا مکروه است، بلااثر است و تعهد آور نیست. سوگند مشروع مثل اینکه سوگند یاد کند که فلان کتاب مفید را از اول تا آخر مطالعه کند و یا سوگند یاد می‌کند که روزی یک مرتبه دندان خود را مسواک کند. حنث یعنی تخلف سوگند مستلزم کفاره است مثلاً اگر کسی بنام الله (ج) سوگند یاد کند که کار نیکی را انجام می‌دهد ولی بعداً آن کار را انجام ندهد کفاره حنث قسم بر ذمه او می‌آید.

موضوع درس: (سربردن حیوان) (۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با تعریف، مسایل سر بردن و شکار کردن حیوانات آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف، مسایل سر بردن و شکار کردن حیوانات را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به احکام و مسایل سر بردن و شکار کردن حیوانات باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **ذبح:** سربردن حیوان خلال گوشت
- ۲- **بهیمه:** حیوان، چهار پای
- ۳- **بوزینه:** شادی، میمون
- ۴- **اوداج اربعه:** چهار رگ اصلی گلوی حیوان که هنگام ذبح باید بریده شوند
- ۵- **خون جهنده:** خون فوران کننده

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	با توجه جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم تعریف قَسَم و مسایل قسم خوردن را تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «مسایل سر بریدن» و شکار کردن حیوانات را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در باره سر بریدن حیوان بنویسند.

معلومات تکمیلی

در فقه اسلامی مسایل سر بریدن حیوان حلال گوشت و همچنین صید و شکار آن گونه حیوان را تحت عنوان «کتاب الصيد و الذباحت» مطالعه می‌کنند. صید یعنی شکار حیوان، ذبح یعنی سر بریدن حیوان. مقدمتا باید بگوئیم که هر حیوانی که حلال گوشت است خوردن گوشتش آنگاه حلال است که به ترتیب خاصی «ذبح» یا «نحر» شده باشد و یا (در بعضی حیوانات) به وسیله سگ شکاری تعلیم یافته، و یا وسیله آلات فلزی شکار شده باشد. اگر حیوان ذبح شرعی شده باشد و یا مطابق موازین شرعی شکار شده باشد اصطلاحاً می‌گویند آن حیوان «تذکیه» شده است و آن را «مذکی» می‌نامند، و اگر تذکیه شرعی نشده باشد می‌گویند «میت» است. میت چنانکه می‌دانیم نجس است و استفاده از آن حرام است. ذبح شتر شکل خاص دارد و «نحر» نامیده می‌شود.

موضوع درس: (سربردن حیوان) (۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با مستحبات و مکروهات ذبح و دستورات کشتن شتر و شکار با اسلحه آشنا می‌شوند.
- ۲- شاگردان موضوعات فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به قطعیت موضوعات فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **مستحبات:** سنتی‌ها، آن دسته از افعالی که عمل به آن خونی دارد ولی از ترک آن نیز نهی نشده است.
- ۲- **مکروهات:** بر خلاف مستحبات است، آن دسته از افعالی که عمل به آن بد است ولی از ترک آن نیز نهی نشده است.
- ۳- **نحر:** دستور خاصی کشتن شرعی شتر است
- ۴- **احکام:** دستورات
- ۵- **صید:** شکار

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	علم مستحبات و مکروهات ذبح و دستورات کشتن شتر و شکار با اسلحه را تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا « دستورات کشتن شتر » و شاگرد دیگری « دستورات شکار با اسلحه » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۴ سطر در باره دستور شکار با اسلحه بنویسند.

معلومات تکمیلی

شکار مربوط است به حیوان حلال گوشت وحشی، مانند آهو، بز کوهی، گاو کوهی و امثال اینها. علیهذا حیوان اهلی مانند گوسفند و گاو اهلی با شکار حلال نمی‌شود. سگی که بوسیله آن سگ شکار صورت می‌گیرد باید «معلم» (به فتح لام) یعنی تعلیم یافته باشد. شکار با سگ تعلیم نیافته حلال نیست، همچنانکه شکار با حیوانات دیگر غیر سگ نیز حلال نیست. در شکار با ابزار غیر حیوانی شرط است که آهن باشد، و لا اقل فلزی باشد، و باید تیز باشد که با تیزی خود حیوان را از پا در آورد. پس شکار با سنگ یا عمود آهنی حلال نیست. در شکار و ذبح هر دو شرط است که متصدی عمل، مسلمان باشد و با نام خدا آغاز کند. شرائط دیگر نیز هست که مجال ذکر آنها نیست.

موضوع درس: خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با مسایل و مستحبات و مکروهات خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان موضوعات فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به قطعیت موضوعات فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **فضله:** سرگین
- ۲- **نری:** حرام مغز
- ۳- **خبث:** آلودگی تنفر زاء
- ۴- **ملتفت:** متوجه
- ۵- **بسم الله:** نام خدا ﷻ

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	علم مسایل و مستحبات و مکروهات خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها را تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن در هر دو مورد مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «مسایل خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها» و شاگرد دیگری مستحبات و مکروهات «خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۴ سطر در باره دستورات خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها بنویسند.

معلومات تکمیلی

در فقه اسلامی مسایل خوردنی‌ها و نوشیدنی‌ها و همچنین چیزهایی که در غذا خوردن مکروه است تحت عنوان «کتاب الاطعمه و الاشربة» مطالعه میشود «اطعمه» یعنی خوردنی‌ها و «اشربه» یعنی آشامیدنی‌ها. اسلام یک سلسله دستورات دارد در مورد استفاده از مواهب طبیعی از نظر خوردن و آشامیدن که باید آنها را آداب (ولی آداب لازم الاجراء) نامید. صید و ذباحه از این قبیل بود، و اطعمه و اشربه نیز از این قبیل است. از نظر اسلام به طور کلی «طبیات» یعنی امور مفید و متناسب، حلال و «خبائث» یعنی امور نامتناسب و پلید برای انسان حرام است. اسلام به بیان این کلی قناعت نکرده است، درباره یک سلسله امور تصریح کرده است که از خبائث است و باید اجتناب شود، و یا از طبیات است و استفاده از آنها بلامانع است.

اطعمه (خوردنی‌ها) یا حیوانی است و یا غیر حیوانی. حیوانی یا دریائی است و یا صحرائی و یا هوائی. از حیوان دریائی فقط ماهی حلال است آنهم ماهی فلس دار، و حیوان صحرائی بر دو قسم است: اهلی و وحشی. از میان حیوانات اهلی گاو، گوسفند و شتر حلال گوشت است بدون کراهت، و اسب و قاطر و الاغ حلال گوشت است ولی مکروه است.

گوشت سگ و گربه حرام است. از حیوانات وحشی گوشت درندگان و همچنین گوشت حشرات حرام است، ولی گوشت آهو، گاو وحشی، قوچ وحشی، الاغ وحشی حلال است. گوشت خرگوش با اینکه درنده نیست طبق فتوای مشهور علما حرام است.

پرندگان: گوشت انواع کبوترها: کبک، مرغابی، مرغ خانگی و غیره حلال است. گوشت پرندگان شکاری حرام است. در مواردی که شرعا تصریح نشده به حلیت یا حرمت پرنده‌ای، دو چیز علامت حرمت قرار داده شده است: یکی اینکه در حین پرواز بیشتر بالهای خود را صاف نگهدارد. دیگر اینکه چینه‌دان یا سنگدان یا در پشت پا علامت برآمدگی خاص نداشته باشد.

اما غیر حیوان: هر نجس العین خوردن و آشامیدن آن حرام است. همچنین است متنجس یعنی طاهر العینی که وسیله یک نجس متنجس شده باشد. همچنین هر چیزی که مضر به بدن باشد و ضرر آن «معتدبه» باشد یعنی از نظر عقلا با اهمیت شمرده شود، حرام است. لهذا سمومات حرام است. اگر طب تشخیص دهد که فلان چیز (مثلا سیگار) ضرر قطعی دارد به بدن، مثلا قلب یا اعصاب را خراب می‌کند و موجب کوتاهی عمر می‌شود و یا تولید سرطان می‌کند، استعمال آن حرام است. اما اگر ضرر «غیر معتد به» باشد (مانند تنفس در هوای کابل) حرام نیست.

خوردن زن حامله چیزی را که منجر به سقط جنین شود و یا خوردن کسی چیزی را که منجر به اختلال حواس شود و یا قوه‌ای از قوا را از کار بیندازد (مثلا خوردن مرد چیزی را که منجر به قطع نسل او شود و یا خوردن زن چیزی را که منجر به نازائی دائمی شود) حرام است. خوردن گِل مطلقا حرام است. خواه مضر باشد یا نباشد نوشیدن مسکرات مطلقا حرام است همچنانکه خوردن مال غیر بدون رضای مالک حرام است، ولی این حرمت، حرمت عارضی است نه ذاتی. بعضی از اجزاء حلال گوشت حرام است از قبیل سپرز، بیضه، آلت تناسلی. و همچنین بول حیوان حرام گوشت و شیر حیوان حرام گوشت حرام است.

موضوع درس: حقوق والدین

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱- شاگردان با وظیفه نیکی با والدین در اسلام، وجوب پرهیز از آزار پدر و مادر، فروتنی در برابر والدین آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان موضوعات فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به لزوم موضوعات فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.

۲- **پرسش و پاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

۱. **حق** کسی عبارت از آن تکلیف و یا وظیفه ای است که دیگران نسبت به آن کس دارد؛

مثلاً: ما در برابر والدین چه وظایفی داریم این وظیفه ما حق والدین نامیده میشود.

۲. **عاق:** بدی و نافرمانی، آزاردهنده پدر و مادر

۳. **ذل:** فروتنی، تواضع

۴. **قول کریم:** سخن شایسته و نیکو

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم وظیفه نیکی با والدین در اسلام، وجوب پرهیز از آزار پدر و مادر، فروتنی در برابر والدین را تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن در هر دو مورد مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «یک سیره پیامبر ﷺ» و شاگرد دیگری «سیره دیگری را در این مورد» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان هر کدام هر کدام در پنج سطر از وظایف فرزند نسبت به والدین بنویسند؟

معلومات تکمیلی

اهمیت احترام به والدین

الف) در فقه

نکات ذیل حقوق والدین را روشن می‌سازد

- ۱- در مستحبات اگر نهی والدین باشد، انجام دادن مستحبات جایز نیست.
- ۲- در واجب کفایی اگر والدین از انجام آن نهی کند، تکلیف ساقط است.

ب) در قانون مدنی

- (۱) احترام به والدین از حقوق انسانی است نه اسلامی زیرا حدیث شریف فرموده به ایشان نیکی کن خوب باشد یا بد مرده باشد یا زنده (برآ کان او فاجرا، حیا او میتین)
- (۲) از خصایص حضرت عیسی علیه السلام و حضرت یحیی علیه السلام این بود که با مادر و والدین شان نیکی میکردند. برآ

بِوَالِدَيْهِ، وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ^۱

(۳) نیکی به والدین از وصیت حضرت حق ﷺ است وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ^۲

(۴) اولین وظیفه در برابر والدین محبت به آنان است إِمَّا يَلُغَنَّا عَنْكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفُّ

وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا^۳ یعنی اول به مسأله محبت اشاره شده است، نه خوراک و پوشاک.

(۵) شخصیت‌ها مادران خود را فراموش نکنند: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: قُمْ عَنْ مَجْلِسِكَ لِأَبِيكَ وَمُعَلِّمِكَ وَلَوْ

كُنْتَ أَمِيرًا^۴ سر راه معلم و پدرت برخیز ولو امیر و حکمران هم باشی.

(۶) نیکی به والدین نشانه خداشناسی است. قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: بَرُّ الْوَالِدَيْنِ مِنْ حُسْنِ مَعْرِفَةِ الْعَبْدِ بِاللَّهِ^۵

(۷) نیکی به والدین نورانیت می‌آورد: اویس شترچران عاشق دیدار پیامبر ﷺ بود. مدت‌ها از عشق دیدار

می‌سوخت تا از مادر اجازه گرفت به مدینه رفته و پیامبر ﷺ را حداقل برای یک بار ببیند. مادرش گفت: به شرط آن

که نصف روز بیشتر در مدینه نمانی. آمد و اتفاقاً پیامبر ﷺ در مدینه نبود. دید مادر شرط کرده نصف روز بیشتر نماند و

اگر منتظر مراجعت پیامبر ﷺ شود از نصف روز بیشتر می‌گردد، لذا پیامبر ﷺ را ندیده برگشت. همین که رسول

خدا ﷺ به مدینه رسید و وارد منزل شد گفت: این نور کیست که در اینجا می‌نگرم؟ گفتند: شتربانی به نام اویس.

پیامبر ﷺ فرمود: نوربَهشت را در اینجا به هدیه گذاشت و رفت.^۶

^۱ - مریم/۱۴ و ۳۲

^۲ - [عنکبوت/۸]

^۳ - [اسراء/۲۳].

^۴ - [غررالحکم، ص ۴۳۵].

^۵ - [مصباح الشریعة، ص ۷۰]

^۶ - [منتهی الآمال، ص ۱۴۲].

موضوع درس: حقوق فرزندان

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با مهمترین حقوق فرزند، مسئولیت‌های سنگین پدر و مادر، حقوق نوزاد، حقوق کودکان بر والدین آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان موضوعات فوق الذکر را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت موضوعات فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- معونه: کمک
- ۲- عتق رقبه: آزاد کردن بنده
- ۳- رضاعت: شیردادن
- ۴- حول: سال حولین: دو سال
- ۵- کسوت: پوشاک
- ۶- رزق: خوراک
- ۷- اتقاء: پروا داشتن
- ۸- فصال: جدایی

فعالیت تدریس

فعالیت‌های شاگردان	زمان	فعالیت‌هایی معلم
با توجه جواب می‌دهند	۵ دقیقه	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
گوش می‌دهند و مى‌نویسند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
گوش داده و یادداشت بر میدارند	۱۵ دقیقه	معلم مهمترین حقوق فرزند، مسئولیت‌های سنگین پدر و مادر، حقوق نوزاد، حقوق کودکان بر والدین را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
شاگردان سوال می‌کنند.	۵ دقیقه	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات جواب ارائه می‌دهند.
گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «مهمترین حقوق فرزند را» و شاگرد دیگری «مسئولیت‌های سنگین پدر و مادر» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
توجه کرده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	۵ دقیقه	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان درباره رفتار پیامبر ﷺ با خردسالی علی علیه السلام در ۶ سطر بنویسند

معلومات تکمیلی

حق فرزندان بر مادران

به این آیه و ترجمه اش توجه کنید.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّىَ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بَوْلِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بَوْلِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوهُمَا أُولَادُكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (۲۳۳) سوره بقره

ترجمه

و مادران [باید] فرزندان خود را دو سال تمام شیر دهند [این حکم] برای کسی است که بخواهد دوران شیرخوارگی را تکمیل کند و خوراک و پوشاک آنان [=مادران] به طور شایسته بر عهده پدر است هیچ کس جز به قدر وسعش مکلف نمی‌شود هیچ مادری نباید به سبب فرزندش زیان ببیند و هیچ پدری [نیز] نباید به خاطر فرزندش [ضرر ببیند] و مانند همین [احکام] بر عهده وارث [نیز] هست پس اگر [پدر و مادر] بخواهند با رضایت و صواب دید یکدیگر کودک را [زودتر] از شیر بازگیرند گناهی بر آن دو نیست و اگر خواستید برای فرزندان خود دایه بگیرید بر شما گناهی نیست به شرط آنکه چیزی را که پرداخت آن را به عهده گرفته‌اید به طور شایسته پردازید و از خدا پروا کنید و بدانید که خداوند به آنچه انجام می‌دهید بیناست.

موضوع درس: حقوق خویشان

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با حقوق خواهر و برادر و صله رحم آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان حقوق خواهر و برادر و صله رحم را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت حقوق خواهر و برادر و صله رحم باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سئوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر ویا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **بث:** پراکنده کردن، تیت شده
- ۲- **صله:** پیوند دادن
- ۳- **شقه کردن:** جدا کردن
- ۴- **حالقه:** قطع کننده رحم
- ۵- **عصمت:** ملکه بازدارنده از گناه

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	باتوجه جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسشی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت بر میدارند	معلم مهمترین حقوق خواهر و برادر و صلۀ رحم را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «حقوق خواهر و برادر» و شاگرد دیگری «صلۀ رحم» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	به دستور وظیفه خانگی توجه نموده یادداشت می‌کنند..	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان ترجمه حقوق برادران و خواهران بر همدیگر را از رساله حقوق بنویسند.

معلومات تکمیلی

صله رحم چیست پی آمدهای آن چیست؟ در برابر قاطع رحم چکار باید کرد؟ مصداق صله رحم چیست؟ روایات ذیل این سوالها را جواب می‌دهد.

الف) صله رحم

۱- رسول الله ﷺ: **إِنَّ أَعْجَلَ الْخَيْرِ ثَوَابًا صَلََةُ الرَّحِمِ** پیامبر خدا ﷺ: ثواب صله رحم زودتر از ثواب هر کار خیر دیگری می‌رسد.

۲- عنه ﷺ: **سِرُّ سَنَةِ صَلِّ رَحِمَكَ**. پیامبر خدا ﷺ: برای به جا آوردن صله رحم (حتی اگر شده) یک سال راه پیمایی کن.

ب) پیامدهای صله رحم

۱- **فَاطِمَةُ الرَّهَاءُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَارَضَ اللَّهُ صَلََةَ الْأَرْحَامِ مَمْنَةً لِلْعَدَدِ**. فاطمه زهراء علیها السلام: خداوند صله ارحام را به جهت فزونی تعداد افراد مقرر داشته است.

۲) الإمام الحسين عليه السلام: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُنْسَأَ فِي أَجَلِهِ، وَيُزَادَ فِي رِزْقِهِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ. امام حسين (ع): هر که دوست دارد مرگش به تأخیر افتد و روزیش افزایش یابد، صله رحم به جای آورد.

۳) الإمام الباقر عليه السلام: صَلَّةُ الْأَرْحَامِ تُزَكِّي الْأَعْمَالَ وَتُنْمِي الْأَمْوَالَ، وَتَدْفَعُ الْبَلْوَى، وَتَيْسِّرُ الْحِسَابَ وَتُنَسِّيُ فِي الْأَجَلِ. امام باقر عليه السلام: صله رحم اعمال را، داراییها را فزونی می بخشد، بلا را می گرداند، حسابرسی (در قیامت) را آسان می کند و مرگ را به تأخیر می اندازد.

۴) عنه عليه السلام: صَلَّةُ الْأَرْحَامِ تُحَسِّنُ الْخُلُقَ وَتُسَمِّحُ الْكَفَّ وَتُطَيِّبُ النَّفْسَ، وَتَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَتُنَسِّيُ فِي الْأَجَلِ. امام باقر عليه السلام: صله رحم خلق و خوی را نیکو، دست را بخشنده، جان را پاکیزه و روزی را زیاد می کند و اجل را به تأخیر می اندازد.

۵) الإمام الهادي عليه السلام: لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ مُوسَى: إِلَهِي... مَا جَزَاءُ مَنْ وَصَلَ رَحِمَهُ؟ قَالَ: يَا مُوسَى، أُنْسِي لَهُ أَجَلَهُ وَأَهْوُوْهُ عَلَيْهِ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ. امام هادی عليه السلام: آن گاه که خداوند عز و جل با موسی بن عمران علیه السلام سخن گفت، موسی عرض کرد: پاداش کسی که صله رحم کند چیست؟ خداوند فرمود: ای موسی! مرگ او را به تأخیر می اندازم و سختیهای جان دادن را بر او آسان می سازم.

ج) صله در برابر قاطع رحم

۱) رسول الله صلى الله عليه وآله: لَا تَقْطَعْ رَحِمَكَ وَإِنْ قَطَعَتْكَ. پیامبر خدا ﷺ فرمود: از خویشاوند خود مبر، گرچه او از تو ببرد.

۲) الإمام الحسين عليه السلام: إِنَّ أَوْصَلَ النَّاسِ مَنْ وَصَلَ مَنْ قَطَعَهُ. امام حسین عليه السلام: آن کس بیش از همه صله رحم به جا آورده، که با خویشاوندی که بریده پیوند برقرار کند.

د) نهی از قطع رحم

۱) فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقْطَعُوا أَرْحَامَكُمْ * أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ. «آیا اگر به حکومت رسیدید، می خواهید در زمین فساد کنید و پیوند خویشاوندیتان را ببرید؟ اینانند که خدا لعنتشان کرده است و گوشهایشان را کر و چشمانشان را کور ساخته است»

۲) رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ الرَّحْمَةَ لَا تَنْزِلُ عَلَي قَوْمٍ فِيهِمْ قَاطِعٌ رَحِمٍ. پیامبر خدا ﷺ: رحمت (خداوند) بر مردمی که در میان آنها قطع کننده رحم باشد، فرود نمی آید.

۳) الإمام علي عليه السلام: إِذَا قَطَعُوا الْأَرْحَامَ جُعِلَتِ الْأَمْوَالُ فِي أَيْدِي الْأَشْرَارِ. امام علی عليه السلام: هرگاه مردم قطع رحم کنند، ثروتها در دست تبهکاران قرار گیرد.

۴) الإمام الصادق عليه السلام: الذُّنُوبُ الَّتِي تُعَجِّلُ الْفَنَاءَ قَطِيعَةُ الرَّحِمِ. امام صادق عليه السلام: از جمله گناهانی که مرگ و نابودی را شتاب می بخشد، قطع رحم است.

ه) کمترین مصداق صله رحم

۱) رسول الله صلى الله عليه وآله: صَلُّوا أَرْحَامَكُمْ وَلَوْ بِالسَّلَامِ. پیامبر خدا ﷺ: صله رحم کنید، گرچه با سلامی.

۲) الإمام الصادق عليه السلام: صَلِّ رَحِمَكَ وَلَوْ بِشَرْبَةِ مِنْ مَاءٍ، وَأَفْضَلُ مَا تُوصَلُ بِهِ الرَّحِمُ كَفُّ الْأَذَى عَنْهَا. امام صادق عليه السلام: حتی اگر شده با نوشاندن جرعه ای آب به خویشاوند صله رحم به جای آر و بهترین صله رحم آزار نرساندن به خویشاوند است

موضوع درس: حقوق همسایه

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با حقوق همسایه و آثار مثبت رعایت و آثار منفی آزار همسایه و راههای تقویت آئین همسایه داری نیک آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان موضوعات فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت موضوعات فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- پرسش و پاسخ: سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- جار: همسایه، هم جوار ۲- جیران: همسایگان ۳- مازال: همواره، همیشه
- ۹- حرمت: احترام، بزرگداشت ۵- راز: چیزی که باید پنهان داشت و به هر کسی نگفت

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت بر می‌دارند	معلم حقوق همسایه و آثار مثبت رعایت و آثار منفی آزار همسایه و راههای تقویت آئین همسایه داری نیک را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.

پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «آثار مثبت رعایت و آثار منفی آزار همسایه» و شاگرد دیگری «راههای تقویت آئین همسایه داری نیک» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان درباره اهمیت همسایه در قرآنکریم کریم و روایات، مقاله ۶ سطر بنویسند.	مورد توجه قرار داده و یادداشت می‌کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

رعایت حقوق همسایه.

حسن همجواری، رسیدگی، رفت و آمد، یاری، عیادت، انفاق و صدقه و رفع نیازمندی، از وظایف شرعی و اخلاقی همسایگان نسبت به یکدیگر است.

وجود همسایه خوب، برای آدمی نعمتی ارزشمند و همسایه خوب بودن، مایه محبت و دوستی است. دل‌ها همواره متوجه جایی می‌شود که نیکی و مهربانی در آن حاکم باشد و هر جا که شهد خیر باشد، افراد گرد هم می‌آیند. نقش رفتار نیک در همسایگی، در ایجاد تجمع‌های پرشکوه و الفت‌های اجتماعی، فراوان است. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ حَسَنَ جَوَارَهُ كَثُرَ جِيرَانُهُ» آن که همسایگی‌اش نیکو باشد، همسایگانش روزافزون می‌شود. ایشان در حدیثی دیگر می‌فرماید: «حُسْنُ الْجَوَارِ يَغْمُرُ الدَّيَّارَ وَيَزِيدُ فِي الْأَعْمَارِ» خوش همسایگی، هم آبادی‌ها را آباد و هم عمرها را زیاد می‌کند.

امام صادق علیه السلام نیز در سخنی فرمود: «بر شما باد نماز خواندن در مسجدها و همسایگی خوب با مردم». گاهی تحمل سختی‌ها و ناسازگاری‌های همسایگان، برای حُسن هم‌جواری لازم است. اگر بخواهیم روابط ما از هم نگسلد و مستحکم گردد، باید صبور بود و تحمل کرد و بدی را با بدی پاسخ نداد.

رفت و آمد، رسیدگی، احوالپرسی، یاری، عیادت، انفاق و صدقه، رفع نیاز و همدردی، از جمله وظایفی که بر عهده همسایه و نیز نشانه جوانمردی و انسان دوستی است. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «مِنْ الْمُرُوءَةِ تَعَهُدُ الْجِيرَانِ» رسیدگی به همسایگان، جوانمردی است.

همچنین حضرت امام باقر علیه السلام یکی از ویژگی‌های مهم شیعه را، رعایت حق همسایگی می‌داند و می‌فرماید: وَالتَّعَاهُدُ لِلْجِيرَانِ مِنَ الْفُقَرَاءِ وَ أَهْلِ الْمَسْكَنَةِ وَ الْغَارِمِينَ وَ الْإِيْتَامِ. از نشانه‌های پیروان ما، رسیدگی به همسایگان نیازمند و تهی‌دست و بدهکاران و یتیمان است.

انسان شرافتمند و با وجدان چگونه می‌تواند آسوده‌خاطر و با شکم سیر بخوابد، در حالی که در همسایگی او محروم و گرسنه و نیازمند باشد و با آنکه او می‌تواند گرهی را از آنان بگشاید، کوتاهی کند؟! چگونه می‌تواند این سخن پیامبر صلی الله علیه و آله را از یاد ببرد که: مَا أَمِنَ بِي مَنْ بَاتَ شَبَعَانَا وَ جَارُهُ الْمُسْلِمُ جَائِعٌ.

هر کس سیر بخوابد، در حالی که همسایه مسلمانش گرسنه باشد، به من ایمان نیاورده است! اگر این حق و حریم اسلامی، مسئولانه شناخته و رعایت شود، در جامعه اسلامی نیازمند و گرفتاری که در رنج باشد پیدا نخواهد شد.

موضوع درس: حقوق بزرگسالان

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با حقوق سالمندان و مفیدیت وجود سالمندان در خانه و جامعه آشنائی حاصل کنند
- ۲- شاگردان موضوعات فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت موضوعات فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات^۱

- ۱- اکابر: بزرگترها
- ۲- بکاء: گریه
- ۳- هجرت: دوری
- ۴- فزع: ترس و بیم
- ۵- تعظیم: بزرگ شمردن، احترام
- ۶- کهولت: پیری
- ۷- برّ و ابرار: نیک و نیکان
- ۸- ضحک: خنده

^۱ - لغتنامه دهخدا

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسشی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم حقوق سالمندان و مفیدیت وجود سالمندان در خانه و جامعه را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «حقوق سالمندان» و شاگرد دیگری «مفیدیت وجود سالمندان در خانه و جامعه» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند...	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در این باره که فرهنگ رعایت حقوق سالمندان اگر درست ترویج شود ما سودی می‌بریم؟ ضمن ۴ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

احترام دونوع پیردر اسلام خیلی سفارش شده است

۱- احترام پدر و مادر پیر

در اسلام قانون عام احترام از سالمندان و پیران است بخصوص اگر آن سالمندها پدر و مادر این شخص هم باشند. ذیلا سه نمونه از این دستورات اکید اسلام به این مطلب ذکر میشود:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا و پروردگار تو مقرر کرد که جز او را مپرستید و به پدر و مادر [خود] احسان کنید اگر یکی از آن دو یا هر دو در کنار تو به سالخوردگی رسیدند به آنها [حتی] اوف مگو و به آنان پرخاش مکن و با آنها سخنی شایسته بگوی. برای مزید معلومات چند نمونه از روایت نبوی ﷺ.

۱- جوانی مادرش را به دوش گرفته و طواف می‌داد. از رسول خدا ﷺ پرسید که آیا حق مادر را ادا کرده‌ام؟ حضرت ﷺ فرمود: "به اندازه یکی از ناله‌های وضع حمل هم جبران نکرده‌ای."

۲- در زمان حضرت عمر رضی الله عنه مردی زمین گیر شده بود و دخترش از او پرستاری می‌کرد. عمر از او عیادت کرده و

دختر را تشویق کرد. دختر گفت: درست است که من زیاد خدمت می‌کنم، اما تفاوت خدمت من با خدماتی که پدرم به من کرد این است که من انتظار مرگ او را می‌کشم، اما پدر خدمت می‌کرد و آرزو داشت من سالم باشم. خلیفه دوم گفت: **هذه أفقه من عمر** این دختر بیشتر از من چیز فهم است^۱

۲- بزرگداشت مطلق پیران و سالخوردگان

علاوه بر آنکه در یک جامعه اسلامی، تمام آحاد مردم، هم خود محترمند و هم موظف به رعایت احترام دیگران هستند، از دیدگاه اسلام گروهی از مردم از احترام و تعظیم ویژه‌ای برخوردارند، پیران و سالخوردگان از این گروهند. روایات اهل بیت علیهم‌السلام این واقعیت را در قالب تعبیرات لطیفی همچون اجلال، توقیر و تعظیم بیان می‌کنند، که همگی دلیل بر اهمیت خاص موضوع بوده و بیانگر ارزش والایی است که اسلام برای این قشر از جامعه قائل است. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود: **(مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِيَّاهُ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ)**^۲ تجلیل و احترام مسلمان سالخورده و سپیدموی در شما تجلیل از خداوند متعال است.

امام صادق علیه‌السلام نیز بی تفاوتی در گرامیداشت سالمندان را موجب خروج از راه و رسم خاندان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌داند و می‌فرماید: **(لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُوقِّرْ كِبِيرَنَا..)**^۳ آنکه بزرگسالان ما را احترام نکند، از ما نیست و نیز می‌فرماید: **(عَظِّمُوا كِبَارَكُمْ)**^۴ سالمندان خود را ارج نهید و بزرگ شمارید.

از تعبیرات به کار رفته در احادیث بالا و مانند آنها براحتی می‌توان دریافت که رابطه افراد جامعه با سالخوردگان نه تنها باید بر اساس احترام متعارف باشد، بلکه باید از شکوه و کیفیتی والا برخوردار باشد، به شکلی که انسان از این رهگذر، خود را برای تعظیم و اجلال الهی آماده کرده و مقدمات خضوع و فروتنی خود را در پیشگاه ذات اقدس الهی به ظهور برساند.

۳- سفارش خاص امام صادق علیه‌السلام در این مورد

(۱) امام صادق علیه‌السلام فرمود: احترام گذاشتن به پیرمرد بزرگوار، احترام گذاشتن به خداوند است.

(۲) و فرمود: سه تن هستند که کسی حق آنها را نادیده نگیرد، مگر منافقی که به نفاق معروف است آن سه تن عبارتند

از: کسی که مویش را در اسلام سپید کرده، و آن که قرآن را در بر دارد، و پیشوای عادل.

(۳) و نیز فرمود: احترام گذاشتن به مؤمن سفید موی، تجلیل خداست..

^۱ - کتاب قصه‌های شیرین

^۲ - اصول کافی، ج ۲، ص ۱۶۵.

^۳ - اصول کافی، ج ۲، ص ۱۶۵.

^۴ - همان.

موضوع درس: حقوق حیوانات

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با حقوق حیوان، گناه بیرحمی به حیوان آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان حقوق حیوان، گناه بیرحمی به حیوان را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت حقوق حیوان، گناه بیرحمی به حیوان باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱ - **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- **دابه و دواب:** چهار پای و چهار پایان
- ۲- **مخضره:** جای سرسبز
- ۳- **مجدبه:** جای بی آب و علف، زمین بی گیاه
- ۴- **کراسی:** چوکی‌ها
- ۵- **توقف:** درنک کردن، ایستاد کردن
- ۶- **حمد:** ستایش

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسشی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت‌ها بر می‌دارند	معلم حقوق حیوان، گناه بیرحمی به حیوان را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهد.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «حقوق حیوان» و شاگرد دیگری «گناه بیرحمی به حیوان» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در این باره که آیا انسان در برابر حیوانات غیر اهلی نیز مسئولیت دارد؟ دلایل آن را بنویسند.

معلومات تکمیلی

حقوق حیوانات از دید روایات

بعنوان نمونه چند روایت نقل میشود

- ۱- پیامبر خدا ﷺ ماده شتری را دید که زانویش بسته شده و جهاز همچنان بر پشت اوست، پرسید: صاحب آن کجاست؟ به او بگوید خودش را برای دادخواهی (این شتر) در قیامت آماده کند.
- ۲- پیامبر خدا ﷺ: خداوند مدارا کردن را دوست دارد و بر انجام آن کمک می‌کند. پس، هرگاه چارپایان لاغر را سوار شدید، آنها را در منزلهایشان فرود آورید. اگر زمین خشک و بی گیاه بود با شتاب از آن بگذرید و اگر سرسبز و پر علف بود، آنها را در آن جا استراحت دهید.
- ۳- پیامبر خدا ﷺ: چارپایان سالم را سوار شوید و آنها را سالم نگه دارید و آنها را کرسی خطابه و صحبت‌های خود در کوچه‌ها و بازارها نکنید؛ چه بسا مرکوبی که از سواره اش بهتر است و بیشتر از او به یاد خدای تبارک و تعالی است.

۴- پیامبر خدا ﷺ: حیوان شش حق به گردن صاحب خود دارد: هر گاه از آن پیاده شد علفش دهد، هر گاه از آبی گذشت آن را آب دهد، بی دلیل آن را نزند، بیشتر از قدرتش آن را بار نکند، بیشتر از توانش آن را راه نبرد و مدت زیادی روی آن درنگ نکند.

۵- پیامبر خدا ﷺ: به صورت حیوانات ننزید؛ زیرا آنها حمد و تسبیح خدا می گویند.

۶- پیامبر خدا ﷺ: زنی بدکاره سگی را دید که بر سرچاهی له له می زند و کم مانده است از تشنگی بمیرد. او کفش خود را در آورد و آن را به روسری خود بست و برای آن سگ از چاه آب کشید؛ پس خداوند گناهان او را به سبب این کار آمرزید.

۷- پیامبر خدا ﷺ: هر حیوانی - پرند یا جز آن - که به ناحق کشته شود در روز قیامت از قاتل خود شکایت خواهد کرد.

۸- پیامبر خدا ﷺ: هر کس گنجشکی را بی سبب بکشد آن گنجشک در روز قیامت از او به درگاه خدا بنالد و بگوید: پروردگار من! فلانی مرا نه برای استفاده، که بی سبب کشت.

۹- پیامبر خدا ﷺ: اگر ستمی که به حیوانات می کنید بر شما بخشیده شود، بسیاری از گناهان شما بخشوده شده است.

۱۰- پیامبر خدا ﷺ: آیا نسبت به این زبان بسته ای که خداوند در اختیار تو گذاشته است از خدا نمی ترسی؟ آن حیوان بی زبان از گرسنگی و رنجی که به او می رسانی نزد من شکایت کرد.

۱۱- پیامبر خدا ﷺ: نفرین خدا بر کسی که حیوانی را مُثله کند (و زنده زنده گوش و زبان و بینی آن را بُرد).

۱۲- ابن عباس نقل کرده که: رسول الله ﷺ از کشتن هر جانداري نهی فرمود، مگر آن که آزار برساند.

۱۳- امام صادق علیه السلام: زنی به سبب آن که گربه ای را بسته بود، تا از تشنگی مُرد، به عذاب گرفتار آمد.

موضوع درس: حقوق رعیت بر حکومت (۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با حقوق رعیت بر حکومت از نظر علمای اسلام و قرآنکریم آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان حقوق رعیت بر حکومت از نظر علمای اسلام و قرآنکریم را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت حقوق رعیت بر حکومت از نظر علمای اسلام و قرآنکریم باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- فشل: سست
- ۲- منازعه: کشمکش
- ۳- سبیل: راه، طریق
- ۴- ضمانت: تاوان داری، کفالت.
- ۵- ضمانت اجرایی: پشتیبان عملی کردن به یک کار
- ۶- بیت المال: خزانه عام ملت
- ۷- خیانت: دستبرد، حیف و میل شخصی
- ۸- اسرار: رازها و خصوصیات شخصی

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	با توجه جواب میدهند	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و مى‌نویسند و در توضیح مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت بر میدارند	معلم حقوق رعیت بر حکومت از نظر علمای اسلام و قرآنکریم را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب میدهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «حقوق رعیت بر حکومت از نظر علمای اسلام» و شاگرد دیگری «قرآنکریم» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان خطوط کلی اقتصاد اسلامی در وظایف حکومت را در پنج سطر نام برده و بنویسند.

معلومات تکمیلی

حق رعیت بر حکومت

حکومت امین باشد و خیانت نکند

ادای امانت از نظر اسلام چندان مهم است که اگر دشمن چیزی را به عنوان امانت به انسان بسپارد باید در حفظ آن کوشش کند. زیرا هدف اسلام ایجاد جامعه‌ای است که اعتماد عمومی بر آن حکمفرما باشد و اگر بنا باشد آنچه از دشمنان به امانت گرفته‌ایم به دلیل دشمن بودن به آنها پس ندهیم و یا به این بهانه که فلانی آدم خوبی نیست امانتش را بازنگردانیم هیچگاه آن جامعه‌ی مورد اعتمادی که منظور اسلام است پدید نمی‌آید از این رو دین مقدس اسلام دستور می‌دهد که امانت را مطلقاً به صاحبش برگردانید گرچه او دشمن و یا بد کردار باشد. امام علی علیه السلام در یکی از وصیت‌هایش می‌فرماید: امانتها را پردازید گرچه به قاتلین پیامبران باشد. پس اقسام خیانت که از طرف حکومت امکان وقوع دارد، کدام است؟

اقسام خیانت

۱- خیانت به خدا و پیامبر: بی‌اعتنایی به قوانین دینی که مجموعه‌ای از دستورات الهی و سیره و روش پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام است، به منزله‌ی خیانت به آنان است که مؤمن باید از این اجتناب ورزد.

۲- خیانت در بیت المال و امور اقتصادی: کلیه‌ی اموال مؤسسات دولتی و وابسته به دولت، جزء دارائی‌های عمومی، یا بیت المال است که در دست کارمندان به امانت سپرده شده است و هر فردی به تنهایی موظف به حفظ و نگهداری و استفاده‌ی صحیح و قانونی از آنهاست. حیف و میل بیت المال و استفاده‌ی شخصی و ناصحیح از آن، خیانت به اموال مسلمین و گناهی است نابخشودنی و در واقع خیانت به خود فرد هم هست خداوند در قرآن می‌فرماید: به خدا و رسول خیانت نکنید و به امانت‌های خویش خیانت نکنید. کم کاری، گرانفروشی، کم‌فروشی، حقوق گرفتن و کار نکردن و... هم از موارد خیانت به عموم است.

۳- خیانت در اسرار نظامی، سیاسی: آنان که در مشاغل نظامی و سیاسی اشتغال دارند، در حقیقت امانت‌دار مردمند و مسائل تشکیلاتی بطور امانت در اختیارشان قرار گرفته است. آنان باید دقت کافی به خرج دهند و آگاه باشند که حیات و نابودی یک ملت بسته به مسائل سیاسی و نظامی و اقتصادی اوست. گاه ممکن است افشاء و مطرح شدن یک مسأله‌ی سیاسی یا نظامی به خصوص اسرار جنگ چنان ضربه‌ای به مملکت وارد کند که هرگز جبران‌پذیر نباشد.

۴- خیانت در مورد ناموس و اموال و اسرار شخصی

ناموس و اسرار مردم همچون اموالشان محترم است و اگر به نحوی در اختیار دیگران قرار گیرد به منزله‌ی امانت است که باید به بهترین وجه مراعات آنها بشود. نگاههای آلوده و هوس‌آلود به ناموس مردم و دست‌درازی به آنها خیانت است همچنین افشای راز مردم نوعی خیانت بدانهاست، نیز افشای محتوای پرونده‌ها و نامه‌های مردم خبر دادن از وضع داخلی افراد و اطلاع و آگاهی از عیوب و نقاط ضعف آنان و برملا کردن آن خیانت محسوب می‌شود.

موضوع درس: حقوق رعیت بر حکومت (۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با صداقت حکومت و نشانهای آوپی آمدهای صداقت در قرآن و روایات آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان با صداقت حکومت و نشانهای آوپی آمدهای صداقت در قرآن و روایات را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت حکومت با صداقت در قرآن و روایات و پی آمدهای آن باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- صدیق: راست
- ۲- صادق الوعد: راست بودن در وعده و قول و قرار
- ۳- فاجر: بد کردار
- ۴- راستی: راست گویی در زبان
- ۵- درستی: راستی در عمل
- ۶- موت الاکبر: مرگ بزرگ و اصلی
- ۷- استضعاف: به ضعف کشاندن
- ۸- نکوهش: سرزنش

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمیدارند	معلم صداقت حکومت و نشانها و پبی آمدهای صداقت در قرآن و روایات را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	همه گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «صداقت حکومت و نشانها آن را» و شاگرد دیگری «صداقت حکومت و پبی آمدهای آن از دید قرآن و روایات» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان صداقت در قرآن کریم و روایات را در ۵ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

سیره پیامبر ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام حکم می‌کنند که حکومت باید در عین صداقت و راستی در پی محو محرومیت زدایی در جامعه باشد. (محروم) واژه ای است عربی که در فارسی به معنای بی نصیب و بی بهره، ناامید، ناکام، کم روزی، بدبخت و غارت شده آمده است.^۱ ناگفته پیداست که قشر وسیعی از جوامع را محرومان و مستضعفان تشکیل می‌دهند. اسلام، که دینی جاوید و جهانی است، از یکسو، به پیکره جامعه، یعنی طبقه محروم، توجه زیادی داشته و رسیدگی به امور آنان را در متن برنامه‌های فردی، اجتماعی و حکومتی خویش قرار داده است و از سوی دیگر بابد گویی و نکوهش از محرومیت و استضعاف، پیروان خویش را از گرفتار شدن به آن بر حذر داشته و آنان را به سر و سامان دادن زندگی مادی و معنوی خویش، تشویق کرده است.

رسول خدا ﷺ فرمود: چهار چیز کمر شکنند... و فقری که بی درمان است.^۲

^۱ - فرهنگ نفیسی، علی اکبر نفیسی (ناظم الاطباء) واژه محروم.

^۲ - بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۳۹، چاپ اسلامیه

علی علیه السلام فقر و تنگدستی را بدتر از مردن دانسته و می فرماید: (الْفَقْرُ الْمَوْتُ الْأَكْبَرُ)^۱ تنگدستی، مرگ بزرگی است. آن حضرت به فرزندش، محمد حنفیه، چنین سفارش می کند:

پسرم! من از تنگدستی بر تو بیم دارم، پس، تو از آن به خدا پناه ببر، چرا که فقر، سبب کاستی دین، سرگردانی فرد و فراخوان کینه است.^۲

از سوی دیگر، حکومت اسلامی و رهبران شایسته، اقشار مرفّه و برخوردار جامعه را به کمک رسانی مادی و معنوی به محرومان و مستضعفان، فرا خوانده اند.

خداوند، پیامبران خود را از میان توده های مردم انتخاب کرده است، یکی از دلایلش این است که آنان، با زندگی در متن طبقات محروم جامعه، از نزدیک با فرهنگ و روحیات آنان آشنا شده و دردهای آنان را لمس نمایند تا بهتر بتوانند به مداوای آن پردازند. بدون تردید، این بدان معنایست که فرستادگان خدا از رهبری و هدایت اقشار مرفّه جامعه، دست بردارند، بلکه مسؤ و لیت خطیر ایشان، ارشاد و راهنمایی تمام اقشار و طبقات جامعه بوده و رفع محرومیت های روحی و جسمی و سامان دادن به امور مستمندان، از اولویت بیشتری برخوردار است و این نکته در سخن و سیره رهبران الهی آشکار است. امیر مؤ منان علیه السلام فرموده است: حضرت سلیمان علیه السلام صبح که می شد با مرفّهین و اشراف ملاقات می کرد (تابه کارشان رسیدگی نماید) به مستمندان که می رسید، کنارشان می نشست و می گفت: مستمندی (هستم) همراه مستمندان.^۳

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: (أَمَرَني رَبِّي بِحُبِّ الْمَسَاكِينِ الْمُسْلِمِينَ)^۴ پروردگارم فرمان دوستی مستمندان مسلمان را داده است.

محرومیت زدایی در سیره پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه علیهم السلام

امیر مؤ منان علیه السلام در این راستا در نامه ای به عثمان بن حنیف می نویسد: (... إِيَّاكَ أَفْتَعُ مِنْ نَفْسِي بِأَنَّ يُقَالَ هَذَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَلَا أَشَارِكُهُمْ فِي مَكَارِهِ الدَّهْرِ إِيَّاكَ أَكُونُ أَسْوَأَ لَهُمْ فِي جُشُوبَةِ الْعَيْشِ...) ^۵ لیکن دریغ می ورزم که بیخردان و تبهکاران این امت، حکمرانی امت را به چنگ آورند؛ آنگاه ثروتهای الهی را میان خود دست به دست بگردانند و بندگان او را برده خویش سازند، با شایستگان بستیزند و با بدکاران بسازند.

آن حضرت، پیروان خویش را از کم لطفی نسبت به محرومان، سخت بر حذر داشته و چنین هشدار می دهد: (لَا تُحَقِّرُوا ضِعْفَةَ إِخْوَانِكُمْ فَإِنَّهُ مَنْ احْتَقَرَ مُؤْمِنًا لَمْ يَجْمَعْ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بَيْنَهُمَا فِي الْجَنَّةِ إِلَّا أَعْنُ يَتُوبَ) ^۶ برادران ناتوانتان را تحقیر نکنید، زیرا هر کس مؤ منی را کوچک شمارد خداوند، آن دو را در بهشت جمع نمی کند. مگر اینکه توبه کند.

^۱ - همان مدرک، ص ۴۵.

^۲ - همان مدرک، ص ۵۳.

^۳ - بحار الانوار، ج ۱۴، ص ۸۳، اسلامیة.

^۴ - همان مدرک، ج ۷۸، ص ۲۱۷.

^۵ - نهج البلاغه، ترجمه دکتر شهیدی، نامه ۴۵.

^۶ - بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۴۲.

پس روشن است که ائمه معصومین (علیهم السلام) در زندگی خویش از هیچ گونه کمکی نسبت به محرومان، دریغ نمی ورزیدند و بر حمایت همه جانبه آنان همت می گماشتند. محرومان و مستمندان نیز از این امر، آگاه بوده و برای گشودن گره های زندگی، چه در جنبه روحی و چه در جنبه های مادی به ائمه معصومین (علیهم السلام) پناه می بردند. حمایت معصومین (علیهم السلام) از محرومان، آن را در بخشهای فکری، مالی، عاطفی، سیاسی، اجتماعی، و نژادی بطور فشرده اینهاست:

الف - فکری

یکی از حساسترین مسؤولیتهای ائمه معصومین (علیهم السلام) حمایت فکری و تقویت عقیدتی جامعه است. رهبری و هدایت جامعه اسلامی، در معنای صحیح و وسیع آن، تنها از عهده ایشان بر می آید، چرا که آنان سرچشمه همه علومند. در آن زمان مردم بویژه اعراب جاهلی در فقر فرهنگی عمیقی غوطه ور بودند و رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) رشد فکری و کامل کردن اخلاق انسانیت را از اهداف مهم خود می شمرد.^۱

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در سخت ترین شرایط به زدودن جهل، خرافه، کفر و نفاق اعراب جاهلیت پرداخت و تا آنجا که امکان داشت، شخصاً بدین کار اقدام نمود و هر جا که صلاح می دانست کسانی را جهت تبلیغ و ارشاد و محو جهل و شرک به اطراف می فرستاد. پس از پیمان با عقبه که قبل از هجرت با اهل یثرب (مدینه) بست آنها از پیامبر تقاضا کردند که به منظور تعلیم قرآن و بیان احکام الهی کسی را بسوی آنان بفرستد و پیامبر خدا مصعب بن عمیر را برای این کار به مدینه اعزام کرد.^۲ همچنین در سال هشتم هجری کعب بن عمیر غفاری را به همراهی یک گروه تبلیغی برای ارشاد و هدایت به سرزمین (ذات اطلاق) فرستاد تا آنها را از گمراهی نجات بخشد که همگی به دست مشرکان جاهل به شهادت رسیدند.^۳

ب - مالی

امام صادق (علیه السلام) می فرماید: پیامبر، غنائم جنگی را میان رزمندگان تقسیم کرد و قطعه زمینی به علی (علیه السلام) رسید، آن حضرت چشمه ای در آن زمین جاری ساخت و آن را (ینع) نامید و وقف زائران خانه خدا و کمک به محرومان و در راه ماندگان کرد و فرمود (این مزرعه) نه فروخته می شود و نه به ارث می رسد. امام حسن مجتبی (علیه السلام) در این راستا، سه مرتبه ثروت خویش را با محرومان تقسیم کرد.^۴

ج - عاطفی

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) گهگاهی مسلمانان را به منزل خویش دعوت می کرد و به آنان غذا می داد، روزی در چنین مجلسی، مردی سیاه و آبله رو وارد شد، ولی هر جا که می خواست بنشیند، مردم از کنارش بر می خاستند. رسول خدا (صلی الله علیه و آله) او را خواست و کنار خویش نشانید و با هم غذا خوردند.^۵

^۱ - قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) إِنِّي بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ (سفينة البحار، ج ۱، ص ۴۱۱).

^۲ - فروغ ابدیت، ج ۱، ص ۴۰۷.

^۳ - همان مدرک، ج ۲، ص ۲۸۸.

^۴ - الاستبصار، شیخ مفید، ج ۲، ص ۱۴۱، بیروت.

^۵ - مکارم الاخلاق، اسماعیل خویی، ص ۴۳، صدوق.

معصومین علیهم السلام با چنین کارهایی ضمن اینکه از جریحه دار شدن احساسات و عواطف محرومان و مصیبت دیدگان جلوگیری می کردند، به آنها شخصیت داده، روح اعتماد به نفس و امیدواری را در وجودشان تقویت می کردند.

د- سیاسی، اجتماعی

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله حتی پیش از بعثت، دارای روحیه ستم ستیزی و مظلوم نوازی بود و با شرکت در پیمان جوانمردان گوشه ای از چنین روحیه ای را به نمایش گذاشت.^۱

همین طور با سخنان واقع بینانه خود، مسببان محرومیت و حرمانرا آتش افروزانی معرفی می کردند که با اعمال خلاف خویش، دوزخی دردناک برای خود تدارک می بینند؛ چنان که نقل شده: روزی رسول اکرم صلی الله علیه و آله از جایی عبور می کرد، صدای مظلومانه برده ای را شنید که از مولای خود کتک می خورد، ندای مظلومانه وی پیامبر رحمت را بسوی خود کشید و آن حضرت، ارباب ستم پیشه را توبیخ کرد تا او از کرده خویش پشیمان شد و به جبران کار نافرجام خود، برده را آزاد کرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اگر او را آزاد نمی کردی، به یقین، اهل دوزخ بودی.^۲

ه- نژادی

از نظر اسلام اختلاف رنگ، نژاد، و زبان درانسانها، امری طبیعی و از نشانه های قدرت پروردگار است قرآن کریم میفرماید (وَمِنْ آيَاتِهِ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ)^۳ و هیچ یک از آنها سبب امتیاز یا تحقیر کسی نمی شود. بنابراین، هیچ نژادی نمی تواند خود را نژاد برتر دانسته، بر دیگران فخر بفروشد. دو بانو، یکی عرب، و دیگری غیر عرب، نزد امیر مؤمنان علی علیه السلام آمدند و درخواست کمک کردند. آن حضرت، هر دو را بطور مساوی کمک کرد. زن عرب، به عنوان اعتراض گفت: من عرب هستم و این عجم است!! امام علیه السلام در پاسخ فرمود: به خدا سوگند، من در این مال حق افزونی برای فرزندان اسماعیل (عرب) بر فرزندان اسحق (غیر عرب) نمی یابم.^۴

^۱ - فروغ ابدیت، ج ۱، ص ۱۵۲.

^۲ - محجة البيضاء، ج ۳، ص ۴۴۵.

^۳ - روم آیه (۲۲).

^۴ - بحار الانوار، ج ۴۱، ص ۱۳۷.

موضوع درس: محیط زیست

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

عناوین این درس عبارت است از: تعریف محیط زیست، بهداشت محیط زیست، حفظ محیط آبی زیستی، راهها، منازل، مساجد، شهر و تغذیه.

اهداف درس

- ۱- شاگردان با تعریف محیط زیست، بهداشت محیط زیست، حفظ محیط آبی زیستی، راهها، منازل، مساجد، شهر و تغذیه آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف محیط زیست، بهداشت محیط زیست، حفظ محیط آبی زیستی، راهها، منازل، مساجد، شهر و تغذیه را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت حفظ محیط زیست، راهها، منازل، مساجد، شهر، تغذیه و آب، باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- مأوی: محل اقامت، مسکن
- ۲- عثو: فاسد کردن
- ۳- بلده طیبه: شهر پاک
- ۴- معتکف: گوشه نشین شده در مسجد
- ۵- فسیله: نهال

۶- غرس: نهال شانی

۷- ادله اربعه: دلایل چهارگانه فقهی قرآن و سنت و اجماع و عقل.

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسشی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت‌ها را می‌دارند	معلم تعریف محیط زیست، بهداشت محیط زیست، حفظ محیط آبی، زیستی، راهها، منازل، مساجد، شهر و تغذیه را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهد
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «تعریف محیط زیست، بهداشت محیط زیست، راهها، منازل، مساجد، شهر و تغذیه» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان برای بهداشت محیط زیست، دلایلی از احادیث و سیره درشش سطر ذکر کنند.

معلومات تکمیلی

حمایت از محیط زیست در اسلام

اسلام نشاندهنده مسیر بهتر برای زنده گی است که دیدگاه جامعی نسبت به هستی، حیات انسان و روابط بین آنها دارد و تلفیقی بین ایمان، عقیده و قانونگذاری و اجرای قوانین ایجاد می‌کند. انسان به منزله جزئی از هستی است که هر یک از عناصرش مکمل سایر اجزاء مجموعه هستی است. اما انسان ارتباط ویژه‌ای با سایر عناصر طبیعت دارد. ارتباطی از نظر بهره برداری و توسعه.

حکمت الهی مقدر کرد که انسان وارث زمین شود، بنابراین انسان علاوه بر اینکه جزئی از جهان هستی است، مجری دستورات الهی نیز هست. بنابراین او صرفاً بر روی زمین کار می‌کند بدون اینکه مالک باشد. انسان آمر و ناهی نیست بلکه یک ذینفع است.

اسلام در کلیه شئون و روابط انسانی دخالت کرده و برای همه آنها مقرراتی وضع نموده است. لیکن این بدان معنی نیست که برای هر موضوع با عنوان ویژه و متداول امروزی آن حکم خاصی مقرر داشته باشد. مسئله محیط زیست نیز از همین قبیل است. به یقین در هیچیک از منابع اسلامی به عنوان محیط زیست حکمی مطرح نشده است ولی بدون تردید در باره آب، زمین، پاکی و ناپاکی، آتش سوزی و مسائلی از این قبیل در آیات و احادیث و سایر منابع دینی، احکام زیادی وجود دارد که به کمک آنها می‌توان مقررات دقیقی برای مسائل محیط زیست بدست آورد.

از پیامبر اکرم روایت شده است که حضرت فرمود: «تَحْفُظُوا مِنَ الْأَرْضِ فَإِنَّهَا أُمُّكُمْ» یعنی از زمین حفاظت کنید به درستیکه آن مادر شماست. اسلام برای نظافت و بهداشت اهمیت فوق العاده ای قائل است و آنرا از نشانه‌های ایمان می‌داند.

خداوند متعال در سوره قمر آیه ۴۹ می‌فرماید: «إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ» یعنی ما هر چیز را به اندازه خلق کردیم. پس هر چیز مقدار و حدودی دارد و بایستی بطور صحیح و درست بهره برداری شود تا نابود و منهدم نگردد. چرا که این ثروتهای طبیعی فقط به یک نسل تعلق ندارد. بلکه این اندوخته‌ها به نسلهای بعد از ما نیز تعلق دارند.

اسلام تأکید خاص به زنده کردن زمینهای موات و آباد کردن زمین دارد. در آیه ۶۱ سوره هود آمده است «هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا» یعنی خداوند شما را در زمین خلق کرد و شما را به عمارت و آباد کردن زمین گماشت. در این رابطه پیامبر اکرم می‌فرماید: «إِن قَامَتْ عَلَى أَحَدِكُمُ الْقِيَامَةُ وَفِي يَدِهِ فَسِيلَةٌ فَلْيَغْرِسْهَا» یعنی اگر قیامت برپا شود و در دست یکی از شما نهالی باشد باید آن را بکارد.

آب نیز به عنوان یکی از مظاهر طبیعت که باید از آلودگی مصون بماند مورد توجه اسلام می‌باشد. آیات ذیل از قرآن کریم اشاره به اهمیت و نقش آب در زندگی بشر دارد.

آیه ۳۰ سوره انبیاء: از آب همه چیز را زنده کردیم. پس گیاه و حیوان و انسان زندگیشان به آب بستگی دارد.

آیه ۱۶۴ سوره بقره: خداوند آب را نازل کرد و زمین مرده را به وسیله آب زنده کرد.

در واقع اگر اسلام بر حمایت عناصر اساسی در محیط زیست و حفاظت آنها تأکید دارد بخاطر خیر انسان و تامین ضروریات و حاجتهای انسان چه برای نسل حاضر و چه نسبت به نسلهای آینده است و انسان را متوجه حمایت و نگهداری از خود و محیط زیست خود می‌کند. در اسلام ضرر زدن به هر چیزی ممنوع است.

موضوع درس: حق نصیحت کننده

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با تعریف نقد پذیری و پند پذیری، ریشه نقد ناپذیری، نقد پذیری و آثار آن، راههای تقویت روحیه نقد پذیری راه علمی و عملی آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف نقد پذیری و پند پذیری، ریشه نقد ناپذیری، نقد پذیری و آثار آن، راههای تقویت روحیه نقد پذیری راه علمی و عملی را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت نقد پذیری و پند گیری، راههای تقویت روحیه نقد پذیری باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- لین: نرمی و انعطاف
- ۲- جناح: بال
- ۳- نقد: آشکار کردن عیب چیزی
- ۴- مغرور: گول خورده
- ۵- سیف و سیوف: شمشیر و شمشیرها
- ۶- نصیحت: پند، خیرخواهی

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرس و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمیدارند	معلم تعریف نقد پذیری و پند پذیری، ریشه نقد ناپذیری، نقد پذیری و آثار آن، راههای تقویت روحیه نقد پذیری راه علمی و عملی را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «نقد پذیری و پند پذیری، ریشه نقد ناپذیری، نقد پذیری و آثار آن، و شاگرد دیگری» راههای تقویت روحیه نقد پذیری راه علمی و عملی را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	کار خانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در باره راه عملی نقد پذیری مقاله ای در ۶ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

نقد پذیری

الف) یکی از معناهای نقد پذیری لزوم حق گوئی است هر چند به زیان خودش خاص باشد.

که باید حق را قبول کند ولو به ضرر خودش باشد و یا لافل مناسب با شأن نبوده و این شخص از آن کراهت داشته باشد چنانچه امر رسول گرامی اسلام است.

۱- رسول الله ﷺ: أَتَقِي النَّاسَ مَنْ قَالَ الْحَقَّ فِيمَا لَهُ وَعَلَيْهِ.

پیامبر خدا ﷺ فرمود: با تقواترین مردم کسی است که حق را بگوید، چه به سودش باشد چه به زیانش.

۲- الإمام علي عليه السلام: فِي قَائِمَةِ سَيْفٍ مِنْ سَيْفِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَحِيفَةٌ فِيهَا... قُلِ الْحَقَّ وَلَوْ عَلَى نَفْسِكَ.

امام علی علیه السلام فرمود: بر نوشته دسته شمشیری از شمشیرهای حضرت رسول چنین آمده بود: حق را بگو هر چند علیه خودت.

ب) معنای دیگری نقدپذیری آن است که حق را از هر کسی باشد باید بپذیرد اگر چند به ضررش باشد چنانچه رسول گرامی اسلام چنین فرموده است:

رسول الله ﷺ: أَقْبَلِ الْحَقَّ مِمَّنْ أَتَاكَ بِهِ صَغِيرٌ أَوْ كَبِيرٌ وَإِنْ كَانَ بَغِيضًا، وَارْدُ الْبَاطِلِ عَلَى مَنْ جَاءَ بِهِ مِنْ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ وَإِنْ كَانَ حَبِيبًا، پیامبر خدا ﷺ فرمود: حق را از هر کس که برایت آورد کوچک باشد یا بزرگ بپذیر هر چند دشمن باشد و باطل را (کوچک یا بزرگ) هر که گوید به خودش بر گردان هر چند دوست باشد.

موضوع درس: رباخواری

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با تعریف ربا، مذمت و تحریم ربا در سیره و حدیث، عواقب خطرناک ربا راههای درمان علمی و عملی آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف ربا، مذمت و تحریم ربا در سیره و حدیث، عواقب خطرناک ربا راههای درمان علمی و عملی را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ذهنیتی:** شاگردان به اهمیت، مذمت و تحریم ربا در سیره و حدیث، عواقب خطرناک ربا راههای درمان علمی و عملی باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- ربا: سود خوری غیر شرعی مقابل خرید و فروش شرعی، ربا دو قسم است: ربای مثلی و ربای قرضی
- ۲- اثم: گناه کار
- ۳- سحت: حرام
- ۴- مکاسب: کاسب کاری‌ها، راههای بدست آوردن پول
- ۵- عواقب: سرانجام‌ها
- ۶- من واذی: منت دادن و اذیت کردن

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسشی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم تعریف ربا، مذمت و تحریم ربا در سیره و حدیث، عواقب خطرناک ربا راههای درمان علمی و عملی را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «تعریف ربا، مذمت و تحریم ربا در سیره و حدیث، عواقب خطرناک ربا راههای درمان علمی و عملی» و شاگرد دیگری «راههای درمان علمی و عملی» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا عواقب خطرناک ربا خواری را در ۵ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

گره گشایی بی منت

نقطه مقابل ربا خواری کمک کردن و قرض دادن است اما بشرطیکه بی منت صورت گیرد. منت نهادن و به رخ کشیدن کار نیک، سبب بی ارزش شدن آن می‌گردد. قرآن مجید در این باره می‌فرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى)^۱ ای مؤمنان! صدقه‌های خویش را بامنت نهادن و آزار رسانیدن باطل نکنید. پس، کمک رساندن و گره گشودن، آنگاه ارزش دارد که با منت و تحقیر تواءم نگردد. زیرا انسانهای آزاده را تحمل بار سنگین منت، مشکل است، سخنسرای شیراز را در این مقام، نکته ای است:

مرا حاجی ای شانه عاج داد که رحمت بر اخلاق حجاج باد
شنیدم که باری، سگم خوانده بود که از من به نوعی دلش مانده بود
بینداختم شانه کاین استخوان نمی‌بایدم، دیگرم سگ مخوان^۲

^۱ - بقره، آیه ۲۶۴.

^۲ - بوستان سعدی، باب ششم.

این کار نکوهیده، هرگز از رهبران الهی سرزند و آن انسانهای نمونه، همچنان که دیگران را به کارگشایی بی منت فرا می خواندند، خود نیز چنین بودند.

حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام در مسجد الحرام شنید که مردی مبلغ ده هزار درهم از خدا طلب می کند. آن حضرت به منزل رفت و آن مبلغ را برایش فرستاد.^۱

امام سجّاد علیه السلام حدود صد خانوار از اهل مدینه را سرپرستی می کرد و تمام نیازمندیهای آنان را بر آورده می ساخت، ولی آنان نمی دانستند که چه کسی چنین کاری را می کند. پس از آنکه امام از دنیا رفت فهمیدند که امام سجّاد علیه السلام بوده است.^۲ حضرت امام کاظم علیه السلام نیز به تفقّد مسکینان مدینه می پرداخت و شبانه طلا و نقره و چیزهای دیگر به آنان می رساند، به گونه ای که نفهمند این اموال از کجا به آنان می رسد.^۳

همین طور، آن بزرگواران مراقب احوال مؤمنان بودند و حتی بدون آنکه آنان، ابراز نیاز کنند به برآوردن حاجتشان همّت می گماشتند. ابوهاشم جعفری می گوید: در زندگی دچار تنگدستی شدید شدم. خدمت امام حسن عسکری علیه السلام رسیدم و قصد داشتم مبلغی از آن حضرت وام بگیرم. ولی خجالت کشیدم و از این موضوع سخن نگفته به منزل بازگشتم، ولی آن حضرت از حال من آگاه شده بود و مبلغ یک صد دینار با نامه ای بدین مضمون برایم فرستاد: (هرگاه نیازی داشتی بدون شرم و خجالت آن را از ما طلب کن که به خواست خدا به مرادت می رسی).^۴

به امید آنکه ما نیز از این چراغهای هدایت و فروغ جاودانه و سیرت زیبایشان، الهام گرفته بدون منت و با همّت، به رفع مشکلات جامعه محبوب خویش پردازیم و کشور اسلامی مان را به خودکفایی و استقلال کامل رسانیم.

^۱ - مناقب ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۱۷.

^۲ - کشف الغمه، ج ۲، ص ۲۸۹، دارالکتب الاسلامی

^۳ - اعیان الشیعه، ج ۲، ص ۷.

^۴ - اعیان الشیعه، ج ۲، ص ۴۰.

موضوع درس: اعتدال و میانه روی

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

عناوین این درس عبارت است از: تعریف اعتدال و میانه روی، موارد به کاربردن اعتدال، اعتدال درافکار و اندیشه، کردار و گفتار.

اهداف درس

- ۱- شاگردان با تعریف اعتدال و میانه روی، موارد به کاربردن اعتدال درافکار و اندیشه، کردار و گفتار آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان تعریف اعتدال و میانه روی، موارد به کاربردن اعتدال درافکار و اندیشه، کردار و گفتار را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت اعتدال، موارد کاربرد اعتدال درافکار و اندیشه، کردار و گفتار باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- اعتدال: میانه روی
- ۲- مضله: گمراهی
- ۳- مُسرف: ریخت و پاش کردن‌های بی دلیل و غیر معقول
- ۴- اضر: مضر تر، زیانبارتر
- ۵- قسوة: سنگدلی
- ۶- هزینه: خرج

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمیدارند	معلم تعریف اعتدال و میانه روی، موارد به کاربرد اعتدال در افکار و اندیشه، کردار و گفتار را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «تعریف اعتدال و میانه روی، موارد به کاربرد اعتدال در افکار و اندیشه» و شاگرد دیگری «اعتدال در کردار و گفتار» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد به کدام دلیل میانه روی در افکار و اندیشه بهتر است؟ در ۵ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

میانه روی و اعتدال در عبادت

همان طور که سستی و بی توجهی نسبت به عبادات نافرمانی خداوند را در پی دارد. افراط و زیاده روی نیز نتیجه مطلوب نخواهد داشت، زیرا ممکن است در بعضی افراد موجب سرخوردگی و دلزدگی و انحراف و سستی عقیده گردد. امام صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که فرمود که ترجمه اش این است: ^۱ «هر عبادتی را نخست شور و شوقی است که پس از چندی به سستی می‌گراید. کسی که نشاط و شوق عبادتش به سوی سنت و طریق من ختم گردد، هدایت یافته است و اگر در جهت مخالف رویه من باشد گمراه خواهد شد و عملش نابود است. آگاه باشید که من نماز می‌گزارم و می‌خوابم، روزه می‌گیرم و افطار می‌کنم، می‌خندم و می‌گریم. بنابر این هر کس از راه و روش من کناره گیرد از امت من نیست»

^۱ - اصول کافی، ج ۲، ص ۷۰، اسلامیه.

امام صادق علیه السلام در مورد اینکه افراط و زیاده روی در عبادت موجب دلسردی و انحراف می گردد، داستانی از فردی تازه مسلمان، بدین گونه نقل می کند: (مرد مسیحی در همسایگی یک مسلمان زندگی می کرد و بر اثر تعریف و تبلیغ مرد مسلمان آن مسیحی به اسلام گرایش پیدا کرد و مسلمان شد. شب فرا رسید و هنگام سحر همسایه مسلمان به سراغ مرد تازه مسلمان آمد، در زد و او را از خواب بیدار کرده، به نماز شب و عبادت فرا خواند مرد برای اولین بار وضو گرفت و همراه مرد مسلمان به مسجد رفت و تا صبح مشغول عبادت و نماز شد پس از نماز، مرد تازه مسلمان خواست به خانه برود، آن مرد مانع شد و گفت: خوب است به تعقیب نماز و خواندن قرآن مشغول شویم و اگر نیت روزه کنی و روزه مستحبی بگیری خوب است. پس از مدتی خواست به خانه برود، مرد گفت: چیزی به ظهر نمانده و او را نگه داشت تا نماز ظهر و سپس عصر را خواندند و باز مرد تازه مسلمان خواست به خانه اش برود. مرد مسلمان گفت: صبر کن تا غروب نماز مغرب و عشا را نیز بخوانیم. خلاصه او را تا آخر شب نگه داشت و هر دو خسته به خانه برگشتند. شب دیگر وقت سحر شد. مرد مسلمان باز به در خانه تازه مسلمان آمد و از او خواست برای مسجد آماده شود. آن مرد تازه مسلمان گفت: من همان دیشب از اسلام استعفا دادم. من مرد فقیری هستم و کار می کنم برو یک فرد بیکار پیدا کن که بتواند همیشه مشغول عبادت باشد).

امام صادق علیه السلام پس از نقل این حکایت فرمود: به این ترتیب آن مرد عابد سختگیر کسی را که وارد اسلام کرده بود، از اسلام خارج کرد...^۱ و نیز آن حضرت فرمود: در سنین نوجوانی، در حالی که از شدت عبادت عرق از سر و صورتم می ریخت، به طواف خانه خدا مشغول بودم. در این حال پدرم مرا دیده و فرمود: جعفر! پسر، (اینقدر خودت را در زحمت نینداز) هر گاه خداوند بنده ای را به دوستی با خود برگزیند، او را وارد بهشت می کند و عبادت کم او را می پذیرد. (در عوض پاداش بزرگ و زیاد به او عطا می کند).^۲

ناگفته نماند که معیار میانه روی در عبادت برای هر کس فرق می کند و بستگی به توان و ظرفیت جسمی و روحی هر فرد دارد بطور مثال: رسول خدا صلی الله علیه و آله آن قدر ایستاده نماز می خواند که پاهایش ورم می کرد.^۳ حضرت علی علیه السلام شبانه روز هزار رکعت نماز می خواند.^۴ البته آن بزرگواران با افراد دیگر تفاوت دارند. این قبیل عبادات برای آنان افراط نبود. آنها توان آن را داشتند و از چنان ایمان و معرفتی برخوردار بودند که نه تنها چنین عبادتی آنان را خسته و افسرده نمی کرد، بلکه هر چه بیشتر عبادت می کردند، شادابتر و خوشحالت‌تر بودند. بنابراین، اگر امیر مؤمنان علیه السلام می فرماید: (وَ اقْتَصِدْ فِي عِبَادَتِكَ)^۵ در پرستش خدا معتدل باش، در حالی که خود، هزار رکعت نماز می خواند نسبت به مقام و ظرفیت خود، افراط نکرده است.

^۱ - داستان راستان، ج ۱، ص ۶۹، به نقل از وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۲۷.

^۲ - بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۲۱۳.

^۳ - تفسیر نور الثقلین، ج ۳، ص ۳۶۶، اسماعیلیان.

^۴ - منتهی الامال، ج ۱، ص ۱۸۳، سازمان انتشارات جاویدان.

^۵ - بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۲۱۴.

مداومت واستمرار

نظر اسلام درباره عبادت این است که استمرار یابد، گرچه آن عمل کم و کوتاه باشد، به این معنا که اگر مسلمانی ذکر، دعا، نماز، تعقیب نماز و امثال آن را شروع کرد، آن را ادامه دهد، تا دلش صیقل خورده، روحش صفا یابد. امام سجاد علیه السلام فرمود:

(من دوست دارم عمل (عبادت) را ادامه دهم، گرچه کم باشد).^۱

راز این مطلب را امام محمد باقر علیه السلام این گونه بیان می کند: (أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مَادَاوَمَ عَلَيْهِ الْعَبْدُ وَ إِنْ قَلَّ)^۲ محبوبترین کارها نزد خداوند عزوجل، کاری است که استمرار داشته باشد، گرچه اندک باشد. بنابراین، زینده است که مؤمن در حدّ توان و فرصت و با برنامه ریزی و نظم، علاوه بر عبادت های واجب، عبادت مستحبی را به دلخواه برگزیند و آن را مدّتی ادامه دهد. امام صادق علیه السلام فرمود: (إِذَا كَانَ الرَّجُلُ عَلَى عَمَلٍ فَلْيَدُمَّ عَلَيْهِ سَنَةً ثُمَّ يَتَحَوَّلْ عَنْهُ إِنْ شَاءَ إِلَى غَيْرِهِ)^۳ هر گاه شخصی وارد عبادتی شد، آن را تا یک سال ادامه دهد آن گاه اگر خواست وارد عبادت دیگری شود

^۱ - همان، ص ۲۲۰.

^۲ - همان، ص ۲۱۹.

^۳ - بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۲۱۸.

موضوع درس: عدالت اجتماعی (۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با بکار بستن عدالت اجتماعی همه جانبه پیامبر بزرگ اسلام آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان بکار بستن عدالت اجتماعی همه جانبه پیامبر بزرگ اسلام را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت بکار بستن عدالت اجتماعی همه جانبه پیامبر بزرگ اسلام باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- مزایا: برتری‌ها ۲- اُسوه: الگو، سرمشق ۳- وضع: گذاشتن ۴- بَأْس: قوت، نیرو
- ۴- اسنان المشط: دندانهای شانه

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسى و گرفتن حاضرى
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت بر میدارند	معلم بکار بستن عدالت اجتماعی همه جانبه پیامبر بزرگ اسلام را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «بکار بستن عدالت اجتماعی همه جانبه پیامبر بزرگ اسلام» و شاگرد دیگری «عدالت اجتماعی پیامبر اسلام را در حیطه سخن و خویشان ایشان» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان مفهوم عدالت اجتماعی را در شش سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

پیامبر ﷺ و عدالت اجتماعی

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ؛^۱

ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم و با آن‌ها کتاب و میزان نازل کردیم تا مردم به عدالت قیام کنند- مطابق این آیه کریمه، در اسلام تحقق عدالت از اهداف مهم و اجتناب ناپذیر حکومت نبوی و به طور اساسی بعثت پیامبر ﷺ است.

اسلام از یک سوبه همه افراد جامعه حق می‌دهد که از امکانات اجتماعی استفاده کنند و از سوی دیگر، به دنبال متوازن کردن امکانات و فرصت‌ها برای همه است و به وجود آمدن فاصله طبقاتی و تبعیضات اجتماعی را نتیجه عدم تحقق عدالت و ممنوع می‌داند. رضایت عمومی نیز از دیدگاه اسلام زمانی حاصل می‌شود که امکانات موجود هر آنچه که هست میان همگان به طور مساوی تقسیم گردد. به عبارتی ممکن است برای همگان غنا حاصل نیاید اما استغنا حالتی

^۱ - حدید / ۲۵.

است که به احساس درونی انسانها مربوط می شود. چنانکه امام صادق (ع) در این باره می فرماید: «اگر در میان مردمان به عدالت رفتار شود همه احساس بی نیازی می کنند.»^۱

اما اینکه عدالت چیست به سخنان حکیم بوعلی سینا مراجعه می کنیم که می گوید: «انسان دارای زندگی اجتماعی است و از وضع قوانینی که بتواند زندگی اجتماعی و بلکه فردی اش را بر اساس عدالت سامان دهد و او را به سعادت شایسته خود برساند، ناتوان است. پس بر خداوند لازم است که به مقتضای حکمتش انسان را در این زمینه هدایت کند»^۲ از این رو عدالت امری نسبی نبوده و متعین است و برای شناخت معیار آن باید به وحی مراجعه کرد.

نکته دیگر این که در مکتب اسلام عدالت، توزیع مساوی فقر نبوده نظام عدالت محور اسلام از مبنای سامان جامعه که بی نیازی و استکمال مادی نیز هست غفلت ننموده و به طور کلی نزد شرایع و حاملان آنها منفورترین پدیده ها فقر است، تا جایی که پیامبر اکرم ﷺ در موارد زیادی فقر و تنگدستی را همسان کفر دانسته و از آن دو به خداوند پناه می برد.^۳

و در روایتی فقر مادی را با فقر فرهنگی پیوند داده بیان می دارد: «اگر رحمت و شفقت پروردگار شامل فقرای امت نبود چیزی نمانده بود که فقر موجب کفر شود.»^۴

و در دعای دیگری فرمودند: «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي الْخُبْزِ وَلَا تُفَرِّقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ، فَلَوْلَا الْخُبْزُ مَا صَلَّيْنَا وَلَا صُمْنَا وَلَا أَدِينَا فَرَائِضَ رَبَّنَا؛ یعنی خداوندا، نان را برای ما بابرکت قرار ده، و میان ما و نان جدایی مینداز که اگر نان نباشد نه می توانیم نماز گزاریم نه روزه بداریم و نه دیگر واجبات الهی را انجام دهیم.

اصولاً به بیان قرآن، فقر و فحشا وعده شیطان، و فضل و مغفرت وعده خداوند است.^۵

و پیامبر مکرم اسلام ﷺ از حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام چنین نقل می کنند: پروردگارا، فقر از آتش نمرود سخت تر است.»^۶ یا خود آن حضرت می گفتند: «فقر سخت تر از مرگ است.»^۷

بنابراین پیامبران الهی اگرچه جهت تسکین آلام و کاهش پریشانی درماندگان و تهیدستان با آنان بنای رفاقت می گذاشتند و زندگی شخصی خود را در سطح فقیرانه قرار می دادند، لکن در صدد بوده اند با فکر و تدبیر، فقر را محو و زندگی شرافتمندانه ای را برای همه انسانها تدارک نمایند.

^۱ - محمد بن یعقوب کلینی، کافی، ج ۳، ص ۵۶۸.

^۲ - ابن سینا، الشفاء، الهیات (انتشارات بیدار) ص ۵۵۷.

^۳ - اللهم انی اعوذ بک من الکفر والفقر، فقال رجل: أیعدلان؟ قال: نعم، (همان، ص ۲۴۳۸).

^۴ - محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۳، ص ۲۴۳۸.

^۵ - الشیطان یعدکم الفقر و یامرکم بالفحشاء واللّه یعدکم مغفرة منه و فضلاً واللّه واسع علیم، (بقره / ۲۶۸).

^۶ - محمد محمدی ری شهری، همان، ص ۲۴۴۲.

^۷ - همان، ص ۲۴۴۲.

موضوع درس: عدالت اجتماعی (۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با حق اساسی رعیت و وظایف اساسی حکومت آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان حق اساسی رعیت و وظایف اساسی حکومت را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت حق اساسی رعیت و وظایف اساسی اسلامی حکومت باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- قسط: عدالت، انصاف ۲- عدالت اجتماعی: انصاف گروههای انسانی نسبت به همدیگر
- ۲- عدالت فردی: انصاف افراد جامعه نسبت به همدیگر ۴- ممانعت: جلوگیری
- ۵- رعیت: مردمی که زیر فرمان حکومت
- ۶- ۶- انحصار: جلوگیری از مستفید شدن دیگران
- ۷- عدالت اقتصادی: انصاف در بهره برداری از ثروت عمومی
- ۸- اجحاف: بیعدالتی
- ۹- سیاست اقتصادی: تدبیر دستیابی به ثروت
- ۱۰- استثمار: بهره کشی

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسشی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم حق اساسی رعیت و وظایف اساسی حکومت را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «حق اساسی رعیت» و شاگرد دیگری «وظایف اساسی حکومت» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	با توجه دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان <small>صَلَّى</small> دونمونه از سیره پیامبر <small>صَلَّى</small> و علی <small>عَلَيْهِ</small> را در عدالت اقتصادی اجتماعی بنویسند

معلومات تکمیلی

راهکار عدالت گستری

مهم‌ترین عامل فقر و بدبختی گروهی از انسان‌ها و به وجود آمدن تضاد طبقاتی، ساختار ناسالم نظام اقتصادی حاکم بر جوامع و وجود روابط ظالمانه بین افراد است. نظام اجتماعی و اقتصادی اسلام و مکتب نبوی با عنایت به این امر و با توجه به آثار سوء تمرکز ثروت در دست اغنیا، ساختار ویژه‌ای در مسئله مالکیت تدبیر کرده و ضوابطی را برای آن قرار داده است تا عدالت اقتصادی در جامعه تأمین گردد. به عنوان مثال بخش زیادی از اموال و ثروت‌های طبیعی چون دریاها، رودخانه‌ها، کوه‌ها، جنگل‌ها، دشت و بیابان‌ها، معادن، حیوانات بیابانی، ماهی‌های دریاها و رودخانه، درختان جنگلی، علف‌های بیابان و... را از دایره مالکیت خصوصی خارج کرده و همه افراد را با رعایت مصالح اجتماعی که دولت اسلامی تشخیص می‌دهد، در استفاده و بهره‌برداری از آن‌ها یکسان دانسته است.

بر این اساس در قرآن کریم، پیامبر اکرم صَلَّى مأمور می‌شوند غنایم و ثروت‌های عمومی را بین همه توزیع کنند تا ثروت در دست اغنیا متمرکز نشود: «مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دَوْلَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ»^۱

آنچه را خداوند از اهل این آبادی‌ها به رسولش بازگرداند، برای خدا و رسول و خویشاوندان او، و یتیمان و مستمندان و در راه‌ماندگان است تا ثروت در میان ثروتمندان دست به دست نگردد.

از سوی دیگر تحقق مالکیت خصوصی را براساس کار مفید و مشروع می‌داند و ثروت‌های بادآورده در اسلام مورد مذمت قرار گرفته است. که احیاء موات از آن جمله است .

و از دیگر سوی نظام اقتصادی اسلام با توجه به خصلت حب نفس و زیاده‌طلبی انسان، و با توجه به قانون کلی «لاضرر و لااضرار فی الاسلام» برای حفظ و دفاع از منافع جامعه، با پذیرش اصل بازار آزاد و آزادی فعالیت‌های اقتصادی، حدود و مقرراتی را برای آن در نظر گرفته است

موضوع درس: حلم و برد باری (۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

- ۱- شاگردان با مفهوم حلم و بردباری از دیدسیره و آیات و روایات آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان مفهوم حلم و بردباری از دیدسیره و آیات و روایات را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت حلم و بردباری از دیدسیره و آیات و روایات باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌آیند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- حلم: خویشتن داری در وقت غضب ۲- معاشرت: برخورد با دیگران
- ۲- کظم غیظ: فروبردن خشم ۴- مُتَجَهِّد: شب زنده دار ۵- نَسَمَه: دانه جوانه زده

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌هایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسشی و گرفتن حاضری

۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت بردارند	معلم مفهوم حلم و بردباری از دیدسیره و آیات و روایات را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا « مفهوم حلم و بردباری از دیدسیره » و شاگرد دیگری « ازدید آیات و روایات » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و یادداشت می‌کنند..	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان مفهوم حلم و بردباری از دید روایات را در شش سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

راههای تقویت روحیه حلم و بردباری

با توجه به این که نقطه مقابل حلم و بردباری غضب است و برای رشد روحیه حلم و بردباری اول باید غضب را درمان کرد. و غضب، آثار شوم و پیامدهای بسیار خطرناکی دارد، و گاه شیرازه زندگی انسان را از هم می‌پاشد، کوشش و تلاش برای درمان آن بسیار لازم است و افراد عصبانی اگر در اصلاح حال خویش نکوشند پشیمان خواهند شد.

درمان غضب

۱- افراد خشمگین و عصبانی همیشه حتی قبل از آن که شعله‌های آتش غضب قلب آنها را احاطه کند، باید در آثار شوم آن بیندیشند، و مرتب به خود تلقین کنند که غضب آتشی است که ممکن است خرمن ایمان و سعادت و هستی آنها را بسوزاند، غضب آتش خشم خدا را در دنیا و آخرت می‌افروزد. غضب دوستان را از انسان دور می‌کند و حربه به دست دشمنان می‌دهد، غضب آثار ویرانگری روی اعصاب انسان می‌گذارد، عمر او را کم می‌کند و سلامتی او را به خطر می‌اندازد. غضب انسان را از رسیدن به مقامات معنوی و مادی باز می‌دارد.

به عکس، حلم و بردباری رمز موفقیت و پیشرفت و سلامت روح و جسم و سبب محبوبیت در جامعه و موجب رضای خدا و دوری شیطان است. همچنین درباره ثواب‌های الهی که برای بردباران ذخیره شده و کیفرهایی که در انتظار صاحبان غضب است نیز بیندیشید.

نه تنها در حال غضب، بلکه قبل از آن نیز باید در این مسائل بیندیشد و به خود تلقین کند تا گرفتار آن نشود.

۲- از طرق مهم درمان که در روایات بر آن تأکید شده است ذکر خدا است، در بعضی از روایات آمده هنگامی که عصبانی می‌شوید: «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ» بگوئید^۱

^۱ - سفینه البحار، ماده غضب، المحجة البيضاء، جلد ۵، صفحه ۳۰۷.

در بعضی دیگر آمده است به هنگام غضب «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ» بگویید تا غضب از شما برود^۱

در بعضی دیگر از روایات آمده است: «به هنگام غضب صورت بر زمین بگذارید و برای خدا سجده کنید».

ابو سعید خدری از پیامبر اکرم ﷺ نقل می کند که فرمود: غضب جرقه ای است که در قلب انسان قرار می گیرد (و آثار آن در وجود او نمایان می شود) آیا نمی بینید که چشمان او سرخ، و رگ های او متورم می شود. کسی که این حالات را در خود مشاهده کند، صورتش را به زمین بگذارد^۲

به یقین هر کس چنین کند و به درگاه خدا پناه ببرد و از او رفع شر شیطان و غضب را بخواهد آرامش می یابد.

به یقین هر گونه ذکر خدا در این حال مناسب و مؤثر است، ولی آنچه در بالا آمد، مؤثرتر می باشد.

۴- تغییر دادن حالت یکی دیگر از طرق درمان غضب است همان گونه که در روایات اسلامی آمده است: اگر شخص در حال نشستن عصبانی شده برخیزد و اگر ایستاده است بنشیند، و صورت از آن صحنه برگرداند یا دراز بکشد و اگر بتواند از آن محل دور شود، و خود را به کار دیگری مشغول سازد. این تغییر حالت برای فرو نشستن آتش خشم و غضب بسیار مؤثر و مفید است.

^۱ - جامع الاحادیث، جلد ۱۳، صفحه ۴۷۲.

^۲ - المحجّة البيضاء، جلد ۵، صفحه ۳۰۸.

موضوع درس: حلم و برد باری (۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

- ۱- شاگردان با ریشه‌ها و انگیزه‌های حلم و بردباری، آثار حلم و بردباری در زنده گی و سیره پیامبر (ص) در این مورد آشنائی حاصل کنند.
- ۲- شاگردان ریشه‌ها و انگیزه‌های حلم و بردباری، آثار حلم و بردباری در زنده گی و سیره پیامبر (ص) در این مورد را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.
- ۳- شاگردان به اهمیت ریشه‌ها و انگیزه‌های حلم و بردباری، آثار حلم و بردباری در زنده گی و سیره پیامبر (ص) در این مورد باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

- ۱- **سخنرانی + روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته می‌ایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.
- ۲- **پرسش و پاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد و شاگردان طرح و پاسخ آن داده می‌شود.
- ۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سؤالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.
- ۴- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

- ۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.
- ۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

- ۱- ملک النفس: مالک روح
- ۲- سراج الله: چراغ خداوند ﷻ
- ۳- ثمره العلم: میوه دانش
- ۴- خصم: دشمن
- ۵- قط: هرگز
- ۶- ابله: کم عقل

فعالیت تدریس

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعالیت‌های معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال‌پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هر یک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت‌ها را برمی‌دارند	معلم ریشه‌ها و انگیزه‌های حلم و بردباری، آثار حلم و بردباری در زنده‌گی و سیره پیامبر ﷺ در این مورد را با لکچر و مثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «ریشه‌ها و انگیزه‌های حلم و بردباری» و شاگرد دیگری «سیره پیامبر ﷺ در این مورد» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان آثار مطلوب حلم و بردباری در زنده‌گی را از روایت پیامبر ﷺ لیست کنند و متن روایت را با ترجمه بنویسند

معلومات تکمیلی

به ادامه معلومات تکمیلی درس گذشته، برای تقویت حلم و بردباری باید صفت غضب را در خود تضعیف کرد و راههای تقویت حلم را جستجو کرد.

در حدیثی از رسول خدا ﷺ می‌خوانیم: «كَانَ النَّبِيُّ إِذَا غَضِبَ وَهُوَ قَائِمٌ جَلَسَ وَإِذَا غَضِبَ وَهُوَ جَالِسٌ اضْطَجَعَ، فَيَذْهَبُ غَيْظُهُ» هنگامی که پیامبر ﷺ (بر اثر کارهای بسیار زشت جاهلان) عصبانی می‌شد، در حالی که ایستاده بود می‌نشست و اگر نشسته بود، به پهلو می‌خوابید و خشم او برطرف می‌شد.^۱

در بحارالانوار از امام باقر علیه‌السلام نقل شده است که فرمود: «وَإِيْمَا رَجُلٍ غَضِبَ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فَإِنَّهُ سَيَذْهَبُ عَنْهُ رِجْزُ الشَّيْطَانِ وَإِنْ كَانَ جَالِسًا فَلْيَقُمْ» هر کس که خشمگین شود در حالی که ایستاده باشد بنشیند، چرا که پلیدی شیطان از او دور می‌شود، و اگر نشسته است برخیزد.

^۱ - المحجة البيضاء، جلد ۵، صفحه ۳۰۸، بحارالانوار، جلد ۷۰، صفحه ۲۷۲.

در ذیل این حدیث آمده است که اگر انسان نسبت به یکی از بستگانش خشمگین شود و بدن او را با دست خود لمس کند و این تماس بدنی خشم او را فرو می‌نشاند.

۵- وضو گرفتن: نوشیدن آب خنک و شستن سر و صورت با آن به یقین در خاموش کردن آتش غضب مؤثر است. بلکه در حدیثی از رسول خدا ﷺ آمده است^۱

«إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ؛ هَنَگَامِی که کسی از شما خشمگین شود وضو بگیرد».

از این تعبیر استفاده می‌شود که وضو گرفتن به هنگام خشم و غضب مستحب است و در فرونشاندن آتش غضب تأثیر دارد.

در بعضی از روایات از رسول خدا ﷺ علاوه بر وضو، غسل هم وارد شده است می‌فرماید: «وَ إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ وَ لْيَغْتَسِلْ فَإِنَّ الْغَضَبَ مِنَ النَّارِ؛ هَنَگَامِی که کسی از شما خشمگین می‌شود وضو بگیرد و غسل کند، زیرا غضب از آتش است» (و آتش را آب خاموش می‌کند).

و در تعبیر دیگری آمده است که غضب از شیطان است، و شیطان از آتش آفریده شده و آتش را آب خاموش می‌کند، بنابراین هَنَگَامِی که کسی از شما خشمگین شد وضو بگیرد».

هرگاه امور بالا به یکدیگر ضمیمه شود، و اضافه بر آنها انسان در پیامدهای خطرناک غضب در دنیا و آخرت، و کفر و مجازات الهی آن بیندیشد به یقین آتش غضب او هر چند شدید و سوزان باشد خاموش خواهد شد. مشکل آنجا پیدا می‌شود که انسان در همان حال و در همان صحنه بماند و هیچ تغییر و دگرگونی در وضع خود ندهد که نجات از پیامدهای آن، مشکل و گاه غیر ممکن می‌شود.

^۱ - بحارالانوار، جلد ۷۰، صفحه ۲۷۲

منابع مورد استفاده در این کتاب

- ۱- قرآن کریم
- ۲- عقاید مرحوم محمدرضا مظفر.
- ۳- عقاید از شهید مطهری
- ۴- اصول عقاید از قرائتی.
- ۵- اصول عقاید از جوادی آملی.
- ۶- توضیح المسایل از مراجع عظام تقلید
- ۷- اخلاق در قرآن نوشته ناصر مکارم شیرازی
- ۸- اخلاق نوشته جوادی آملی
- ۹- روش نوین در اخلاق نوشته حسین مظاهری
- ۱۰- بحار الانوار نوشته علامه مجلسی
- ۱۱- محجة البیضاء نوشته فیض کاشانی
- ۱۲- میزان الحکمه نوشته محمد محمدی ری شهری.
- ۱۳- لغتنامه دهخدا
- ۱۴- اعتقادنا نوشته ناصر مکارم شیرازی
- ۱۵- مستدرک الوسائل نوشته علامه نوری
- ۱۶- اصول کافی نوشته کلینی
- ۱۷- بوستان سعدی و....